

JAKIN

nazio ukatuak europan

P. Agirrebaltzategi J. M. Torrealday
J. Apalategi Txillardegi
B. Bakaikoa P. Iztueta
Idazkaritza

Herrien eskubideak
Québec-eko Unibertsitatea
Kolonialismoaren kontrako Agiria
Euskararen irakaskuntza Gipuzkoan

Apirila
Ekaina

2

1977

Prentsa legea • Euskal Unibertsitaterako urratsak • Euskal Iiburua
Suizan • Zeffirelli-ren Nazaretoko Jesus • Euskal Unibertsitateaz
bibliografia • Ekologia eta politika • Euskal Hiztegi Modernoa

Zuzendaritza: Luis Antonio Bilbao Monasterio (kazetaria). Joan Mari Torrealdy

a u r k i b i d e a

	Zenbaki honetan	3
GURE ERITZIZ	Herrien iraultza	5
	Damoklesen ezpata	9
NAZIO UKATUAK	Jokin Apalategi	
EUROPAN	Nazionalitate zapalduak Europan	14
	P. Agirrebaltzategi	
	Europako Etnien geografia	24
	B. Bakaikoa	
	Alba / Eskozia	49
	J. M. Torrealdy	
	Breizh / Britainia	58
	Txillardegi	
	Cymru / Gales	66
	P. Iztueta	
	Eire / Irlanda	72
	Idazkaritza	
	Bibliografia (Nazio ukatuak)	80
	P. Agirrebaltzategi	
	Bibliografia (Euskal Unibertsitatea)	85

ORAIN ETA HEMEN	Euskal liburua Suizan (P. Kortabarria). Zeffirelli-ren «Nazareteko Jesus» dela eta (M. Pagola). Ekologia eta politika (J. Altzibar). Aditz sintetiko batua (J. Intxausti)	94
GAIAK	P. Xarriton Québec-eko Unibertsitatea	100
AGIRIAK	Europa mendebalдарreko kolonialismoaren aurkako burrukaren agiria Herrien eskubidez deklarapen nagusia	107 113
LIBURUAK	Euskal Hiztegi Modernoa Zorion ustela. Ene Jesus edo Jesus, Jesus, Jesus Maria eta Jose. Pertsonaia euskal nobelagintzan	117 122
KULTUR BIDEETAN	M. Zalbide Euskararen irakaskuntza Gipuzkoan	126
GUTUNAK	Euskal Unibertsitaterako urratsak (M. Zalbide). Euskal unibertsital barrutia (J. G.). Baionako Asteak eta UEU (K. Etxebarria)	135

Idazkaritza eta administrazioa	Soldadu kalea / Cuartel, 2 Tolosa (Gipuzkoa)
Jabegoa	Anaidia, Arantzazu
Dep. Leg.	S. S. 25/1977

ZENBAKI HONETAN

Hona *Jakin* aldizkari berrituaren bigarren zenbakia. Lehenengo zenbakiak izan duen arrakastak zirikatutik gatoz. Harrera ezin hobea izan du, espero genuen baino hobea. Euskal irakurleak bapatean ulertu du gure asmoa. Kultur hutsune bat bete zera etorri dela *Jakin* gero eta sinestuago gaude.

Beren adiskidetza eta lankidetza agertu diguten guztiei gure eskerrik beroena eman nahi diegu atari honexetatik.

Bigarren zenbaki honetan, langintza arras ezberdinari hel-tzen diogu. Gai nagusi bezala, Europako nazionalitateak azter-tzen ditugu: kultur minoriak, etni-gutiengoak, nazio debekatuak plazaratzen ditugu. Eta azterketa honetan politik ikuspegiari ematen diogu lehentasuna. Zergatik analisi politikoa? Euskal Herriak abagune berezi eta espezifikoa bat bizi du. Egia da. Baina Euskal Herriko arazoan koordenadak ez dira eksklusiboki harenak. Problema beretsutan murgilduriko besterik ere bada. Sartaldeko Europako burruka-mota, olde eta talde zenbaiten berri eman nahi izan dugu, nazioz nazio aztertuz. Zenbait kasu-tan, azterketa zehatzagotara jo dugu, hala nola, Eskoziarekin, Irlandarekin, Britainiarekin. Beste azterketa bat ez da garaiz burutu: Occitania, J. L. Davant-ek egin behar zuena. Herrialde sozialistetako nazionalitateak, beste zenbaki batetarako utzi ditugu. Penintsula barneko nazioak ere ez ditugu ukitzen zenbaki honetan, hurbiltasunaren kausaz azterketa sakonagoa merezi bait dute, gerora egingo duguna. Gai nagusi honen gi-darritza, Joan Mari Torrealdyren kontura joan da.

Gai nagusia burutzeko, bibliografia gidari bat ematen du-gu. Azterketa jarraitzeko garrantzi handikoa da bibliografiaren

sail hau. Bi bibliografia agertzen dira oraingoan. Bata, nazio ukatuen gaiari lotua. Bestea, aurrekoan ematerik izan ez genuena, Euskal Unibertsitateaz alegia.

Gai nagusitik landa, bereziki aipatu beharreko artikulu bat baino gehiago dago zenbaki honetan.

Gaiak sailean Piarres Xarritonek Québec-eko Unibertsitatearen zenbait gorabeheraren berri ematen du, aurreko zenbakiaren luzagarri gisa. Québec-eko unibertsital arazoak badu, noski, guk sortu nahi genukeenarekin zerikusirik.

Bi agiri ematen ditugu oraingoan, gai nagusiari lotuak biak. Bata, Brest-eko agiri bezala ezaguna dena, Europako nazionalitate batzutako talde politiko zenbaiten elkar lanaren saio bat. Eta bigarrena, Herrien eskubideez Argelen egindako Deklarapena, euskal prentsan agertua izan arren, *dossier* honetan egoitea merezi duena.

Liburuak sailean, agindua betez, euskal liburugintzaren azterketari ekiten dio Ibon Sarasolak. Azterketa maila desberdinetan egituratua dago sail hau. Oraingo honetan goitik behera aztertzen duena, *Euskal Hiztegi Modernoa* da. Esan bezala, jasotzen ditugun liburu guztien berri ematen dugu, nahiz kritika, nahiz aurkezpena, nahiz aipamena eginez.

Luzaro aztergai nahi genukeen arazo bat plazaratzen digu *Kultur bideetan* sailean Mikel Zalbidek: euskararen irakaskuntzarena. Azterketa konkretu bat da. Euskararen iraupenerako, hizkuntzaren irakaskuntzaren antolakuntza egituratuaren premia, larrietakoa da maila guztietan: Euskalduntzen, Alfabetatzen, Eskola eta Ikastola, Unibertsitatea.

Herrien iraultza

Euskal Herria, Herria da. Honi tautologia deritza. Baina bada hortik tautologiaren kontra ere burruka egin nahi duenik, «Peuple français» edo «Pueblo español» direiakoetan bakarrik sinesten (!) duelako.

Euskal Herria, Etnia da. Hizkuntzarekin batera kultura batek definitzen duena. Baina honelakorik entzuten duen bat baino gehiago gupitu egiten da gutaz, Afrikako edo Ozeaniako Etnia primitiboekin (?) alderatu nahi ez gaituelako edo.

Euskal Herria, Nazioa da. Bere berezitasun etnikoa zaindu nahi duelako eta horretarako burrukatzen delako. Baina «Estatu-Nazioa» absolututzen eta ideologikotzen duena, eskandalizatu egiten da bestelako naziorik aurrean jartzen zaionean.

Bata da legezko naziotasuna, Estatuari erantsi zaiona; bestea kulturazko naziotasuna, Etniari dariona. Horregatik Estatu-Nazioaren kontra Etnia-Nazioa jartzen dugu.

Euskal Herria, Herri-Etnia-Nazio bat denez munduan, munduko Herri, Etnia eta Nazio guztiekin elkartzen da, baita primitiboak omen direlakoekin ere. Baina Euskal Herria Nazio ukatua, galerazia, debekatua denez, Europako (eta munduko) beste Nazio ukatuekin elkartzen da.

Solidaritasun honen ezaugarri da Jakin-en zenbaki hau.

1. Europako Herriak

Euskal Etniari Euskal Herria deitzen diogu euskaldu-

nok. Herriak esanahi etnikoa hartzen du. Hainbat gauzak mamitzen du Herria, baina oinharrian eta azken funtsean hizkuntzak eta honekin batera kultura osoak.

Herria ez da zera abstrakturen bat, borondate onez mitologikotua eta ideologikotua. Populu biziak osatzen du Herria. Hizkuntzak eta kulturak Herria egin badute, Herriak egiten eta egingo ditu Hizkuntza eta kultura.

Herria ez da kultur «komunio» ideal bat. Gizarteak bizi dituen gatazka eta tirabira sozio-ekonomiko guztien tartean bizi da kultura, eta herria. Herriaren kultura ezin daiteke gizarteko gatazka sozio-ekonomikoen estaltzailetzat har. Klase gainhartzailearen kultura gainhartzaileak herriaren kultura ukatzen du, haien monopolio bihurtuaz edo.

Estatuak gabeko Europako Herriak, Estatuak baino askoz gehiago dira, nahiz eta hauen aldetik «ukatuak» edo ezeztatuak izan.

Herri horik baieztatu nahi ditugu hemen.

2. Herrien Europa

Gaurko Europa ofizial politikoa, Estatuaren Europa da. Politik batasun absolutu bihurtu ditu horik hemeretzigarren mendeko iraultza burgesak. Baina gaurregun hestuek gertatzen zaizkio kapitalismoari Estatuaren mugak. Horregatik sortu zuen Europa kapitalistak Europako Komunitate Elkarte (EEE); hogeitun urte bete ditu; ospatu berriak ditu gainera. Estatu burgesen fruitua da Europako Ekonomi Elkartea: beraien arauerakoa. Horregatik ukatu egiten ditu Europako Herriak, jatorrizko unitate ekonomiko eta politiko bezala.

UNO ere estatuarteko erakundea da. 1946ko Baizarre Orokorrera proiektu bat aurkeztu zen, genozidioaren kontrako konbentzio bat denek izenpe zezaten. Hiru aldetatik ulertzen zen genozidioa: fisikoa, biologikoa eta kulturala. Konbentzioa izenpetu zuten; baina genozidio kulturala kendu ondoren.

Hainbat Estatu ez zuen genozidio kulturalaren kontrako Konbentziorik nahi, Frantziak horien artean. Baina Genozidio kulturalak iraun egin du munduan, eta European;

hori adierazteko etnozidioa hitza asmatu behar izan da. Baina Europa estatalista ez dago etnozidioa kondenatzeko! Ulergarria!

Baina, Estatu erdirakoiak eta «nazionalak» sortu eta finkatu zituen kapitalismoaren beraren eraginez, Europa estatal hau gainezka ari da, batasun ekonomiko bezala eta, beraz, batasun politiko bezala.

Herrien —etnien— ordua iritsi da European.

Europako Estatu kapitalistak hasiak dira Herriek —Nazio ukatuei— zertxo batzutan amorematen, halabeharrez. Baina ezin daiteke espero, Estatu «handi» horik gainezkatu dituen kapitalismoak, Europako Herriek aginte politikoa emango dienik. EEEa ekonomi elkarte da; eta kontrastesan ez betarik dabil; ezinezko gertatzen zaio, horregatik, Europaren elkarte politikoa lortzea, ez Estatuena ez eta Herriena.

Europako Estatuaren monolitismoaren lehertzapenak esperantza berriak sortu ditu Europako Herrientzat, «Herrien Europarentzat»; baina Europa politiko berri hau, sistema sozio-ekonomiko sozialista batetan bakarrik etor daiteke.

3. Iraultza bidetik

Estatu erdirakoi eta «nazional» direlakoan lehertzapen garaian, ez dugu anarkismoa defendatzen, eta bai Herri guztien elkartasunean, nortasunean eta begirunean eraikitako Europa berri bat.

Honek iraultza eskatzen du, ez «optikoa» edo geografikoa bakarrik, eta bai sozio-ekonomikoa eta politikoa ere. Langileriaren eta Herrien burruka gaur batera doaz, Europa desberdin bat sortzeko: burruka bat-bera bihurtu da, Europa kapitalista eta estatalistaren kontrakoa. Estatuarteko kapitalismoaren aurka, herriarteko sozialismoa.

Europako herrien burruka hortik abiatu da azken urteotan. Alde honetatik oso garrantzizkoak izan dira 1968-1970 urteak, Europako herrien askapenaren helburuak argitzeko, oinharri berriak jartzeko eta bide berriak urratzeko. Euskal Herriaren burrukak, bertako eztabaida teoriko eta eten praktikoa eta guzti, parte handi bat izan du planteiamendu berri horik egitean. Ordutik honuntza, Euskal Herria izan

da Europa mendebaleko beste Etnia edo Herri burrukalarien aitzindari. Baina Euskal Herriak ezin du bakarrik lortu askatasun nazionala eta soziala, are ezinagoa du Europako Herri guztiena lortzea.

Iraultza hitzaren esanahia argitua, osatua eta bete geratu da, horren alderdi sozio-ekonomikoa eta etniko-kulturala batzean eta elkarlotzean; bai ideologiaz eta bai praktikaz. Baina hori burutzeko bide luzea dago irekitzeko eta burruka luzea burrukatzeko.

Herrien batasunetik doa bakarrik Herrien Europa lortzeko bidea. Herri guztietako langileen batasunetik doa Herrien Europa berria lortzeko iraultza.

Damoklesen ezpata

Prensa kaleratu denetik ezagutzen da prentsaren kontrola. Izan ere, «laugarren botere» honen eragin-ahalmenak gutizia anitz sortzen du bazterretan. Kontrolmodu hori, nahiz tekniko, nahiz ekonomiko, nahiz ideologiko, nahiz beste modu batetako izan daiteke. Maizenik, hala ere, politikoa izan ohi da, aginte politikoak ezartzen duena. Ingurura begiratu besterik ez dago. Diktadurarik ahulena ere ondo hurbildik lotzen du prentsa. Hori dela eta, askatasunen aldeko lehenengoetariko erreibindikapen bat espresio-askatasunarena izan ohi da, eta, beraz, prentsa-arena.

Mendebaleko herrietan, azken 40 urte hauetan, gure liburuaren eta prentsaren bizitzak du historiarik beltzena: zentsura, bahikuntza, zigorra, multa... hitz-sorta eza-gunegia gure eguneroko hiztegi modernoan. Balantze bat egin beharko litzateke hainbat arinen. Zentsura, sistema orohartzaila izan da gure artean, goitik behera harrapatu gaituena. Produkzio intelektualari aukerarik ere ez dio utzi. Informazioko Ministergoak debekatu dituen liburu eta artikuluen zerrenda, gaitz erdi da. Askoz ere okerragoa bait da, zentsura hori dela eta, argitara gabe gelditu bakarrik ez baino sortu ere egin gabe gelditu direla hainbeste eta hainbeste gauza. Euskal kultura lege horren biktima da: gerraoste hurbilean euskaraz ezin zitezkeen idatz; gerora, gai zenbait ukitu ere ezin zitezkeen egin. Gure zein argitaldarik eta zein aldizkarik ez ditu jasan zentsuraren zigorkadak? Jakin aldizkari hau berau bi aldiz bidean geldiarazia izan da. Azken urte honetan lasaixea-

go ibili bagara ere, egoera ez zen sana: legea ez zen aldatua, legegarekiko jokabidea baizik. Lehen eta orain, prentsak eta liburuak txandako Delegatuaren nahikarien soinura dantzatu behar zuten.

Nork ez du entzunik prentsa-legearen bigarren artikulua famatua? Horrexen beldurrez bizi izan gara. Ikaragarri zabal, mugabakoa. Hona hitzez hitz zer zioen hil berria den artikulua honek:

«La libertad de expresión y el derecho a la difusión de informaciones, reconocidos en el artículo 1.º, no tendrán más limitaciones que las impuestas por las leyes. Son limitaciones: el respeto a la verdad y a la moral; el acatamiento de la Ley de Principios del Movimiento Nacional y demás Leyes Fundamentales; las exigencias de la defensa nacional, de la seguridad del Estado y del mantenimiento del orden público interior y la paz exterior; el debido respeto a las Instituciones y a las personas en la crítica de la acción política y administrativa; la independencia de los Tribunales, y la salvaguardia de la intimidad y del honor personal y familiar».

Artikulu hau Damoklesen ezpata zen zerbait argitara nahiz zuten guztientzako, Administrazioaren guraritara erabilgarria zen eta. Arbola bat fruituetatik ezagun bada, arbola txarra izan da hau inondik ere. Autozentsura ekarri du horrek, hots: iturburuan bertan, bai idazleak eta bai arduradunak egin ohi duten mozketak. Hizkuntza eliptikoa sortu du zentsurak: gauza bakoitza bere izenez deituz ez zegoenez, zeharka ibili behar hori. «Desinformatzea» lortu du; alegia, gai batzu «tabu» zirenez, informazioaren «ersatz» gisa, informazioaren lekuan deportea erabiltzea, adibidez. Klandestinitatera bultzatu du idazlea lege honek.

Hori dela eta, prentsaren askatasun osoaren alde gaudete. Printzipioz. Prentsa legerik hoberena, Prentsa legerik eza dela uste dugu beste batzurekin. Horregatik, ez gaitu betetzen aurtengo apirilaren 1ean Ministroen Kontseiluak harturiko erabakiak: bigarren artikulua hori kendu ez baino aldatu egin dute. Urrats bat da. Ez da aski.

Damoklesen ezpatak zintzilik dirau, lehen bezain erorkorra ez bada ere. Bigarren artikulua murriztapen honek osoa izan behar zuen, demokratikoa izatekotan. Ez da hala izan. Hiru puntu ukigaitz gelditu dira, Estatuaren oinharri bailliren, gainontzeko askatasunen garrantia balira

bezala, informazioko Ministroak esan duenez. Hauk dira ez eztabaidatu ez burukatu ezin daitezkeen hiru puntuak: Aberriaren batasuna, Monarkia eta Indar Armatuak.

Beldur gara ez ote garen lehengo zulo berean berriz eroriko. Hauzi beretsutan galduak ibiliak gara lehen ere: zer doa Espainiaren batasunaren kontra?, noraino joan daiteke Indar Armaturen zenbait ekintzaren berri emate-rakoan, etc.? Delituak tipifikatu gabe, ondo zehaztu gabe gelditzen dira oraingoan ere. Nork interpretatu behar ditu? Zentsura, berriz ere arma politikoa izan daiteke, izango da.

Guk espero —nahi— genuena, zera da: Prentsa le-gearen deuseztapena. Baina Damoklesen ezpata gainean dugu atzera. Oraingo hau ere behin behineko lege bat izanen dela pentsatu nahi genuke.

j. apalategi
p. agirrebaltzategi
b. bakaikoa
j. m. torrealday
txillardegi
idazkaritza
p. agirrebaltzategi

NAZIO UKATUAK EUROPAN

Nazionalitate zapalduak Europan

Nazionalitate zapalduen nondikoa. Nazionalitatearen birjabetzearen egungo egoera. Birjabeketarantz maila ezberdinak.

Europako Etnien Geografia

Estatuak eta Etniak. Estaturik gabeko Etniak. Estatu barneko gutiengo etnikoak.

Alba / Eskozia

Nazionalismoa. Alderdi politikoak.

Breizh / Britainia

Herri bat, kultura bat. Lehen urratsak. Gerraosteko mugimenduak. Gaurregun.

Cymru / Gales

Geografia. Hizkuntza. Joera politikoak. Irakaskuntza.

Eire / Irlanda

Irlandaren kolonizapena. Askatasunaren aldeko urratsak. Irlandaren ahulezia. Irtenbide politikoak.

Bibliografia (Nazio ukatuak)

Bibliografia (Euskal Unibertsitatea)

Nazionalitate zapalduak Europan

Jokin Apalategi

Gure ikuspegia egungo Europaren zabalera hedaturik, eta bertoko egoera pittin bat miatuz, gauza batetaz jabetuko gara laster: nola Sartaldeko hala Sortaldeko Europek, nazionalitate zapalduz taupadaka dutela bihotza. Europa bi hauk mugierazten dituen gizarte politika ez da bat bera. Aitzitik, kontrasta eta kontra-ari dena da bateko eta besteko gizarte politika. Sartaldeko Europa, gizarte politikaren lege eta oinharritzat kapitala duen klaseak zuzenduriko estatu aparatuen giroan bilakatzen da. Sortaldeko Europa, aldiz, gizartea lan indarren eta harremanen moldeetan bilaka erazten entseiatzen direnen estatu aparatuen baldintzetan ari da. Seinalatu dugun diferentzia honek, sakonko bizikera ezberdina suposatzen du.

Sartaldeko Europan, urte luzeen zehar sortu eta bilakatu diren gizarte-, sendi- eta gizon-ema-kume mailako diferentziak batetatik bestetara igarotzean, diferentziak beren horretan irauarazteko zeregina du klase boteredunak eraginiko gizarte politikak. Diferentzia hori, besterik gabe, gizarte eta sendi batetan jaiotzeko patuaren fruitu bezala jasotzen dutenek, beren ezberdintasunaren aurrerabidea defendatzeko legeria egiten dute. Legeria

hori, bistako gauza, harresi, zedarri, muga da. Baina sortzetik probilejioaren zorionik ez dutenek, mugaketa hori pairatu egin behar al dute? Zentzu anitzetan pairatzen bait dute egin ere! Tipi-ttipitandik, sortu direneko gizarte eta sendi giro pobregoa eta behartsuago batetan biziz. Geroxeago, hezketa aroan, irakas-kuntz ahalbide urriagoak ukanez. Eta horrela, bizibidearen atarira ailegatzean, lanbide makurrago eta soldata melarragoak jasoz. Latz, ilusio gutiko eta ernegarri zaie bizitza.

Sortaldeko Europan, ordea, langileriak, bere batasunaren balioa ezagutzean, eta desafioa jasorik, politikoki erantzuten du. Desafio hori loratu eta fruitu bilakatzean probilejioaren indarrez datozen diferentzia horien eta horik defendatzeko sorturiko legeriaren garbiketa hasten da. Baina probilejioaren indarrei darizkien diferentzia guztiak ez dira egun batetik bestera desagertzèn. Mendi guztiak ez dira ibar bilakatzen. Orainokoa, ez bait dago klase gabeko gizarterik. Komunismora, ez bait da inongo gizarterik ailegatu. Egin dena, klase diferentzien errebajate bat izan da. Klase borrokak, ordea, jarraitu darrai Estatu Sozialistetan ere. Eta Estatu izaten jarraitzen dutenez, nazionalitate zapalduen izaera ere bizirik dago. Ezpairik gabe, noski, nazionalitateen zapalkuntzak errebajate bat izan du. Baina Estatu gabeko gizarterik inon eman ez denez, nazionalitateek zapalduak jarraitzen dute.

1977ko bi Europa hauetan, bada, nazionalitate zapalduak iraun diraute.

1. Nazionalitate zapalduen nondikoa

Nazionalitate ezberdinak elkartuz aparatatu pluri-nazionalak sortzen direneko unetik dator nazionalitate zapalduen arazoa. Zeren elkarketa honetan, ezberdinetarik bat beste gainerakoen gain jartzen bait da. Entitate pluri-nazionalen izena bera ere, nazionalitate ezberdinetako batena izan ohi da gehienetan. Eta izen hori zeharo berria denean, sorturiko entitate pluri-nazionala lekutzen deneko nazionalitateak piskanaka besteei gainhartu ohi die ekonomiaz, politikaz eta kulturaz. Nazionalitate hori pribilejiatu egiten da. Areago: pribilejio egoera hori legeriara eramaten da. Kasu guztiak ez dira eredu bakarrera konformatzen, noski; baina, funtsean, joera beraren maila ezberdin gertatzen dira. Joera horretako kasurik muturrekoena, Estatu-Nazio erdikoituena da. Guzti hau, aipatu joeraren bilakaera goxoan ematen denean ger-

tatzen da; zeren, beste anitzetan, indarrez eta inposamenduz horretaratzen bait da. Honela, Bakar, Haundi eta Libro autoizendatzen da batzutan Estatu-Nazioa. Eta izendatzeari omen eginez, praktika bihurtzen da, nazionalitate zapalduen egoera zuzenean odol-isurketara behartuz.

Gaurregun Europan ditugun Estatu-Nazio guztiak, kapitalismoarekin sortu zen entitate makroekonomiko eta erdikoituen «aurrerapen» ideiaz printzipiatuta egin izan dira. Europa osoaz ari naiz, zeren Estatu berrien konfiguratzeari buruz, printzipio berak erabili bait dituzte Europa biek. Marxen eritziz, Frantziako iraultza haundiaren merezimendurik haundienetako bat, feudalismoaren indar banatuak bateratzean datza: ordurarte, talde atzerakoiek beren onerako erabiltzen zituzten indarren bateratzean. Ezpairik gabe, funtsezkoa da ideia hau Marxen ondorengo marxista guztiengan ere.

Molde honetan sorturiko Estatu-Nazio hau da, beraz, nazionalitate zapalduak egun duten traba eta arerioa, beren askatasun bideetan. Estatu-Nazioak desegin arte guztian iraungo bait du nazionalitate zapalduen arazoak.

2. Nazionalitateen birjabetzearen egungo egoera

Egun Europa osoan ditugun Estatu-Nazio guztiek ez dute nazionalitate zapalkuntza bera egiten. Errusian, Estatu-Nazio sozialista ideiatzean, Stalin-ek programaturiko autonomia eskualde-tiarra aurreratzen da nazionalitate zapalduen arazoi aterabide bezala. Hala ere, 1918an, gertaerak bultzaturik, R.S.F.S.R. izeneko batasuna sortzen denean, federazioaren formula bereganatzen du politika nazionalak. «Beren bizikera partikular eta nazio-konposizioagatik bereizten diren ertzaldeko errejioentzat autonomia errejionala baizik ez da gelditzen, eta hau da erdia eta ertzaldea erdiarekin elkartzeko arrazoinetako bide bakarra; autonomiak josisiko du Errusia-ko ertzaldea erdiarekin, federaziozko loturen bidez»¹.

Honen garrantzi guztia, nazionalitate guztietako hizkuntzen eskubidezko berdintasuna proklamatzera mugatzen da: «eskualde hauen egiazko sobietizazioa posible izan dadin, Errusiako zentralkeriari hertsiki lotutako eta harekin batera Estatu bakarren bidez sobietikoen herrikide bilaka daitezen, derrigorrezkoa da lekuan lekuko eskolak muntatzeko erakunde bortitz bat, derrigorrezkoa da hauzitegietan, administrazioan, agintaritzale-

kutan eta, herriaren hizkuntza eta bizimodua ezagutzen dituen jendea egotea»².

1923an, U.R.S.S. izeneko gobernu-moldea sortzen da. Honek zenbait Errepublikaren Batasuna suposatzen du, Estatu bakar baten pean, R.S.F.S.R.rekin batera. Hara zer suposatzen duen politika nazionalaren antolaketa honek: «gaurregun dauzkagun baldintzak ikusirik, nazio arazoak honako formakera konkretu hau hartzen du, hots: herriak militarki, ekonomikoki eta kanpoko harremanetarako kooperatiba batetan elkartuko dira. Eginkizun horietarako, beraz, U.R.S.S. izeneko elkartean batuko dira. Gaurregun forma hau hartzen ditu nazio arazoak»³.

Finen, Alderdiaren bakartasuna eta batasuna eskatzen da. Eta hau, Estatu-Nazioaren printzipiozko balorazioarekin lotua doa, noski. Estatu-Nazioaren desagertzeak, Alderdiarena ere ekarriko bait luke.

Hala ere, Errusian sozialisten agintea ezartzean, nazionalitate zapalduer emen zaien erantzun horrek, nazionalitateen berdintasuneruntz urrats bat ageri du. Hori bai, oso ttipia da!

Nazionalitate zapalduer buruz bada, ordea, Estatu-Nazio sozialistetan, Errusiakoa baino aplikazio egokiagorik duen aterabiderik, nahiz eta Errusiako ereduari oinarrituta izan: Jugoslabiakoa. Jugoslavia, federazio sozialista bat da. Sei errepublikak eta bi probintziak osatzen dute. Slobenia, Serbia, Kroazia, Mazedonia, Montenegro eta Bosnia-Herzegobenia dira errepublika horik. Gainera, beste kontzeptu bat erabiltzen dute Jugoslabeok nazionalitateen osagarri bezala, hots: minoria nazionalena. Jugoslabiako errepubliketatik kanpokoak izanik Estatu-Nazio honetan dauden beste komunitateetako taldeek Jugoslavia barruan minoria izan arren, badute eskubiderik beren bizitza espezifikoa erabiltzeko orduan. Honela, Hugaroak, Albanoak, Rumanoak, Slobakoak, Italianoak eta abar. Errusian ez bezala, autogestio izpiritua tarteko dela, erdikoitasunaren aplikazioa arinago gertatzen da. Eta bistako denez, ezberdintasunaren onetan gertatzen da. Eskolak, administralgoa, irratia eta telebista, bere hizkuntzan eramaten ditu errepublika bakoitzak. Sozial eta ekonomi arloetan ere badute autonomiarik. Bakar-bakarrik Militargintzaren eta harreman internazionalen agintea dute erdikoitua eta bakartua, hots, serbo-kroaten menpean ezarria.

Europako Estatu-Nazio kapitalista zenbaitetan ere, nazionalitate zapalduen arazoari erantzuten hasiak dira. Horietatik aipagarriena, Konfederazio Helbetikoa da. Ondoko hauek osatzen

dute: germanofonoek, frankofonoek, italo-fonoek eta romantxo-fonoek. Nazionalitate hauetako bakoitzak bere irratia eta telebista partikularra du. Jurisdikzio balorazioa ere, bakoitzak berea du. Eskola ere bakoitzarena da. Hala ere, nazionalitate batetakoek inoren lurraldean eskola bat ezarri nahi badute, egin dezakete; baina, lurralde honetako nazionalitatearentzat arrisku bat gerta ez dadin, mugatua da eskubide hura. Beren mugetatik at, ez dute ekonomi laguntza ofizialik. Hain zuzen, hiru urtetaraino jarrai dezakete molde horretako eskola mailek. Gero, lekuan lekuko eskola mailatan sartzera behartuak daude, baldin aurrera jarraitu nahi badute. Molde honetan, nazionalitate bakoitzaren izaera defendatzen da.

Azkenik, ofizialki polietnikoa den Belgikako Estatu-Nazio Bakarraren kasua aipatuko dugu. 1970eko abenduaren 27an egin zen Konstituzioaren erreberrikuntzaren bitartez, ondoko molde honetan gelditu zen. Belgika, Estatu komunitario eta eskualde-tiar bat da. Hiru kultur komunitate ditu: frantsesa, neerlandesa eta alemana. Kultur komunitateak eta hizkuntz taldeak bateratuak egon behar dute. Senatuan eta Hautatuen Gelan, frantses hainbat neerlandes ukan behar ditu gobernua. Gainera, kultur komunitate bakoitzak bere kultur kontseilu bat du komunitateko hizkuntzari eta kulturari dagozkienetan legeak eratzeko. Hauen kompetentziako dira: administralgoan hizkuntzen erabilaraztea, irakastetxe publiko eta ordainduetan kontu egitea, enplegatuen eta nagusien arteko harreman sozialetan eskatzea. Hala ere, walo-niaren eta frandriaren mugen artean, badira 24 herri «erraztasun berezirekiko» izendatuak. Horren esanahia, zerau da: zerbitzu publikoetako hizkuntza komunitatekoa izanik ere, administra-tuak beste hizkuntza bat erabil dezakeela.

Bukatzeko, esan dezagun, hiru komunitate izanik ere, hizkuntzazko lau eskualde bereizten dituela Belgikako legeriak. Frantses hizkuntzaren eskualdea, Bruxela-Kapitala bi hizkuntzazko eskualdea eta aleman hizkuntzazko eskualdea. Hau guztia dela eta, Belgika ez da federazio izatera ere ailegutzen.

Gure lanaren zati honetan, lau kasu aipatu nahi izan ditugu. Baina beste anitz aipatzen jarrai genezake. Erakutsi nahi izan duguna, hau da: nazionalitateen birjabe-keta bide egiten ari dela Europa osoan. Kinka edo ateka bakoitzean bere berezitasun guztiak, noski⁴.

3. Birjabekeeta osoruntz, helpide maila ezberdinak

Nazionalitate zapalduak osoki libro daitezen, egun bazter guztietan ditugun Estatu-Nazioak desagertu egin behar dute. Berdintasun osorako ez dago beste biderik. Nazionalitate bakoitzak, ttipi ala haundi, pobre ala aberats, bere autogobernu osora ailegatu behar du. Ez dugu inola ere adierazi nahi, noski, bestee-kin harremanik gabe bilakatu beharko duenik. Gizartearen arlo guztiek dute beste nazionalitateen bizitzarekin harreman beharra. Ekonomia, politika, kultura eta abar, ezin dira bakardadean eta itxitasunean bizi. Baina Estatu-Nazioen desagertzeak oraino luze joko duela dirudi. Orduan, zer egin bitartean? Nazionalitate zapalduak, Estatuak suposatzen dituen aparatuek bereganatu behar dituzte. Aparatu horien bereganatzeak bakarrik emango dio bere nazionalitatearen defentsarako beharrezko duen indarra.

Nazionalitate zapalduak ahots batez inposatu behar duten eskabidea, *autodeterminazioa* deitzen da. Honen zentzua ondoko hau da: nazionalitate zapalduak bere autogobernuaz egin dezakeen aukera bozketan erabiltzea. Hau da haren adierazgarria. Besterik da aukera horren autogobernu neurria seinalatzea. Norbait, autodeterminazioaren alde egon liteke oso, eta, aldi berean, nazionalitate zapalduak har ditzakeen autogobernu neurri guztien edo batzuren aurka. Arrisku hau emanik ere, garrantzizkoa da autodeterminazioa guztiek onartzea.

Nazionalitate zapalduak, autogobernu horren neurriak ere izendatu behar ditu. Maila askotakoak daude. Guk hemen horietan garrantzizkoenak aipatuko ditugu, autogobernurik hertsienetik osoenera begira.

Lehenik, autonomia dager. Nazionalitate zapaldu bati autonomia aplikatzean, Estatu-Nazioaren integritatea zutik gelditzen da. Horregatik, eskualdetiarra adjetiboaz osatzen da gehienetan autonomia. Euskadiri 1936an eman zitzaion Autonomi Estatutua, molde honetako aterabidea izan zen. Estatu-Nazioaren deserdi-koitzearen hasera da. Horren kontenidua hainbatean alda liteke, proiektu batetik beste batetara. Baina Estatu-Nazioaren integritate neurrietan ibiltzen da beti.

Bigarrenik, federazioa daukagu. Estatu-Nazioaren aparatu gehien partiketa adierazten du honek. Hala ere, aparatu batzu Estatu-Nazioaren baitako eta partitu ezineko gelditzen da beti. Federazio modeluak ere anitz lirateke. Adibidez, Guy Heraud-ek lautan eredutzen ditu etniazko eskualde federazioak. Federazioaren alboan, konfederazioa daukagu. Askatasun osoruntz urrats

bat gehiago suposatzen du honek. Elkarkideen borondate librozko joera bat adierazten bait du.

Hirugarrenik, independentzia dator. Nazionalitate bat egoera horretara iristean, bere askatasun osorako behar dituen autogobernu aparatuen jabe dela adierazten da. Hala ere, autogobernuko aparatu horien erabilera ohartun, libro eta berdintasun sozialezko batek bakarrik ekarriko du askatasun osoa.

Azken maila, klaserik gabeko, Estaturik gabeko eta Alderdirik gabeko gizarte batek seinalatuko luke.

¹ J. STALINE, *Oeuvres*, IV. tomoa, «La politique du pouvoir des Soviets dans la question nationale en Russie», 1920, 312 or.

² Idem, 316 or.

³ J. STALINE, *Oeuvres*, V. tomoa, «Le VIIe Congrès du P.C.R.», 1923, 206 or.

⁴ Europa mailako kasu gehiago ezagutu nahi duenak, irakur beza, Heiko Sagredo de Ihartza-ren *La vasconie et l'Europe Nouvelle*, Elkar, Baiona, 1977; edo eta Guy Héraud-en *L'Europe des Ethnies*, Presses d'Europe, Nice, 1963. Frantzia mailan arazoa nola dagoen jakin nahi duenak, berriz, ikus beza «Minorités Nationales en France», *Les Temps Modernes*, Août-Septembre 1973, Paris.

J. A.

LAS NACIONALIDADES OPRIMIDAS EN EUROPA

El problema de las minorías es un problema común a las dos Europas: la oriental y la occidental. Las condiciones de existencia se diferencian según el tipo de sociedad: en ninguna de ellas ha desaparecido la opresión de las nacionalidades, aunque se haya rebajado en la sociedad socialista.

Hoy día Europa está constituida en Estados. La historia nos enseña que estos Estados se han formado o por imposición de algunas nacionalidades sobre otras o por la unión de las mismas. Y estos «Estado-Nación» han sido formados y configurados por la idea de «progreso» de las entidades macroeconómicas y centralistas del capitalismo.

Existe un movimiento de solución del problema de las nacionalidades. Este proceso ha tomado varias direcciones. Vamos a citar algunos casos interesantes. El camino emprendido en 1923 por la URSS supone un avance —aunque pequeño— hacia la igualdad de las nacionalidades. La Unión Soviética se une en forma cooperativa para algunos servicios, por ejemplo, los militares, los económicos, los internacionales. Mejor tratamiento reciben las nacionalidades en Yugoslavia, federación socialista. Se federan en lo que hace a la fuerza militar y a las relaciones internacionales, mientras que otras instancias como la escuela, la administración, los medios de comunicación son autónomas.

También se atiende al problema de las nacionalidades oprimidas en los

«Estado-Nación» capitalistas de Europa. Merece un lugar destacado la Confederación Helvética, habitada por francófonos, italo-fonos, romanchófonos, germáfonos. Cada comunidad tiene su propia escuela, su radio, su televisión, etc. Citemos, por fin, el caso de Bélgica, Estado comunitario y regionalista, habitado por tres comunidades: la francesa, la neerlandesa y la alemana.

Hemos querido dar una muestra de cuatro casos de intentos de solución del problema de las nacionalidades. Para el desarrollo de las nacionalidades y su igualdad debiera desaparecer la estructuración actual de los «Estado-Nación». Esta desaparición está lejana. Mientras, una de las vías consiste en la recuperación del aparato del Estado para su defensa. Hay una reivindicación generalizada: la autodeterminación, el autogobierno. Pueden distinguirse varios modos o fases: autonomía, federación, confederación, independencia, siendo la última fase, una sociedad sin clases, sin Estado, sin partidos.

LES NATIONALITES OPPRIMEES EN EUROPE

Le problème des minorités est un problème commun aux deux Europes, l'orientale et l'occidentale. Les conditions d'existence se différencient d'après le type de société. Mais l'oppression des nationalités n'a disparu nulle part, bien que dans la société socialiste elle soit moins marquée.

Aujourd'hui l'Europe est constituée par des Etats. L'histoire nous montre que ces Etats se sont formés soit par la prédominance de certaines nationalités sur d'autres, soit par leur union. Et ces «Etat-Nation» ont été formés et configurés par l'idée de «progrès» des entités macroéconomiques et centralistes du capitalisme.

Il y a des essais de solutions du problème des nationalités en plusieurs directions. La voie prise en 1923 par l'URSS suppose un pas en avant —bien que petit— vers l'égalité des nationalités. L'Union Soviétique prend une forme coopérative pour quelques services, par exemple, militaires, économiques, internationaux. Les nationalités de Yougoslavie, fédération soviétique, reçoivent un meilleur traitement. Elles se fédèrent en ce qui concerne la force militaire et les relations internationales, tandis que d'autres instances comme l'école, l'administration, les moyens de communication sont autonomes.

Dans les «Etat-Nation» capitalistes d'Europe on essaie aussi de résoudre le problème des nationalités. Il faut mentionner en premier lieu la Confédération Helvétique, habitée par des francophones, italiphones, romanchophones, germanophones. Chaque communauté dispose de sa propre école, sa radio, sa télévision, etc. Mentionnons aussi le cas de la Belgique, Etat communautaire et régionaliste, habitée par trois communautés: la française, la néerlandaise et l'allemande.

Nous avons voulu montrer quatre cas où on a essayé de trouver une solution au problème des nationalités. Pour leur développement entier et leur égalité il faudrait que disparaisse la structuration actuelle des «Etat-Nation». Cette disparition est encore lointaine. Entretemps, une des voies consiste dans la récupération du pouvoir de l'Etat pour leur défense. Il y a une revendication bien généralisée: l'autodétermination, l'autogouvernement. Pour y arriver on pourrait distinguer plusieurs moyens ou étapes: l'autonomie, la fédération, la confédération, l'indépendance et la dernière phase: une société sans classes sans Etat, sans partis.

NAZIO UKATURIK GARRANTIZKOENAK

Sergio Salvik bere *Le Nazioni proibite* liburuan aztertu dituen 10 nazio debekatuak dira hauk. Han hemenka jaso ditugu datuak. Gainontzeko nazio guztiena ematea zen gure asmoa, baina ezin izan ditugu datuak oro bildu. Ez dugu deus aldatu, nahiz eta beste karkulu batzutan, esaterako, euskal hiztunak 750.000 izan.

Izena	Azalera, km ²	Jendetza	Hizkuntza	%	Hiztunak
Alba/ Eskozia	77.374	5.200.000	gàidhlig/ gaeliko	1,6	83.200
Breizh/ Bretainia	34.077	3.200.000	brezhoneg/ bretoiera	30	960.000
Catalunya/ Katalunia	61.637	8.300.000	català/ katalana	80	6.640.000
Cymru/ Gales	26.761	2.750.000	cymraeg/ galesa	26	715.000
Euskadi	20.551	2.650.000	euskara	24	636.000
Friül Fryslân/ Frisia	7.484	950.000	furlan/ friulera	70	655.000
Kernow/ Cornwall	13.030	2.000.000	frisk/ frisiera	20	400.000
Occitània/ Okzitania	3.562	350.000	kernevek/ kornikoa	0,3	1.050
Sardignia/ Sardinia	196.741	11.850.000	occitan/ okzitania	10	1.185.000
	24.089	1.500.000	sardu/ sardoa	85	1.275.000

ESTATU BARNEKO GUTIENGO ETNIKOAK

Alemanian

1. Sleswig: Daniarrak Alemanian, Alemanak Danimarkan

Austrian

2. Kroaziarrak
3. Hungariarrak
4. Slovenoak

Belgikan

5. Alemanak

Finlandian

6. Suediarrak

Frantzian

7. Alemanak (Alsazia-Lorena)
8. Flamandarrak (Westhoek)
9. Korsikarrak

Grezian

10. Turkiarrak
11. Rumaniarrak
12. Bulgariarrak
13. Albaniarrak

Bretainia Haundian

14. Frantsesak (Normandoak)
15. Irlandarrak (Ulster)

Italian

16. Slovenoak
17. Greziarrak
18. Albaniarrak
19. Kroaziarrak
20. Alemanak
21. Frantsesak

Suedian

22. Finlandiarrak

Suizan

23. Jura frantsesa
24. Alemanak Friburg kantoinean
25. Alemanak Haut-Valais kantoinean

Espanian

26. Galizia

— Estaturen mugak

— Estaturik gabeko Nazioen mugak.

Alderdi puntuztatuak Estaturik gabeko Nazioak dira. Alboko horrialdearen goikaldean ematen da horietako batzuren datu xeherik.

Zenkakiek Estatu barneko (edo Estatu arteko) gutiengoak adierazten dituzte. Ik. alboko orrialdearen behekaldean.

Europako Etnien geografia

Paulo Agirrebaltzategi

Europa.

10.521.928 km².

624.000.000 bizilagun.

31 Estatu.

Zenbat Etnia? Hirurogeitik gora dira Europa honetako Etniak. Hauetako erdiek baino gehiagok ez dute Estaturik osatzen, eta beste Estaturen baten menpean (edo barruan) daude.

Gure eskoletan geografia fisikoak Europako lurraren berri ematen digu; giza geografiak bizilagunen berri ematen digu (inoiz arrazen, hizkuntzen, erlijioen eta etnien berri apurren bat ere bai); geografia politikoak Estaturen berri ematen digu.

Baina Europako geografia politikoak oso gutitan erakusten digu etnien geografia. Estaturen geografia da Europako geografia politikoa, oinharri-oinharrian. 'Etnia' adigai antropologikoa da; eta Europaren politika estatalak ez du sarriegi gogotan hartu errealitate antropologiko hori. Baina Europako Etniek bizirik diraute, inoiz baino bi-ziago gaur. Eta desafioka ari zaizkie Estatuei, politikaren maila berean.

ESTATUAK ETA ETNIAK EUROAPAN

Ameriketako zenbait etniari buruz idatzi duten liburu batean, honela diote bi idazleek: «Gaurregun ez da gizarterik, zeinetan estatua eta nazioa bat direnik ezin bait daiteke esan, nobelisten eta politikarien irudimenetan ez baldin bada»¹.

Europari buruz behintzat zalantzarik gabe esan daiteke hau. Estatu nazionalak direlako horik politikari batzuren burutan bakarrik gertatzen dira gaur. Eta etnia bakarreko Estatuak oso bakanak dira gaurko Europan: Portugal, Irlanda, Islandia, eta besteren bat.

Guy Héraud da Europako Etnien geografia eta arazoa sakonkien aztertu dutenetakoa². Honela definitzen du Etnia: «Hizkuntza eta kultura edo zibilizazio berbera eta bereizgarria dituen giza multzoa da etnia»³. Euskaraz «herria» hitza ere erabili ohi dugu etnia adierazteko (*Euskal Herria* esaten dugunean, e.b.). Etnia baten nortasuna hainbat elementuk osatzen du, eta horik elkarrekin lotu-loturik egon ohi dira; baina beti ere elementu horietakoren bat nagusitzen eta nabarmentzen da besteen artean. Héraud-en ustez, etniaren azkenburuko berezitasun hori hizkuntza da. Hala ere, ezin daiteke har hizkuntza etniaren beste elementuetatik bereiz.

Estatua ez da jatorrizko gizartea. Historian zehar sorturikoa da. Gizarte primitiboen barnelotura ahaidetasunean eta kulturaren eta beste horrelako lokarri pertsonaletan zetzan. Estatuak, berri, lurraldez mugaturiko gizarteak dira, alde batetik; bestalde, barruti horretan bizi diren lagun guztiekiko aginte politiko zentralaren monopolioa adierazten du Estatuak. Lurralde mugatu horrek eta gobernu aparatuek definitzen dute, bada, Estatua.

Etniak Estatuak baino lehenagokoak dira gizonen historian eta gizartearen antolakuntzan. Eta Estatuak, hain zuzen ere, bere agintea, legea eta ordenua, etniazko gizarteak irentsiaraz edo bilduaz zabaldu izan dute sarritan. Izan ere, Estatuak batera sortzen dira gutiengoak haien barrutietan (arrazazkoak, etniazkoak, erlijiozkoak, etab.ezko gutiengoak).

Europako Estatuak hauk berriak dira; batzuek oso berriak, munduko azken gudatearen ondoren sortuak. Hau oso kontutan edukitzekoa da, oraingo Estatuak eta horien mugak berezkoak eta jatorrizkoak balira bezala aurkeztu nahi dizkigutenen kontra. Etniazko gizarteak aldakorrek dira; baina askozaz aldakorragoak dira Estatuak. Europako Estatu modernoak gorabehera politiko bidetatik sortu dira, eta sarritan gudateak direla bitarteko.

Eta berorien muga aldakorrek ere akordio politiko edo militarren ondorio bezala ezarri izan dira.

Horregatik Europako Estatu gehienak Europako Etniak iren-
tsiaz, suntsituaz, edo zatikatuaz eta banatuaz sortu izan dira.
Munduko lehen gudatearen ondoren Estatu mugak markatze-
ko nazionalitateen barrutiak erizpide bezala hartzea erabaki bal-
din bazen ere, orduan bertan European egin zen Estatu birrera-
ketak ere ez zuen gauza handirik konpondu. Eta bigarren gu-
dateak okerragotu besterik ez zituen egin Europako etnien ego-
erak, Estatu mugak aldatuz.

Europako Ekonomi Elkartea (EEE) Estatu mailako erakun-
dea da; eta horren etorkizun politikoa ere oraingo Estatu ar-
bera ikusten da. Ezaguna denez, De Gaulle-k etengabe eta ir-
moki defendatu zuen Estatu Europa. EEEtik nekez itxaron
daiteke Etnien Europa berri eta batu bat; baina Europako Nazio
debekatuen batasuna eta elkarrekiko burrukak aldarazi lezake
EEEren bidea eta Europako geografia politikoa.

«Estatu-nazioen» edo Estatu «nazionalen» asmaketa eta era-
keta burgesiaren lana izan zen, haren ekonomi eta merkatu in-
terresetarako egoki eta aukerakoak zirelako. Horretarako Estatu
barnean zeuden benetako etnia eta nazionalitate edo nazioen be-
rezitasunak eta autonomia politikoak deuseztu egin behar ziren,
merkatu interesei barruti egoki bat sortzeko, bestelako (kultu-
razko, hizkuntzazko etab.rezko) trabarik gabe.

Horregatik gaurko Europako nazio zapalduen eta ukatuen
arazoa ezin daiteke azter, sozio-ekonomi sistema kontutan eduki
gabe, nahiz eta Etnien arazoa ez den horretan agortzen. Honela
dio Guy Héraud-ek berak: «Nahiz liberal-kapitalista nahiz so-
zial-kolektibista izan erregimena, nazio alienazioaren alderdi esen-
tziala da ekonomia. Politikaren aldetik askatzen ez den bitar-
tean, hustiatu irauten du edozein herrik; eta hustiaren horrek
herriaren suntsipena bizkortzen du»⁴. Kultura eta ekonomia ezin
daitezke bereiz.

Europako Nazio ukatuen arazoa kulturazkoa eta hizkuntzaz-
koa da, etni arazoa da; baina aldi berean arazo politikoa eta eko-
nomikoa da. Eta horregatik ere, nazio hauen burruka kultur-
aren aldetik ezezik, politik agintea hartzearen eta sozio-ekonomi
askapenaren aldetik ere badoa. Bere interes ekonomikoetarako
Estatu nazionala eratzen saiatu den burgesiak, Estatu barneko
kultur eta «nazional» berdintasuna erabiltzen du, politik eta eko-
nomi batasunaren ideologiazko babes bezala.

Gaurregun Europa bitan banaturik dago, sistema sozio-ekonomikoari eta politikoari begiratuz: Europa kapitalista eta Europa sozialista. Alderdi bateko ala besteko Nazio debekatuen legezko egoera desberdina da, orokorki hartuz behintzat; Estatu sozialisten barneko nazionalitateen eta gutiengo etnikoen nortasuna hobeto onhartua eta defendatua dago, orokorki hartuz, bai legez eta bai gertatzez ere. Hala ere, Europako Estatu sozialistek ere ez dute gainditu Burgesiak sorturiko eta eraturiko Estatu nazionalaren ideia eta asmoa; eta esan daiteke, esan, Europa ekialdean ere etniak nazio ukatuak direla. Sozialismoak, Estatu burgesaren sistema sozio-ekonomikoa ukatzean eta iraultzean, horien politika estatalista eta zentralista eta horien kultur kolonialismoa ukatu eta irauli beharko lituzke. Sozialismoak Europan duen egiteko nagusi bat da hau, gizona askatzeko sistema bezala agertu eta egiazkotu nahi badu.

Jakin-en zenbaki honetan Europako Estatu kapitalistetako «Nazio debekatuen» arazoa aztertzen da⁵; egokia litzateke beste zenbaki batetan Europa sozialistako etnien egoera eta arazoa aztertzea.

Europako Estatuari eta Etniei buruz ari garelarik, bereizkuntza garrantzizko bat egitekoa da, gutiengo etnikoen artean: alde batetik, Estatuaren Europa bonetan Estatu izatea ukatu eta eragotzi egin zaien Etniak; bestetik, nahiz eta Estatu bihurturiko etniak izan, beren zati edo alderdi bat beste Estatuaren baten menpean dutenak; bereizkuntza honi helduko diogu, Guy Héraudi jarraiki, eta etnologiazko ikuspegitik begiratuz —eta ondorio bezala, politik ikuspegitik begiratuz—, oso garrantzizkoa delakoan⁶.

ESTATURIK GABEKO ETNIAK EUROPAN

ALBA — ESKOZIA

(Ik. artikulua berezia).

BREIZH — BREITANIA

(Ik. artikulua berezia).

CYMRU — GALES

(Ik. artikulua berezia).

ULSTER — IPAR EIRE

(Ik. artikulua berezia).

FEROE Irlak — FERINGIA

18 irla dira, Eskoziaren eta Islandiaren artean. Denen artean 1.398 km². 37.000 bat bizilagun.

Irla hauetako etniaren hizkuntza eskandinaboa da; danieratik oso desberdina, hala ere.

1380tik hona Danimarkaren menpean egon da Feringia. 1816 arte autonomiari eutsi zion; urte honetan, ordea, Danimarkaren eskualde bezalatsu bihurtu zen.

Feroe irlatarrak arrantzatik bizi dira ia oso-osorik; beren esportazioetatik %90 arraina bait da. Horregatik ere Feringiaren ekonomia eta politika oso loturik daude derrigorrez Danimarkari.

Feringiarrek gogor eutsi diote beren nortasun etnikoari, eta beren autonomia politikoaren aldeko burrukan ez dute etsi. Europako bigarren gudatearen ondoren Danimarkatik bereiztea nahi izan zuten, eta horretarako plebiszitoa egin ere egin zen. Separatistek doi-doi baina irabazi egin zuten. Hala ere, ez zen aurrera eraman, separatistetako batzuk atzera jo zutelako ere bai. Baina balio izan zuen plebiszito harek. Izan ere, Danimarkaren barruan iraun zezan, 1948an irlen autonomia onhartu eta legeztatu zuen Danimarkak. Bere parlamentua du, horrela, Feringiak.

Bertako hizkuntza nazionala, daniera bezala irakasten da eskolan; eta administrazioan ere ofizialkidetasun osoa du. Administrazio daniarrak diruz laguntzen du frugieraz liburuak argitaratzeko.

1962an gobernu independentista bat jarri zen Feringian; baina praktikan ez da inolaz ere erraza ikusten nolatan gauzatu dezakeen horrelako independentzia Europa estatalista honetan. Baina testigutza bezala behintzat, argi eta garbi adierazi du Feringiak bere etniazko nortasuna, eta alde honetatik beste edozein etniaren parean jarri nahi duela bere burua.

FRIUL

Italiako eskualde bat da. *Friuli* deitzen diote italieraz. Sloveniarekin eta Austriarekin mugakide da. Zabalez 7.484 km². Milioi bat bizilagun. Hiriburua: *Udine*.

Friuldarrek, jatorriz eta etnia bezala, Romantxeekin eta Ladinoekin batera, Retia osatzen dute. Historiaren gorabeherak direla bitarteko, Friul beste bietatik bereiz gelditu da. Eta gaur egun, Etnia berezia bezala ikusi ohi da sarritan. Retiera hizkun-

tzak erromantzeak dira, baina ez daukate italierekin eta beste erromantzeekin zerikusirik, denak latinetik etortzea ez baldin bada. %70 bizilagun mintzatzen dira gauregun friulieraz.

Italiako administrazioan Venezia-Giulia-rekin batera eskualde bat osatzen du, autonomi Estatutu berezia duten horietako eskualdea, halegia. Hain zuzen ere, hortxe dago Italiako administrazioaren okerretariko bat: benetako etniazko nortasuna duten eskualdeak, beste eskualde italiar baten batekin batzen dituztela. Horretaz gainera, gauregun Friul-en barruan dago Sloveniaren parte bat ere, Italiaren eta Jugoslaviaren arteko mugek erdibitan banatzen bait dute Slovenia.

Friul pobrea da. Nekazaritzatik eta artzaintzatik bizi da batez ere. Horregatik emigrazio handia jasan du. Industria oso eskas finkatu da lurralde honetan. Friul, Italiaren bazter lurralde bezala, Estatuaren ekonomiazko aurrerapen eskemetatik kanpo bezala gelditzen da. Egoera horrek sortzen duen emigrazioa dela eta, Friul-ek bere lan indarrak eta bertako buruzagi izan daitezkeenak galdu egiten ditu, kanporatu beharrean, lanbila.

Friul-eko bertako mugimendu politikoa oso berria da. Orain arte eta orain bertan ere, han ihardun diren indar politikoen estrategia estatalista batez jokatu izan dute. 1966an sortu zen *Moviment Friul* izeneko indar politikoa. Baina honen eskabide eta burukagaiak ere ekonomiazkoak dira batez ere, eta ez politika zabalekoak. Ekonomiazko eskabideak ez dira etniazko eta hizkuntzazko eskabide eta burukagaiekin ondo lotzen. Etniazko erreibindikazioen mailan askozaz biziagoa da *Int Furlan* hilabete-kariaren inguruan biltzen den taldea. PNV-EAJekin batera Europako Nazionalitateen Batasun Federaleko kide da *Int Furlan*.

Bada beste talde «separatista» bat ere. Baina han bertan baino politika burruka handiagoa beharbada, emigranteen artean daramatena da, herri kontzientzia piztuaz.

Mugimendu friulanistak ez du oraindik egoki lotu ahal izan alienazio etnikoaren eta alienazio ekonomikoaren arazoa, politika oso baten barnean bilduaz.

XIV. mendekoa da friuleraz idatzirik aurkitzen den lehen idazkia. Geroztik literatura handi-handirik ez du landu Friul-ek. Baina poesian bereziki baditu bere idazle onak.

FRYSLAN — FRISIA

Holandako iparraldeko Probintzia bat (*Frisia* izeneko) eta Alemaniaren eta Danimarkaren lurralde batzu biltzen ditu Fri-

siak. Zabalez 13.030 km² ditu. 2.000.000 bizilagun. Hiribururen izena Grins da. Frisiarrak edo frisoiak deitzen dira bertakoak.

Gaurregun %20 mintzatzen da frasieraz. Eta hain zuzen ere, Nazioaren hiriburuan galdua da aspalditik hizkuntza. Alde hone-tatik, hau da, hizkuntzaren eta kulturaren aldetik, garrantzi handiagokoa da Ljouwert hiria.

Frisiak beti izan du emigrazio handia. Baina benetako emigrazio ekonomikoa XIX. mendetik honakoa izan da batez ere. Izan ere, Lurralde Behereetako eta Alemaniako industri iraultzatik kanpo gelditu zen Frisia. Honek bere nekazaritzari lotua iraun zuen.

Gaurregun, Frisiaren ekonomia turismoari dago oso lotua. Emigrazioari eta ekonomiari begiratu, Frisiak antz handia du Ipar Euskal Herriarekin.

Indoeuroparra da frisia. Eta alemanieratik eta holanderatik baino hurbilagoa da inglesarekin. Mende honetan, nazio kontzientziarekin batera, hizkuntz eta literatur errenazimendu bizi samarra hasten da. 1919an kaleratu zen lehen astekaria frasieraz. Orduetik honuntza beste aldizkari batzu ere bizi izan dira. Alemaniak Holanda okupatu baino lehenagoko urtetan, lehen mailako eskolan eta, frisia irakasten hasi ziren; horrela Holandak nolabait kulturaren hildotik bideratu nahi bait zuen, sortu berria zen nazionalismoa. 1950ean Frisiako Probintzian eskola elebiduna jarri zen. Hala ere, behemilako urtetan hartzen du garrantzia frasierak; erdimailakoetan eta goimailakoetan praktikan ia baztertuta gelditu da. Ez dago egunkaririk frasieraz; holanderazkoek zerbait frasieraz ere ekarri badakarte.

XIII. mendetik hona frasierazko literatura aurki genezake. Aski aberatsa izan da; baina aspaldiko literatura epikoa batez ere galdu egin da. XIX. mendean birpizten da benetan frisiar gazteen mugimendu politiko-literarioa. Zoritxarrez frisiar asok bere hizkuntza galdu egin du; horregatik irakurlegoa murriztua gertatzen da.

Frisia banatua dago, Holandaren eta Alemaniaren artean batez ere. Horregatik burruka nazionala bateratzea zailagoa gertatzen da. Errebindikazio politikoa kulturaren bidetik doa berziki. Baina Frisiako Probintzian batez ere gero eta gehiago dira oso politizaturik dauden frisiar abertzaleak. Horieta nabarmena eta indartsuena FNP (Fryske Nasjonale Partij = Frisiar alderdi nazionala) da. 1967an, hauteskundeetan, %8 boz berega-

natu zituen. Beste bi alderdi ere badira Frisiako Probintzian, Frisiaren etorkizun politikoa Europako Federazioan jartzen dutenak.

HARPETANIA

Heiko Sagredo de Ihartza-k etnia bizi bezala hartzen du *Harpetania* izeneko. Savoia eta Dauphiné-ren zatirik handiena (biak Frantzian), Val d'Aosta, Turin probintziako beste bailara batzu (Italian) eta Suizako Vallais eta Fribourg Kantoinak: lurralde hauk biltzen ditu Harpetaniak. Frantsesa da zabalduea eta indartsuena hizkuntza bezala lurralde hauetan; baina harpetaniera ere bizirik dago. Hizkuntza ofizial bakarra noski frantsesa da (Italiako alderdian, berriz, Italiarekin batera).

Honela definitzen du Ihartzak harpetaniera: «une langue qui pour plus des 2/3 fait partie du groupe occitano-catalano-gascon et pour 1/3 est langue d'oïl»⁷.

Harpetania, nazionalitate bezala oso galdua egon da, herriaren kontzientzia eta burruka politikoaren mailan; baina etnia bezala definitzeko elementuak hor diraute.

Savoian bada gaur mugimendu nazionalista bat, etniaren berezitasunak zaindu nahi dituena. Val d'Aostan, Italiako administrazioak, frantsesa kontutan hartzen duen bezala, harpetaniera ez du haintzakotzat hartzen. Burgesen hizkuntza bezala ikusten du Ihartzak frantsesa, eta herriaren hizkuntza bezala harpetaniera.

Nahiz eta eskualdeko Alderdi politikoak ere frantsesaren alde egon (italieraren aurrez-aurre, hategia), gaurregun bada mugimendu nazionalista bat Val d'Aostan, HEL izeneko; bai eta beste talderik, oraindik indar handirik ez duenik. Harpetaniako Suizako alderdian ez da oraindik alderdi edo talde politiko «abertzale» nabarmenik sortu.

KERNOW — CORNWALL

Ingalaterraren hego-mendebaleko azken lurmuturrari deitzen zaio horrela. Etnia berezi bat bizi da hor, bere hizkuntza eta guzti. Kernow osatzen dute, hurbil dituen *Scilly* irlek ere. Denetara 3.562 km² ditu Kernow-ek. Bizilagunak: 350.000. Hiriburu: *Bodmenei* (Bodmin). Kernow, Ingalaterraren administrazioari dagokionez, beste edozein County bezala da; ez zaio berorren etniazko nortasuna ezagutzen.

Kernow-eko etniaren hizkuntza *kernevek* deitzen dute beraiak. Baina gaurregun oso guti dira mintzatzen dutenak. Orain dela mendebete, erabat galdu zen hizkuntza hau.

Etnia honen populazioa gutitu egin da azken mende honetan. Arrazoina, ekonomiazko atzerapena. Kernow-tar asko penintsula barrura edo Ameriketara inmigratu da. Bestalde, ingelesak bertako meatzeek baliatu izan dira, eta gero eta gehiago bertako giroaz ere bai; izan ere, gero eta handiagoa da ingelesen turismoa Kernow-en.

Kernevek hizkuntza keltikoa da, galesaren eta bretoieraren antzekoa. Mende askotan zehar galduaz galduaz joan da. Baina Ingalaterrako erlijio erreformak ingelesa sartu zuen kultu hizkuntza bezala, eta hori izan zen kolperik handiena. Eta XIX. mendean haseran erabat galdua gelditu zen. Baina XX. mendean berriz ere birpiztu nahian hasten dira. 1932an kernewek hizkuntzaz liturgia ospatzen hasten dira. Gaurregun, badira ehundaka batzu beren hizkuntzaz mintzatzen direnak. Eta eskola batzutan ere irakasten da. Hala ere, oso makala da kernewek hizkuntzaren indarra, eta administrazioa ez da horretaz arduratzen.

Literatura jakingarria ukan du Kernow-ek, bereziki herri literatura. Gaurregun badira gazte batzu poesiak beren hizkuntzaz egiten dituztenak.

Kernow-en ekonomia kolonia batena da; Ingalaterrari lehen gaiak ematen dizkio (mea, nekazaritzako fruituak), eta Ingalaterrak turismoa eskaintzen dio.

Ekonomi egoera honetan, eta emigrazioak eta turismoak itota, 1951n sortzen da politik burrukarako bertako lehen alderdia. Ofizialki behintzat ez da independentziaren aldekoa, bai federalista, Britainia Batuaren barruan. Nazionalitatearen ezaugarri nagusia hizkuntza denez, hori birpiztea da alderdi horren egitekorik nagusia. Baina badu bere garrantzia politika mailan ere, eta gero eta handiagoa gainera.

Bada beste talde politiko «separatista» bat ere.

Kernow-tarren etni kontzientzia indarrez birpizten ari da.

MAN Irla

Irlandako Itsasoan dagoen irla txiki bat da *Man* izenekoa. Etnia berezi bat bizi da bertan. 750 km² da zabalez. 50.000 bat bizilagun ditu.

Administrazioari dagokionez, Man-ek bere parlamentua du; ez da Britainia Handiko zati bat, nahiz eta pertsonalki Ingalaterrako Erreginari loturik egon, irlako *Lord* bait da erregina.

Herri honen hizkuntzari *manx* deritza. Irlanderarekin hurbiltasun handia du. 1610ekoa da hizkuntza honetaz idatzirik aurkitu den idazkirik zaharrena. Ez du literatura aberatsik, herria ere hain txikia izanik. Orain dela mendebete, artean oso erabilia zen hizkuntza hau; baina geroztik, kontrako politikagatik eta turismoaren indarrez, ia erabat galdu da.

Baina azken aldean birpizten ari da hizkuntza, eta honekin batera bertako folklorea ere bai. Gaurregun ehundaka batzuk *manx* hizkuntza erabiltzen dute. Artikuluren batzu ere idazten dira bertako astekarietan.

Dena dela, oraindik errenazimendu honek ez du indar handirik hartu; eta ez du burruka politiko eratuaren bidea urratu oraindik. Autonomia handia du Ingalaterrari buruz; eta honetatik erabat bereiztekotan —eta horrela bere nortasun etniazkoa birpizteko eta defendatzeko—, oso txikia da Man Irla.

OCCITANIA — OKZITANIA

Frantziako Estatuaren erdi eta hegoaldean dago, 30ren bat departamentu besarkatzen ditu, Espainiara (Val d'Aran) eta Italiara ere sartzen delarik. Lurrez eta biztanlez, herri tipietan handiena da bera: 196.000 km² eta 11.850.000 biztanle, Sergio Salviren datuen arauera. G. Héraud jaunak goragotik jotzen du. Heiko Sagredo de Ihartzak, aldiz, askoz beheragotik: Okzitania deitzen denaren barruan Vasconiaren parte bat, Akitania, Provenza eta Harpetania sartzen bait ditu.

Oc hizkuntza mintzatzen dute okzitanoek, latin hizkuntza. Hizkuntza hau zati handi batetan galdurik dago: %10 edo milioi bat pasea da «occitan» edo okzitaniera mintzatzen duena. Nazio debekatu guztietan literaturarik aberatsena honexek izan du, zailtzarik gabe. Literatura frantsesaren aurretikoa da Oc-ekoa. «Trovadore» edo Erdi Aroko bertsolarien tradiziozko hoberenaren habia hementxe dago. Okzitanoen zibilizazioa Europa osora hedatu zen. Kanpoan ezagutzen den literatura honetako poeta, XIX. mendeko Mistral da, eta beronen obra *Mirèio*.

Okzitaniak ez du sekula izan legezko edo politikazko nortasunik. Lurralde ezberdinetan zatikaturik egon izan da, batasun kontzientzia handiegirik gabe maizenik. Hizkuntzak, kulturak

biltzen ditu okzitaniarrak. Eta Heiko Sagredo de Ihartzaren ustetan, horrek ere ez, ekonomiak baizik: Okzitaniaren problema, arazo ekonomikoa litzateke honentzat. Momentu honetan, egia esan, problema ekonomikoa ikaragarria da. Frantziako kapitalismoak hango ondasunak hustiatu eta langabezia sortu egin du. Eta beraz, jendearen hanka egin beharra. Karkulatzen denez, mende t'erdian hiru milioi biztanle galdu ditu Okzitaniak, hau da, jendetzaren lautatik bat. Asko eta asko Parisera joan da. Egoera hau esplikatzeko, aspaldi honetan, hango politik taldeek erabili ohi duten eskema, «barne kolonialismoarena» da.

Okzitaniaren galbide bezala ikusia den egoera honi frente askotatik egiten zaio kontra. Bada hizkuntzaz jabetzeko lehiarik. Udako Unibertsitate bat ere bada. Kantari zenbaitek ere kontzientzi sortzaile lan gaitza egin dute, hala nola, G. Broglia, C. Marti, J.-P. Verdier, eta abarrek. Baina zalantzarik gabe, kultur mailan lanik gehien egin duena IEO delakoa da, alegia, Okzitaniar Estudioen Institutua. Gerra ondorengo okzitaniar kontzientziaren sortzaile, eta lehen fruitu aldi berean, bera da, 1945ean sortua. Okzitanismo politikora okzitanismo kultural honexetatik igaroko da asko.

Okzitaniar mugimendu politikoen artean zaharrena, PNO edo Okzitaniar Alderdi Nazionalista da, François Fontan jaunak 1959an sortua. Okzitaniaren independentzia aldarrikatzen du alderdi honek, munduko etnia guztien artean egikarituko litzatekeen burujabetasuna. Gorabehera handiak ukan ditu alderdi honek, eta ez du nonbait indar handirik. 1962an jende inportante gehiago bereganatu zuen COEA delakoak (Comitat Occitan d'Estudis e d'Accion), Robert Lafont jaunak gidatuak. Hemen hasten da lehenengo aldiz, Okzitaniako errealitatea barne kolonialismo bezala interpretatzen. Bestea baino ezkererago dago, noski. Sozialismo moderatu bat proposatzen dute Robert Lafont eta honen lagunek, nazio arazoari espreski ekonomi hedadura erantsirik. Bederatzi urteko bizitza izan du COEAK, zeren eta 1971n gehienak ezkererago bait doaz eta alderdi politiko bezala funtzionatu nahi bait dute, COEA desagertu egingo da, eta LO (Lucha Occitana) sortuko. Hauen burrukaren planteoa antikapitalista eta antkoloniala da. Mugimendurik eragikorra bilakatu zen agudo. Barne kolonialismoaren aurkako burruka, inperialismoaren aurkako burruka mundialaren zati bat bezala kontsideratzen dute. COEAKoak intelektualegiak omen ziren. Hango batzuetaz gain, jende berri eta gazte asko sartu zen LOra: «Théâtre de la Rue»koak, lurlangilek, Ekintza Okzi-

taniarraren Batzordekoak, etc.). Okzitaniar berezitasuna eta lan-gile arazoa batean eramaten saiatzen dira gogotik.

Azkeneko urteotan, okzitaniar mugimenduaren burrukarik behinena, lurrari lotua da: lana lortzearena, emigrazioa galeraz-tearena. Burruka hau, 1972az geroztik, Larzac-eko zelaiaren inguruan gertatu da. Okzitaniar erreibindikapen askoren sinbolu izan da. Pariseko Gobernuak militar zelai egin nahi zuen Larzac, horretarako artzainak eta nekazariak handik kanpora bidaliz, noski. Okzitaniartasunaren sinbolu gertatu da Larzac defendatzea. Biziki esanahitsua da *Volem viure al País* (Herrian bizi nahi dugu) mugimenduak lortu duen izugarritzko arrakasta.

PIEMONT (MEDIOLANIA)

Mediolania izena erabiltzen du Guy Héraud-ek Italiaren Iparralde osoa izendatzeko —Venezia eta beste Etni gutiengoak kenduz—. Eta honela zehazten du lurralde hau: Piemont, Lombardia, Suiza italiarra, Liguria, Toscana ipar-mendebalea, Emilia-Romagna, San Marino Errepublikak, Marche eskualdearen iparraldea.

Italiaren batasun politikoa oraindik oso berria da, eta hizkuntzarena ere bai; italicaren batasuna egiteko toskanoa hartu zen oinharri bezala. Eta horrela Estatu osoan zabaldu eta gainditu da. Baina —bestelako hainbat etnia eta hizkuntza aparte— italiertatik hurbil samar egon arren, italierekin berdindu ezinezko beste hizkuntzarik ere bada Italian, bere nortasun eta berezitasun hizkuntzazkoa duenik, halegia. Hauetako bat aipaturiko Mediolanian mintzatzen den hizkuntza galo-italikoa.

Sergio Salvi-k ez du haintzakotzat hartzen hizkuntza hau, italiaren dialektutzat jotzen duelako edo. Heiko Sagredo de Ihartzak berak ere Mediolania honetaz ez du hitzik egiten, baina horren alderdi bat, *Piemont*, nabarmentzen du, etnia berezi bezala.

Baina Héraud-ek berak ere, Mediolania zabal horretan, hizkera berezi-bereziena eta nabarmenena bezala Piemont-ekoa ikusten du. Dena dela, Mediolanian bizi den hizkuntza galo-italiko hau benetakoa hizkuntza dela esan daiteke, eta bereziki Piemont-en nabarmendu eta gorpuztu da hizkuntza autonomo eta batu bezala. Izan ere *Risorgimento*-ren ondoren Piemont-eko hizkuntzaz argitaratu izan ziren egunkari batzu. Bi poeta handi ere izan zituen garai hartan.

Izatez Piemont-en sortu zen Italiako Erreinua, eta Italiaren batasun politikoa. Gaurregun, berriz, Italiako eskualde bat besterik ez da. Hiri nagusia Turin da. Hala ere, Mediolania baino askozaz definituagoa da Piemont, herri eta etnia berezi bezala, bere hizkuntza, historia eta guzti. Orain ere askok mintzatzen du, Italicatik aparte, Piemont-eko hizkuntza. Baina irakaskintzan ez da onhartua.

Turin-en inguruan industria handia indartu da, eta eskualderik aberatsenetakoa da Italian.

Piemont-ek ez du etni kontzientzia politizaturik, ez eta nazionalitate mugimendurik. Hala ere, badira Piemont-en nortasun kulturazkoa baieztatu eta indartu nahi duten taldeak. Talde politikoak ere badira: Assion Piemonteisa (eskuindarra) eta ALP (Assosission Liber Piemont), marxista-leninista.

RETIA

Jatorriz hizkuntza bakarra zen reto-romanoa; erromantzea bera. Baina italieraren eta alemanaren menpean eta eraginez, hirutan banatu zen etnia hau: Romantxeak, Ladinoak eta Friul-darrak. Hiruron artean ez dago gaurregun batasun jabetasunik.

Romantxeak Suizan kokaturik daude gaurregun. 50.000 inguru bizilagun dira: gehienak *Grisons* kantoian bizi dira.

Suizan hiru dira hizkuntza ofizialak: Alemana, frantsesa eta italiarra. Baina bere bizia defendatzeko eta indartzeko inolako Estaturik ez daukan romantxeak, hain zuzen ere, ez dauka ofizialtasunik Suizan ere, nahiz eta hizkuntza nazionalizat hartua izan. Romantxeen hizkuntzak ez du batasunik lortu, hainbat dialektutan banaturik bait dago.

Eskoletan era eta neurri desberdinetan romantxea irakasten da; eskola liburuak ere argitaratzen dira, laguntza ofizialaz; bai eta zientzi liburuak ere.

Hala ere, romantxeek ez dute indar ekonomikorik eta politikorik; eta horregatik kanpotikako kultureztapena ere errazagoa gertatzen da, etniaren etorkizuna bera arriskutan jartzen dutelarik. Romantxeen arazoa politik mailan oraindik ipintzeko dago.

Izatez, Suizako Konfederazioak ez ditu benetan haintzakotzat hartzen Kantoi barneko gutiengoak, hura ez bait dago etnien arabera eratua.

Ladinoak Italia Estatuko hiru probintzietan banaturik daude: Süd-Tyrol edo Alto Adige-n, Belluno-n eta Trento-n. Dene-

tara, 23.500 bizilagun inguru dira Ladinoak. Baina emigratuak ere asko ditu herri honek: 6.500 edo. Proportzio ikaragarria, hain herri txikiarentzat.

Ladinoak Austriaren menpean bizi izan ziren Europako lehen gudea amaitu arte. Italiaren menpean, hiru probintzian banaturik daudelarik, ez dute kultur eta hizkuntz politika batasunik. Süd-Tyrol-ek bakarrik babesten du ladinoen gutiengoa probintzia barruan.

Banaketa horixe da, hain zuzen ere, sustraizko arazoa. Eta *Movimento Ladino* delakoa, guztien artean probintzia bat bakarra sortzekotan burrukatzen da.

SAMOEN HERRIA — LAPONIA

Laponiak Noruegako, Suediako eta Finlandiako iparraldea hartzen du. Lurralde zabala da. Eta bertan bizi den herria edo etnia oso sakabanaturik bizi da. 32.500 bizilagun inguru dira. Hizkuntza berezia dute, finlandieraren familia berekoa.

Lapoiak nomadak dira. Renoa dute beren ekonomiaren oinarrietakoa. Baina horrekin batera arrantzatik ere bizi dira lapoiak.

Lapoien hizkuntza eta kultura zaintzeko eta bultzatzeko elkarrekin pribatuak sortu ziren aurrenik, Laponia finkatzen den Estatu banatan. Guztien artean 1956an sortu zuten Iparreko Kontseilu Lapoia, hiru Estaturen artean eratua dagoen Iparreko Kontseiluaren pareko bezala.

Laponieraren batasuna lortua dute. Eta liburuak ere argitaratzen dituzte. Laponia ekonomia modernoaren bidetik (Suediak eta Noruegak eraginda batez ere) abiatzen den neurrian, kultura lapoiaren babestea eta zaintzea gero eta beharrezkoagoa da.

SARDINIA

Bertan *Sardigna* deitzen da irla hau. 24.089 km² ditu zabalera. Bizilagunak 1.500.000 dira. Hiriburua *Casteddu* (italieraz Cagliari).

Hiru probintzian banatzen da Sardinia Italiako Administrazioan. Eta Estatu berezia duten eskualde autonomo horietakoa da Sardinia.

Sardiniaren hizkuntza sardiniera da. %85 bizilagunek mintzatzen dute. Baina, hizkuntza aldetik hain zuzen ere, Italiak ez

dio autonomiarik eman. Bestalde, Salighera (Alguer) uria katalana da hizkuntzaz, eta Carloforte, berriz, italiarra da. Sardiniera (edo *sardu*) erromantze bat da, italieratik aski desberdina. Baina hizkuntza honek ez du balio izan sardiniarrei nazionalitate kontzientzia emateko. Hala ere, sardiniera izan da sardiniarren kultura jatorra, herritarra, azaldu eta eman duena.

Sardinierazko literatura herriari eta hizkuntza mintzatuari loturik egon da luzaroan. Baina badu literatura idatzia ere, azken hiru mendeotan batez ere, eta poetikoa berezki. Baina kultur gizon gehienak italierara jotzen dute, eta ez dago albiste eta kultur aldizkaririk eta argitaldaririk, sardinieraz liburuak argitaratuko dituenik.

Ekonomi eta erakunde sozialaren aldetik oso atzeratua dago Sardinia. Nekazaritzatik eta batez ere artzantzatik bizi izan da bereziki Sardinia, ia oraintxe arte. Baina lanlurraren eta larreen parterik handiena bertako jauntxoan eskuetan dago: %1,8 jakbek %44 lanlur dituzte; larreetatik %75 alokatuak dira.

Azken urteotan Italiako Estatuak industria eragin nahi izan du Sardinian, horretarako diru mordoan inbertituz; petrokimik industria handiak jarri ditu penintsulako oligarkiak; honek ez du inolaz ere Sardiniako lanaren eta ekonomiaren arazoa konpondu, eta bai penintsulara diru mordoan eraman. Langile espezialduak behar ditu industria horrek.

Horrela lanbila kanpora emigratzen den populazioa etengabea da. Sardiniaren egoera eta ibiliera ekonomiko-soziala kapitalismo oligarkiko-estatalaren ondorio tipikoa da gaurregun.

Horregatik talde mugimendu politiko bertakoen burruka eta errebindikazioak ekonomiazkoak dira bereziki.

1921ean sortu zen *Partito d'azione* delakoa, Sardiniaren etni kontzientzia esnarazten saiatzen dena. Baina zoritxarez politik indar eta eragin handiagoa eta handiena dute Italiako Alderdi estatalistek: Kristau Demokraziak eta Alderdi Komunistak batez ere (Alderdi Komunistaren Idazkari Orokorra, Berlinguer, sardiniarra da).

Azken urteotan biziago dirau beste azken mugimendu batek, *Su populu Sardu* izenekoak: badu aldizkaria ere, italieraz eta sardinieraz idatzia. Italiaren kolonia bezala salatzen du Sardiniaren egoera.

1969an *Movimento rivoluzionario independentista sardo* sortu zen. Etnien Europa batetan ikusten eta defendatzen da Sardiniaren beregintasan politikoa eta ekonomikoa.

SAXONIA — ALEMANIA BEHEREA

Alemanian tradizionalaki bi hizkuntza daude: Aleman goikoa eta aleman beherekoa. Alemaniako hizkuntza ofizialtzat, bigarren hau izan da onhartua. Baina bestea bizirik dago Holandako alderdi batetan eta aspaldiko Saxonian. Lurralde horretan %10ek mintzatzen du. *Sassisch* deitzen da hizkuntza hau. Holanderaren eta aleman goikoaren familiakoa da.

Sassisch hizkuntzak bere literatura garrantzizkoa eduki zuen Hanse Ligaren garaian. Gerora, eta Erreformaren ondoren bereziki, aleman goikoa garaitu zen. Gaurregun ere badu hark bere literatura, oso indartsua ez baldin bada ere.

Hizkuntza hau oinharri bezala harturik, benetako etnia bat (Estatuak gabekoa) dugula esan behar da, bere historia izan duena, eta oraindik bizirik dirauena.

Baina etni kontzientzia aski galdua dago. Eta politikaren mailan ez dago talde eraturik, etniaren nortasuna birpiztu, zaindu, defendatu eta bultzatuko duenik.

ESTATU BARNEKO GUTIENGO ETNIKOAK

Arrazazko, etniazko edo bestelako gutiengo sozialak aurki eta nabarmen daitezke Estatuaren barnean. Hemen, Estaturik gabeko etniak ikusi ondoren, Estatu barnean kokatzen diren gutiengo *etnikoak* aipatuko ditugu.

Gutiengo etnikoak, Europan behintzat, gehienak Estatuaren arteko mugek sortu dituzte, etniak zatikatu dituztenean; badira gutiengo batzu emigrazioz sortu direnak (emigrazio ekonomikoa, politikoa eta erlijiozkoa, denetik izan bait da historian zehar).

1. Alemanian

Slesvig aspaldiko lurralde daniarra da, baina historian zehar alemandu egin da neurri batez behintzat. 1920an Alemaniaren eta Danimarkaren arteko muga finkatu zenean, gutiengo aleman bat gelditu zen iparraldean, eta gutiengo daniar bat hegoaldean (Alemanian).

1948an eta 1955ean akordio batetara iritsi ziren bi Estatuak alde bietako gutiengoaren eskubideak zaintzeko eta babesteko, eskolari eta komunikabideei dagokienez bereziki. Horregatik poliki eratua dago gutiengo hauen hizkuntza eta kultur bizitza.

2. Austrian

Hiru gutiengo etniko-hizkuntzazko gelditu ziren Austria barnean Europako lehen guduaren ondorengo S. German-eko Tratatuaeren ondorio bezala. *Kroaziarrak* (24.500 bizilagun): badute beren eskola, prentsa, eta kulturaren aldeko asoziazio bat ere, *Kroziarren Kultur Elkartea*. *Hungariarrak* (5.600 bizilagun): beren hizkuntza ikasteko eskolabideak badituzte. *Slovenoak* (15.600 bizilagun): lehen mailako irakaskintza beren hizkuntzan dute; badituzte lizeoak, aldizkariak eta irratia ere.

Beharbada, Austriako gutiengoak, hain txikiak izanik ere, beste inon baino onhartuagoak eta babestuagoak daude.

3. Belgikan

Eupen-Malmédy lurralde bat dago Belgikan: aintzinako lurralde alemana zen hori. Eta hor mintzatzen den hizkuntza ere alemana da. Belgikako Estatuak ofizialki onhartua dauka lurralde hori hizkuntz eskualde berezi bezala, bai eta kultur komunitate aleman bezala ere, frantsesarekin eta neerlandesarekin batera (eta etnia waloiarekin eta flamandarrarekin batera).

4. Finlandian

Finlandia bi etniak osaturiko Estatu bezala legeztatzen da Konstituzioan: hau da, suomitarrek eta suediarrek osatua. Izan ere orain dela mendebete suediar gutiengo garrantzizko bat bizi zen Finlandian; gutxituz-gutxituz etorri dira geroztik, eta gaur egun %6,5 besterik ez dira. Jaiotzen urritzeak, emigrazioa eta asimilazioa dira suediar etniaren makaltze horren sustraiak.

Suediera hizkuntza nazionala eta ofiziala da Finlandian. Legez erabat elebiduna da, bada, Finlandia. Baina suomiera lurra jaten ari zaio suedierari.

5. Frantzia

Estaturik gabeko etniez gainera, gutiengo etnia bat baino gehiago dago Frantziako lurraldean.

— *Alsazia-Lorena* lurraldea hiru departamendutan banaturik dauka Frantziak. Historian zehar Alemaniaren eta Frantziaren arteko hainbat gorabeheraren leku beroa izan da lurralde hori. Bertako bizilagunak ia osorik alemanak dira hizkuntzaz eta etniaz. Frantziako administrazioak frantsestu nahi izan du, eskolaren bidez batez ere; baina gero eta indartsuagoak egin dira alemana eskolan emateko eskabideak. Eta azken urteotan mu-

gimendu eratuak ere sortu dira alemanaren irakaspena erreibindikatzeke. Frantziak ez dio oraindik konponbide egokirik eman.

— *Westhoek* deitzen da neerlandar herriaren mendebal-mendebaleko zatia, itsasaldekoa. Dunkerque da hiririk nagusia. Frantziaren lurbarrietan gertatzen da gaur. Flamanderaz mintzatzen zen hemengo jendea, eta oraindik ere aski zabaldua dago hizkuntza hau, nahiz eta galduaz joan azken garaioan. Administrazio frantsesak ez du flamandera eskualdeko hizkuntza bezala ere onhartzen. Oso eskola gutitan irakasten da. Hala ere, bada aldizkaririk eta mugimendurik flamandarren hizkuntza eta kultura zaintzen saiatzen denik.

— *Korsika* Frantziaren menpean dago 1768tik hona. Eta frantsesizat dauka bere burua hango herriaren gehingoak. Ekonomi aldetik atzeratua dago Korsika, eta Frantziak hori bizkortzeko agindu dituen eta egin dituen programak ez betetzean, bertako burruka autonomista biziagotu eta mindu egin da. Hizkuntzalari gehienek italiararen dialektutzat daukate Korsikan mintzatzen dena. Frantziak ez dio inolako babesik eman, eta ez da eskolan irakasten. Korsikak emigrazio handia jasan du. 1973an lau mugimendu politikok autonomia eskatu zuten Korsikarentzat.

6. Grezian

Lau gutiengo aurkitzen ditugu Grezian. *Turkiarrak* (Tranzian): 105.000 bizilagun inguru dira, baina gutitzen ari dira; nahiz eta legeek eskola bereziak eskaini, betetzez ez dira betetzen lege horik, eta alde horretatik turkiarrek duten autonomia alferrikakoa da. *Rumaniarrak*: 200.000 inguru dira. Greziak ez ditu rumaniarrak gutiengo etniko eta hizkuntzazko bezala onhartzten. *Bulgariarrak*: 1951n 18.000 lagun ziren; Greziak ez du gutiengo hau etnia berezi bezala onhartzen eta ezagutzen. *Albaniarrak*: 90.000 inguru lagun dira; historian zehar eraso handiak jasan izan dituzte Greziako gobernuaren aldetik; gaur egun ere, inolako babesik gabe, helendarren artean asimilatzeke arriskutan daude.

7. Britainia Haundian

— *Normandoen Irlak*. Etniaz, frantsesa da hemengo jendea. Frantsesa ez da ofiziala eta ia galdua dago; baina oraindik erabiltzen da herrian. Turismoak eta inolako babes legezkorik ezak galdu dute frantsesa. Administrazio oso berezia dute irla horiek, Erdi Arotik datorkiena.

— *Ulster*. Lurralde historikoa zatikatua dago, Ingalaterraren menpean dagoena ez bait da Ulster osoa. 1921ean Eire osotik bereiz gelditzen da, erlijiozko arazoengatik neurri handi batean. Bizilagunez, Eire-ren erdia dauka Ulster-ek; lurraldez, berriz, seirena besterik ez da. 1968tik hona IRAk aurrera eraman duen burrukak bere sustrai historikoak, politikoak, ekonomikoak eta sozialak ditu batez ere, ez erlijiozkoak. Hizkuntzari dagokionez, gaelikoa erabat galdua da Ulster-en. Ingalaterrak ez dio irtenbide egokirik aurkitu Ulster-eko arazoari; dirudienez, Eirerekin batzean eta federazio bat egitean legoke konponbide politikoa.

8. Italian

— *Slovenoak*. Italiako hiru probintzian bizi dira slovenoak: Udinen, Gorizian eta Triesten. Udine Italiakoa da 1866tik hona. Gorizia eta Trieste, berriz, Europako azken gerlaren ondoren erantsi zitzaizkion Italiari. Gorizian eta Triesten neurri on batetan onhartua dago slovenoa irakaskintzan; ez, ordea, Udinen; hemen ia erabat italieraz da eskola.

— *Greziarrak*. Calabria-ko eta Lecce-ko Probintzietan eta Sizilia irlan badira sakabanaturik 20.000 inguru, gerkeraz mintzatzen direnak. XVII. eta XVIII. mendeetan turkoengandik ihesi etorritakoak dira, edo, beharbada, Grezia zaharraren enperioaren garaian Italia hegoaldea koloniatu zutenen ondorengoak. Greziarrek ez dute eskolarik beren hizkuntzaz.

— *Albaniarrak*. 120.000 edo dira, XV. mendean Italiara etorritako albaniarren ondorengoak, hizkuntza gorde dutenak. Italiako hegoaldeko hainbat probintzian banaturik bizi dira. Literatura aberatsa ukan dute albaniarrek Italian, poetak batez ere. Albanierak ez du inolako babes legezkorik Italian.

— *Kroaziarrak*. Molise-ko probintzian bada kroaziarren komunitate etniko txiki bat.

— *Alemanak*. Süd-Tyrol (Italiarentzat Alto Adige) beti izan da lurralde alemana, etniari begiraturaz, eta Tyrol izeneko lurralde handiago baten alderdi bat. Izan ere, 1918an hirutan banatua gelditu zen Tyrol, eta hegoaldea Italiaren menpean. 7.400 km² ditu lurralde honek. Mussolinik erabat italianizatu nahi izan zuen, Italia hegoaldetik inmigrazio masiboa harantz eramanez, eta tyroldarrak Austriara deportaturaz. 1946an akordio batetara iritsi ziren Italiako gobernua eta Austriakoa, tyroldarrentzako hizkuntz eta beste etni eskubideak babesteko eta zain-

tzeko. Baina gero Italiako Konstituzioan Trento-ko eskualdearekin lotu zen Südtirol, horrela «Trentino-Alto Adige» eskualdea eratuz. Südtirol dar talde armatu batzu sortu ziren 1960tik aurrera, eta burruka bizi baten ondoren, azkenik 1969an Italiako Gobernuak Etnia alemanari, Estatutu berezi baten bidez, hainbat eskubide ezagutu zion: hizkuntza ofizialduz, eskolan, komunikabideetan eta administrazioan.

Italia iparraldeko hainbat probintzian badira beste gutien- go aleman batzu ere, Italiak gutien go bezala ezagutzen ez dituenak: Novara-n, Trento-n, Udine-n, Venezia-n.

— *Frantsesak*. Harpetania ikusi dugu lehen, Ihartzari jarraiki, etnia berezi bezala, bere hizkuntza eta guzti. Baina Harpetanian, frantsesa garaitu da. Horregatik, Harpetaniaren Italiako alderdian gutien go frantses bat badela esan daiteke. Hain zuzen ere, Italiako Estatuak gutien go frantses hau ezagutzen du bere administrazioan, eta horregatik Val d'Aosta-ri Estatutu berezia eman dio. Baina eskualde honetatik aparte, gutien go frantsesa Turin probintzian ere hedatua dago. Mussolini-ren politika, Südtirol-en bezala, frantsesa galtzekoa izan zen, bai eskoletan eta bai administrazioan. Gaurregun, legez italiara eta frantsesa parean jartzen dira, baina hitzotz gelditu da lege hori, bai eskoletan eta bai administrazioan. Komunikabideak eta Elizaren jokabideak ere italiarazko asimilazioa burutzeraz jotzen dute.

9. Suedian

Finlandian suediarren gutien go bat bizi den bezala, Suedian ere bada 40.000ko finlandiarren gutien go bat. Aspalditik Suediak ez du inolaz ere finlandiarren hizkuntza babesten; lehen mailako eskolan irakats daiteke finlandiera, baina nahi baldin bada bakarrik.

10. Suizan

— *Jura* Berna-ko Kantoinaren alderdi frantsesa izan da. 110.000 bat lagun ditu. Berna Kantoina ia erabat alemana denez, Jura gutien go bat bezala gertatu izan da. Azken garaian bere nortasuna zaintzeko eta indartzeko, kantoin berezi bat osatzeko burruka eraman du Jura-k. Eta azkenik, orain dela guti lortua du.

— *Alemanak* gutien go bat dira Fribourg Kantoinan; izan ere, hemen frantsesa bakarrik da hizkuntza ofiziala.

— *Alemanak* gutien goa dira Haut-Valais Kantoinan ere.

Suizako Konfederazioan oso berezia da hizkuntz gutiengoan egoera, alemana, frantsesa eta italiara, hirurak bait dira ofizialak maila berean; baina hizkuntza bakoitza bere lurraldeari lotuta dagoenez, benetakoak dira hizkuntz gutiengoak eta horien arazoak.

AMAIA, BAINA EZ ONDORIORIK

Aipamen errenkada hau eman ondoren, dena biltzeko hitz batzu gaineratu beharra dago; baina artikulua hau ez da inolako ondoriorik ateratzeko: ez historiazkorik, ez filosofiazkorik, ez politikazkorik ere.

Estatuak gabeko Etnia edo herrien eta Estatu barruko gutiengo etnikoen edo hizkuntzazkoen berri hainbat aldetatik eman dugu: geografia, demografia, administrazioa, kultur eta hizkuntz egoera, etni jabetasuna, nazionalitate erreibindikazioa eta burruka politikoa.

Europako nazionalitateen eta gutiengo etnikoen zapalkuntza hizkuntzazkoa eta kulturazkoa, herri horien ekonomi egoerari eta zapalkuntzari eta sozial dinamikari oso lotuak daude. Europa mendebaleko nazio ukatu gehienak pobreak, ekonomi aldetik atzeratuak, eta Estatu zentralistari eusten dioten oligarkia estatalistek ustiratuak dira. Sarritan turismo lurraldeak bihurtuak daude; horrela etniazko «bitxikeriak» ere turisten ikuskari bezala erabiltzen dira. Kernow, Frisia, Britainia, Man Irla, Sardinia, etab. nazioek horrelako ustirapen ekonomikoaren ezaugarri dute beren zapalkuntza kulturazkoa eta hizkuntzazkoa. Emigrazio masiboa da herri hauen desnazionalizazio ekonomiko eta etnikoaren biderik zuzenena.

Europako beste Etnia Estaturik gabekoak, berriz, indartsuagoak dira ekonomi aldetik, Estatuaren barnean. Baina horietan ere ez dago zapalkuntza etnikoa, soziala eta ekonomikoa bereizterik: eta desnazionalizazio etnikoaren oinarrrian daude zapalkuntza soziala eta ekonomikoa. Horietako ekonomia handiena, hain zuzen ere, oligarkia zentralista eta estatalistaren eskuetatik dabil; eta bestalde, inmigrazioa izan ohi da horien kultura eta hizkuntza desegiteko bide nabarmena, batez ere jendolde horik integratzeko behar lituzketen instituzioak kendu egin bait zaizkie herri horiei. Horietakoak ditugu European: Piemont, Euskal Herri hegoaldea, eta Katalunia hegoaldea.

Hau honela delarik, European kolonialismo eratu eta indartsu bat daukagula esan daiteke: hemengo estatalismoak sortua, hain zuzen ere. Kolonialismo estatalista horrek oinharrian ustirapen ekonomikoaren bidea hartzen du gehienetan; edota bestela kolonialismo kulturazkoaren itxura eta bidea hartzen du bereziki ekonomi aldetik aurreratuago dauden nazio ukatu horietan.

Artikulu honetan ekarri ditugun Etnien eta gutiengo etnikoen aipamenak, horien nazionalitate kontzientziaren eta askatasunaren aldeko burruka eratuaren arauera, sailka genitzakeen. Horrela egin du Ihartzak. Eta badu bere jakingarritasuna, Europako Nazio Zapalduen iraultza zein puntutan dagoen jakiteko, eta horien politika elkartua antolatzeke.

Nazio ukatu batek, bere nortasunaz jabetzean eta benetako nazionalitatea duela ohartzean, lau jokabide har ditzake: *asimilazioarena*: hau da, nazio gainhartzailearekin berdindu nahia, bere bereizgarriak galduz (honelakorik gertatzen da nabarmenki USAko beltzen artean); *baieztapenarena*: hau da, bere nortasuna gorde nahia, nazio gainhartzailearen parean, eta desberdintasun kulturazkoak eta hizkuntzazkoak zainduko eta babestuko dituen antolaketa sozial eta politiko batetan; *bereizkuntzarena*: hau da, nazio gainhartzaileagandik bereizi nahia, politikazko eta kulturazko burujabetasuna lortuaz; *gainhartzearena*: hau da, orain arte gainhartzaile izan den nazioa menperatu nahiko luke gutiengo nazionalak.

Jokabide hauk ez dira formula politikoak, horien oinharrian daudenak baizik. Horregatik ez dugu, zuzenean behintzat, adigai politikorik erabili horik adierazteko.

Europako nazio ukatuek, artikulu honetan aztertu direnek, beren nazionalitatearen jabe egiten diren neurrian, asimilaziotik ihesegiten dute. Laugarren jokabidea ere, edo nazio gainhartzailearen lekua hartzearena, ez da ageri Europako nazio ukatuetan.

Baina bigarren eta hirugarren jokabideak dira bizi-biziaz gaurko Europako nazio ukatuetan. Hortxe gertatuko da Europako Etnien iraultza. Estatu barneko eta Estatu mugako gutiengo etnikoek, batez ere bigarren hauek, ez dute ipintzen iraultza-biderik Estatu Europa honetan. Estatuentzako arazo politikoak eta etengabeko kezka dira horik, Estatuari beren mugen aldakoritasuna etengabe aurpegiatzen dietelako. Baina nekez sortuko da hortik Etnien iraultzarik.

Europako Etnien iraultza Estaturik gabeko nazio ukatuegandik etorriko da, beren aldetik oraingo Estatuak ukatuko di-

tuztenean eta horien kontrako burruka, elkarturik eratuko eta aurrera eramango dutenean.

¹ WAGLEY, Ch. — HARRIS, M., *Minorities in the New World. Six Case Studies*, Columbia University Press, New York-London, 1970, 243 or.

² Lan honen oinharri bezala autore horren liburu hauxe erabiliko dugu: *L'Europe des Ethnies*, Presses d'Europe, 1963. Autore honekin batera, Europako etnien edo nazionalitateen arazoa zuzenki eta zabalki aztertu dutenak dira:

SALVI, S., *Le Nazioni Proibite*, Vallecchi, Firenze 1973.

HEIKO SAGREDO DE IHARTZA, *La Vasconie et l'Europe Nouvelle*, Elkar, Baiona 1977.

Hirurak erabiliko ditut artikuluko hau lantzean.

³ *a. l.*, 26 or.

⁴ *Id. ibid.*, 78 or.

⁵ Euskal Herriarena eta Katalan Herriarena eta Galiziararena alde batera utzi da zerbaki honetan, azterketa berezi bat merezi dutelakoan eta emango zaielakoan. Era berean artikuluko honetan ez dira aztertzen beste artikuluetan, beraien garrantzi handiagoagatik, bereziki aztertu diren nazio ukatuak.

⁶ Bereizkuntza berdina egiten du Heiko Sagredo de Ihartzak, nahiz eta horren barruan gero sailketa bat egin, nazional burruka bizia goaren ala motelagoaren arauera.

⁷ *a. l.*, 51 or.

P. A.

LA GEOGRAFIA EUROPEA DE LAS ETNIAS

La geografía política de Europa es la de los Estados. Sin embargo, las Etnias, incluso como unidades políticas, son anteriores a los Estados modernos y al mismo Estado como tal. De hecho, los Estados europeos en su mayoría se han construido sobre la base de la absorción o división de las Etnias, para responder a los intereses económicos de la burguesía, precisamente en el marco estatal moderno.

La realidad de las «naciones prohibidas» o negadas de Europa no se puede, pues, analizar independientemente de su trasfondo y condicionamiento económico-social. Por eso mismo, es necesario distinguir las Etnias de los Estados capitalistas y de los socialistas de Europa, cuya situación legal y práctica difiere substancialmente en su conjunto.

Entre las Etnias de Europa hay que distinguir las Etnias privadas de todo Estado y las que, constituidas en Estado, sin embargo tienen una parte que constituye minoría dentro de otro Estado.

Así se presentan 11 Etnias o naciones prohibidas, desde los puntos de vista geográfico, económico, demográfico, administrativo, cultural y lin-

güístico, insistiendo sobre todo en el renacimiento de su conciencia nacional y en sus organizaciones políticas que reivindican y luchas por los derechos étnico-nacionales.

Sucesivamente se presentan más brevemente las minorías étnicas dentro de los diversos Estados de la Europa occidental.

La mayoría de los «naciones prohibidas» de Europa son regiones económicamente depresivas y explotadas desde los Estados centralistas, que, en compensación dirigen hacia ellas el turismo muchas veces desnacionalizador; su característica principal es la emigración masiva por motivos económicos. Hay otras pocas Etnias, incluso más desarrolladas y ricas proporcionalmente respecto de las otras regiones del Estado; pero en definitiva este desarrollo está dirigido y al servicio de las oligarquías estatistas y va acompañado de una masiva inmigración desnacionalizadora.

Por ello la interpretación de la situación de estas «naciones prohibidas» de Europa desde el punto de vista de la colonización es válida en general, como colonización económica o al menos como colonización cultural.

El nivel de concientización y de planteamiento de la lucha de liberación nacional y social es diverso en las varias naciones prohibidas. Pero cada vez más desde la coordinación y unión de las mismas se está planteando un reto revolucionario a los Estados Europeos.

LA GEOGRAPHIE EUROPEENNE DES ETHNIES

La géographie politique de l'Europe est celle de leur Etat. Cependant, les Ethnies, même comme unités politiques, sont bien antérieures aux Etats modernes et à l'Etat lui-même. En fait, les Etats européens, pour la plupart, se sont constitués sur la base de l'absorption ou de la division des Ethnies, pour répondre aux intérêts économiques de la bourgeoisie, précisément dans le cadre étatique moderne.

La réalité des «nations interdites» ou niées d'Europe ne peut pas être analysé indépendamment de leur arrière-plan et conditionnement économique-sociaux. A cause de cela, il est nécessaire de distinguer les Ethnies des Etats capitalistes et celles des Etats socialistes d'Europe, dont la situation légale et pratique diffère substantiellement dans son ensemble.

Parmi les Ethnies d'Europe il faut distinguer les Ethnies privées de tout Etat, et celles qui, organisées en Etat, ont cependant une partie qui constitue une minorité à l'intérieur d'un autre Etat.

De ce fait, il y a 11 Ethnies ou nations interdites en tenant compte des données géographiques, économiques, démographiques, administratives, culturelles et linguistiques, et surtout par la conscience nationale et de leurs organisations politiques qui revendiquent et luttent pour des droits étnico-nationaux.

Par ailleurs, on peut présenter plus brièvement les minorités étniques à l'intérieur des autres Etats de l'Europe occidentale.

La plupart des nations interdites d'Europe sont des régions économiquement dépressives et exploitées des Etats centralistes, qui, en compensation, dirigent vers elles le tourisme maintes fois dénacionalisateur; leur caractère principal est l'émigration pour des raisons économiques.

Il y a quelques Ethnies encore plus développées et plus riches par rapport aux autres régions de l'Etat; mais, en définitive, ce développement

est dirigé au service des oligarchies étatiques et est accompagné d'une immigration massive dénationalisatrice.

Ainsi donc, l'interprétation de la situation de ces «nations interdites» d'Europe du point de vue de la colonisation est valable en général comme colonisation économique ou au moins comme colonisation culturelle.

Le niveau de concientisation et de la mise en pratique de la lutte de la libération nationale et sociale est différent dans les diverses nations interdites. Mais en se coordonnant et s'unissant davantage il est posé chaque fois plus fortement un défi révolutionnaire aux Etats Européens.

Alba / Eskozia

B. Bakaikoa

Sarrera

Eskoziaren historia, Ingalaterrarenarekin loturik aurkitzen da azken mende hauetan. Batipat 1707 urtetik hasiz gero, nahiz lehenagotik ere zenbait lokarri eta harreman edukia izan. Urte horretan, 1707an, *Act of Union*-en bidez, erabat loturik geratu ziren Eskozia eta Ingalaterrako erreinuak, errege Jakobo, Eskoziako VI.ena eta Ingalaterrako I.ena izanik.

Urte horretatik aurrera, bi nazioak elkarturik ibili dira, gehienbat borondatez, ez Irlandaren kasuan bezala, bortxazko loturak egonez.

Nahiz bi nazioen elkartzea borondatezkoa izan, kultura ingelesa eskoziarraren gain ezarri da, eta herri honen hizkuntza, gaelikoa, zokoraturik geratu. Ipar aldean, Highland-etan bakarrik mintzatzen da zertxobait. Orain, gaelikoa ez da bortxaz menperatutako hizkuntza bat izan eta hango kultura eta erakunde kulturalak ez dira indarrez baztertu; baizik, batzuk jarraitu egin dute eta beste batzu izkutatu egin dira.

Highland deritzan eskualdean, kultura ingelesa oraindik ondo ezarri gabe dagoenez, hortxe gor-

deko dira hobekienik Eskoziarren tradizio etnokratikoak. Oraindik antzinako bizi erak dauzkate, familiak sistema patriarkalean finkaturik egonez. Bestalde, hegoaldean, erabat nagusitua dago kultura ingelesa.

Egun, bost milioi biztanle baino gehiago daude Eskozian, gehienak ingelesa mintzatzen dutelarik. Emigrazioak ez dago kanpo aldera; barruan bakarrik ematen da, desekilibrio asko sortuz, azken belaunaldietan gertatu den bezala. Industria, hiri handi batzuren inguruan dago, Mendebal-Erdi aldean bereziki, eta barruko emigranteek zona horietara jotzen dute.

Nazionalismoa

Eskoziako prozesu historikoa ez dago Mendebal Europako beste nazio zapalduekin gonbaratzerik. Britainia Handiko erresuman integratu zenean, ez zen bortxaz integratu, Europako nazioetan gertatu zen bezala (adibidez, Katalunian, Euskal Herrian edo Britainian bezala). Gero, Iraultza Industrialean, langileria eta burgesia ingelesak, eskoziarrekin baturik egonen ziren eta gatazka horretan ez du bere naziogintzarik aurrera eramango, ez batak ez besteak.

Bestalde, Eskozia aldean zegoen nobleziak ez dio oztopo handirik jarriko Iraultza Industrialari, eta onhartu egingo ditu aldaketa sozialak eta, azkenik, burgesian integratuko da. Hortik dator nazionalismo eskoziarraren moteltasuna, lehengo mendekoa eta mende honen lehen erdira artekoa. Moteltasun horren ondorioak, politikan nabarituko dira.

Eskoziarren aportazioa ingeles kulturari, berriz, handia izan da. Froga bezala, hor dago «Eskoziako eskola historikoa». Eskola hau, ekonomilari, soziologo eta historigile ospetsuek osatu zuten: Adam Smith, Millar, James Stevart, eta beste zerrenda luze batek.¹ Askoren ustetan, intelektual hauek traizio egin zioten nazionalismoari; baina garai hartako egoeraren ondorio bezala ager daitezke, egoera hau ingeles zalea zelarik. Hango intelektual gehienek jokaera berdintsua hartu zuten, ez beste nazio zapalduetan bezala. Esan daiteke, oraindik egoera pre-nazionalista batetan bizi zirela, eta hortik jokabide hori.

Beste nazio zapalduetako nazionalismoa, indar kapitalisten desarrolloaren haserarekin hasi zen; baina Eskoziako nazionalismoa, indar horik, beren baitan, erabat desarroilaturik aurkitzen direneko momentuan sortuko da. Monopolio eta multinaziona-

lak finkatuak daudeneko momentuan. Gainera, beste fenomeno baten ondorioa izango da, hots: petrolioa Ipar Itsasoan aurkitu ondoko fenomeno. Horregatik, Tom Nairn-ek nazionalismoa eta «neo-nazionalismoa» bereiziko ditu: lehenbizikoa, kapitalismoaren lehen garaietan sortu zena definitzeko, eta bigarrena, produkzio indarrak oso desarroilaturik aurkitzen direneko momentuan sortzen den nazionalismoa definitzeko.

Kategoria honetan sar daiteke Eskoziako kasua.² Teoria honen frogatzat, azken urte hauetako hauteskundeak dauzkagu.

Ingalaterra eta Eskoziako burgesiaren eta langileriaren elkarrenganako jokabide hau, Iraultza Industrialarekin gertatzen da. Burgesia eskoziarraren eta Ingalaterrakoaren artean ez da kontraesanik egongo eta elkarrekin joango dira empresa inperialista guztietan. Hots: biak partaide izango dira politika inperialistaren bidez zapalduetako herrietako eta kolonietako irabaziak bereganatzen.

Bretainia Handiaren hegemoniak mundua zehar iraun zuen artean, Eskoziarrak eta Ingelesak ondo ibili ziren; baina II. Mundu Gerraren ondoren, enperioa galtzen hasi zirenean, Eskoziarrak beren naziotasunaz ohartzen hasiko dira, burgesia bultzatzaile delarik kontzientzia hartze horretan. Langileria, bitartean, Ingalaterrakoarekin araz baturik eta identifikaturik egongo da, Alderdi Laboristak defendatzen duen sozialismoa onhartzen zuelarik.

Behin Ipar Ameriketako inperialismoa Eskozia inbaditzen hasi zenetik, multinazionalak lurralde haietan ezartzen hasiz gero, eta Eskoziako «plataforma kontinental»ean petrolioa topatuz gero, neo-nazionalismo hau finkatuz eta sendotuz joango da, egungo egoerara iritsi arte.

Eskozian bere pribilejio inperialistak galduak ikusi zituen burgesiak. Munduko merkatuak eta etxeokak ixten hasi zirela ohartu zenean, eta lehenago bereganatzen zuen gainbalioa ttipitzen ari zitzaiola ikustean, eta horrelakorik ez zekion gerta, bere estatu propio bat sortu beharra zeukan, gutienez haren pribilejioei eutsiko ziena. Gainera, petrolioaren kontrola edukiz, oportunitate ederra dauka galdutako gainbalioa berriro eskuratzeko, produktu honek ekarriko dituen errentekin.

Helburu hori —estatu propioa, alegia— bakarrik lortzea, nahiko zaila izango du, eta horregatik langileria bereganatu nahi du. Horretarako, hauen egoera txarraz probetxatzen ari da, nazional kutsua sortuz, gero botereaz jabetzeko asmoz. Beraz, al-

derdi nazionalista bat indartzen ari da, mugimendu nazionala zuzenduko duena.

Bide nazional honetan, Eskoziar langileriak, orain arte, nahiko errezelo eduki du; baina, langabezia eta etorkizun ekonomiko larria ikusiz, amore ematen hasi da. Arestian, Glasgow eta Edinburgoko langileak Alderdi Laboristaren militante porrokatuak ziren. Baina ikusirik beren arazoei erantzunik ez diela ematen, eta inguru haietako industria basikoa —untzigintza batez ere— erabat lur jota dagoela, Alderdi Nazionalistara joaten ari dira, honek arazoak konponduko dizkienaren itzaropenetan. Alderdi hau, *Scottish National Party* da.

Joan den mendean, burgesia hau burgesia ingelesaren partaide zelarik eta Eskoziaren egoera ekonomikoa *take-off*-en atarian zegoelarik, ez zuen bere estatu propioa egiteko interesik. Burgesia ingelesak partaidetasuna eskaintzen bait zion bere kolonietan. Orduan, zertarako behar zuen bere estatu propiorik?

Behin koloniek beren askatasuna lortu dutenean, edo Ipar Ameriketaren inperiopean sartu direnean, Britainia Handiko burgesiaren irabaziak ttipitu egin ziren: orduan hasiko dira burgesia eskoziarraren eta ingelesaren arteko istiluak. Bestalde, burgesia eskoziarrak posibilitate bat ikusten zuen bere irabazien tamaina jaits ez zekion: pretrolioak ekar ziezaizkiokeen errenten bidez, erosketa hori konpentsaturik geldituko bait zen. Horregatik, burgesia eskoziarrak errenta guzti horik bereganatu nahi baditu, estatu propioa sortzea du biderik egokiena. Gainera, sustrato nazionalak arrazoin emango dio estatua sortzeko, eta posibilitate handiagoa.

Haatik, SNPren politika, Eskoziarren sub-nazionalismo horretan finkatuko da bere helburuak lortzeko: Eskoziar estatu independentea egiteko, alegia.

Alderdi politikoak³

Britainia Handian ez da inoiz ezkerreko alderdi handi bat egon. Joan den mendean, Alderdi Kontserbadorea edo Tory Alderdia eta Alderdi Liberala zeuden, langileriaren eskakizunak honek kanalizatzen zituelarik gehienbat. Mende honetan, berriz, Alderdi Kontserbadorea eta Alderdi Laborista izango dira alderdi politikorik garrantzitsuenak, langileriaren bozak azken honek hartzen dituelarik neurri handi batetan, sindikatoak beronekin bait daude.

Bi alderdi handi hauen ondoan, liberalak daude, Ugartea zehar banaturik. Gales-en eta Eskozian, berriz, *Plaid Cymru* eta *Scottish National Party*-rekin topatzen gara, biak nazionalistak eta nazio arazoari erantzun egoki bat eman nahirik dabilzanak. Florietaz kanpo, eta Eskoziara bakarrera mugatua, badago alderdi marxista-leninista ttipi bat, nazio arazoari erantzuten dio-na, baina arrakasta ttipikoa.

Alderdi Laboristak du, orain arte, arrakastarik handiena Eskozian. Britainia Handian esaten denez, alderdi honek Eskozian irabazten omen ditu hauteskundeak: beste nazioetan, Alderdi Kontserbadoreak baino boz guttiago lortzen bait du. Bestalde, Eskoziako herri gobernamentuetan ondo finkaturik aurkitzen da alderdi hau.

Bigarrena, azken hauteskundeak arte, Alderdi Kontserbado-rea zen; honek, jende aberatsaren eta eskualde atzeratueta-ko jendeen artean biltzen zituen bere bozak. Baina gobernutik kanpo gelditu zirenean, hirugarren posiziora jeitsi zen, izengaltze handia bereganatu zuelarik.

Ezaguna da harako «botereak usteldu egiten du» hura, eta Alderdi Laboristari horrelako zerbait ari zaio gertatzen azken urte hauetan; horregatik, Eskoziarrak kezkatzen hasiak dira, SNP buru delarik. Zenbait diru arazo eta trapu zikin agertu da, eta nazionalistak, salatzen ari dira laboristen alderdi txar guztiak: hauen desprestijioa areagotuz doa egunetik egunera.

Baina ez da hori okerrena. Laboristek, 1974eko hauteskun-de kanpainan, Eskoziari autonomia itzuliko ziotela agindu zu-ten, eta, joko horren bidez, ehuneko 36 boz lortu zituzten Es-kozian bakarrik hauteskunde haietan, deputaturik gehienak he-mengoak zirelarik. Agintearen jabe egin, eta autonomiaren al-deko agindu guztiak aldebat utzi zituzten, Eskoziarren itxarope-nak ezabatuz. Gainera, parlamentuan maioria galtzearen beldur dira, zeren autonomia horren aurkako deputatu asko bait dago alderdi barruan, eta hauek ahuldu egin bait dezakete maioria.

Lehenago, Heath gobernamentuaren garaian, itxaropenen bat bazuten Eskoziarrek nolabaiteko autonomia lortzeko, baina ez zuten ezer lortu: Heath jaunak, bere alderdian aurkitu bait zuen oposiziorik gogorrena. Honen ondorio, alderdi honek Es-kozia aldean izan duen beherakada, azken hauteskundeetan.

Eskoziarren frustrazio politiko honetan datza SNPren azken urte hauetako arrakasta. 1934ean sortu zen; 1945etik 1959rako hauteskundeetan, %0,5 boz bildu zituen. Garai horretan, orain-

dik, Britainia Handiko enperioa desegiten ari zen. 1962 urtetik aurrera, indar hartuz eta alderdi bezala finkatuz joango da; adibidez: 1970eko hauteskunde munizipaletan, %13,2 lortuko zuen, eta %11,5 legislatiboetan; azken deputatu aukeraketan, %30 lortu zuen (%36 Alderdi Laboristak). Joan zen urteko hauteskunde munizipaletan, aurrerapen zenbait egina da (Galesko nazionalistek ere, beren nazioan, aurrerapen berdinak ukan dituzte). Egun, Eskoziako alderdirik handientzat jotzen da SNP.

Hurren, liberalak daude. Alderdi honen asmoa, Britainia Handia estatu federal bihurtzea litzateke, lehen bait lehen bihurtu ere, zeren iragan mendeko esperentzia txarra begien aurrean bait daukate: parlamentuan Gladston-ek Irlandarentzat autonomia politikoa lortu ez zueneko; handik 50 urte baino lehen, hego Irlanda independente egin zen, bere garaian politika egoki eramanez ez zelako. Horregatik, eskoziar eta galestar nazionalistek gaurregun aurkitzen duten laguntzarik handiena, alderdi honena da.

Alderdi hauetan dauden klase sozialak aztertzea ez da gauza erraza, interklasistak bait dira denak. Hala ere, Alderdi Laboristak eduki du lurralde haietan langileriaren ordezkaritzarik ugariena. Goi mailako burgesia eta lurjabeak, Alderdi Kontserbadoreak hobeto ordezkatuak ikusi dira. SNPko militantziarik gehiena, berriz, burgesia «nazionalak» osatu du orain arte; baina, azken aldi honetan, Alderdi Laboristak defraudatu egin du eskoziar langile asko, eta hauen sinpatia eta bozak nazionalisten-tzat izango dira.

Britainia Handiko langabeziarik handiena —Ulster kenduz gero— Eskozian dagoelarik, pentsatzen zen, Alderdi Laboristak, boteretik, lana sortuko zuela; baina, urteak joan eta urteak etorri, langabezia ugartituz joan da. Eskoziar langileria frustratua sentitu da eta, honen ondorioz, gaurregun SNPri ematen dio bere boza, haren base sozialari ezkerrean eraginez. SNP, bere aldetik, propaganda hau egiten ari da, langileria bereganatu nahirik: Eskoziaren gaitz guztien iturri eta errudun, Britainia Handiaren zentralismoa dela akusatzen. Hala eta guztiz ere, nahiko zaila ari zaio egiten SNPri, langileria blokean bereganatzea; orain arte langile «lepa-zuria» eta jende gaztea hurbildu zaio gehien: eskoziar langileari oso zail egiten bait zaio langileria ingelesarekin etetea, hainbeste denboraz elkarren ondoan ibili eta gero.

Programa aldetik, autonomia politiko bat lortu nahi du

SNPk, ahalik eta boteretsuena noski. Horregatik, Alderdi Labo-ristak proposatzen duen estatutoaren alde daude, lehen urratsa bezala kontsideratzen bait dute autonomia lortzea independenten-tziarako bidean. Horrek ez du esan nahi, Alderdi Laboristaren egungo estatutua aski dela pentsatzen dutenik; aitzitik, esko-ziarren eskubide ahalik eta zabalenak lortzea litzateke epe la-burreko helburua. Urrats taktiko hau lortzeko, Galestarren eta liberalen laguntza osoa dute.

Helburu estrategikoei begiratzen badiegu, SNPk Eskoziaren-tzat independentzia lortzea duke. Baina sistema burges baten kontestuan. Ez dute sistema kapitalista kritikatzeko. Eskoziaren arazo guztiak Westminster-ko zentralismoaren ondorio besterik ez dira, eta arazo hori konpontzeko bide bakarra, estatu inde-pendientea bilakatzea litzateke. Eskoziako arazoak, ez ditu Bre-tainia Handiko sistema kapitalistak sortuta bezala ikusiko alder-di nazionalistak, eta, horregatik, Ray Burnette-k⁴ dioen bezala, britainiar ekonomia eskoziar ekonomia bihurtzea nahi du, ez he-rria sistema ekonomikoaren jabe egitea, baizik *status quo* ber-dinean jarraitzea, nahiz hau Eskoziaren mugen barruan egin.

Zalantzarik ez dago, Eskoziaren arazoak ez direla estatu ka-pitalista independiente bihurtzearekin konponduko: hango ez-berdintasun sozialak oso nabariak bait dira, eta berdintasunera iristeko, ez da nahikoa independentzia soila.⁵ Ray Burnette-ren artikuluan, zenbakiok dauzkagu: 1966an, populazio guztiaren %87,9aren aberastasuna 3.000 libra baino balio ttipiagokoa izanik, bakoitzaren media 170 libratokoa da, besterik ez. Bitar-tean, populazioaren %7ak aberastasun guztiaren %84en jabe-goia zen. Jabegoaren errentak oraindik kontzentrazio handiagoa du: populazioaren %10 aberatsenak errenta guztien %99a har-tzen du. Jakin beharra dago, aberatsik gehienak ez direla Esko-zian bizi, eta bai behartsuak, langabeak, zaharrak etab. Zifra guztion aurrean, Eskoziaren problemak konpondu nahi baditu, bere estrategia aldatu beharra dauka SNPk; bestela, langileriak eta klase behartsuak uko egingo diote, eta luza baino lehen uko egin ere⁶.

Aurrera begira, petrolioan datza SNPrentzat soluzio ekono-mikoa, aipatu dudanez. Bi edo hiru urte barru, kantitate handi-tan salduko da Ipar Itsasoko petrolio, eta honek eman ditzan errenten bidez, posible izango da ekonomi gaitz endemiko ho-rretatik irtetea. Inbertsio berriak egingo dira, razionaliki; eta honek, lana ugari izatea posibleztatuko du, eta nazio aurreratu bilakatuko da Eskozia, Kuwait bezalakoa. Bestalde, dirua ere

berek emititzea pentsatzen dute Eskozian, libra sendo bat eginenez, libra ingelesa alde batetara utzirik.

Azkenik, eta artikulua labur hau amaitzeko: SNPk dioenez, Eskozia estatu independente bilaka dadinean, OTANen jarraituko omen du, Mendebala defendatzeko asmoz. Bestalde, Europako Merkatu Batuan egon asmotan dira; baina Europako Estatu Batuak lortzea nahi du, federazio edo konfederazio bidez. Ez ditu onhartzeko antzinako estatu zaharrak, nazio estatuak baizik. Are gehiago, munduko ekonomiaren integrazio osoa nahi dute, berek, harreman internazionalerako batez ere petrolioa erabiliko dutelarik.

¹ Eskola honi buruz gehiago, in MEEK, *Economía e Ideología* (lehen hiru kapituluetan).

² TOM NAIRN, «Old Nationalism and New Nationalism», in: *The Red Paper on Scotland*, Gordon Brown.

³ Atal hau, aldizkari, irrati eta telebista ingelesenetik bildutako informazioaz egina dago. Gehienbat *The Times* aldizkaritik aterata. Gai honetaz, lau bider idatzi dut *Zeruko Argia*-n (1976-II-1, II-22, VI-27, eta 1977-I-7).

⁴ RAY BURNETTE, «Socialists and the SNP», in: *The Red Paper on Scotland*, Gordon Brown.

⁵ Independentzia formalak izango litzateke. Era honetako independentzia ematen oso iaioak izan dira ingelesak azken mende honetan; frogatarako, hor dauzkagu Eire eta afrikar estatu askoren kasuak. Estatu hauek formaz independenteak badira ere, Westminster-en egiten da horien politika, horietako ekonomiarik gehiena ingelesaren menpean bait dago.

⁶ «Socialists and the SNP» gorago aipatua.

B. B.

ALBA / ESCOCIA

Estos últimos años, las naciones oprimidas de Europa han adquirido mucha importancia. Sus ansias de libertad se refuerzan cada día más, y los gobiernos metropolitanos se ven obligados a buscar soluciones.

Los estados centralistas modernos han quedado ya desfasados y en la vieja Europa se siente la necesidad de marcos socio-económicos nuevos.

Entre estas naciones oprimidas se encuentra Escocia con su nuevo nacionalismo que toma más fuerza cada día. Pero el caso escocés no es idéntico al resto de los pueblos oprimidos europeos. Estas naciones, en su mayoría, han sido integradas por la fuerza el siglo pasado por el estado centralista. No así el escocés. Escocia se adhirió voluntariamente, en su gran parte, a Gran Bretaña.

Por ello mismo, la clase trabajadora y la burguesía escocesas se han

identificado a sus homólogos de Inglaterra, y así no han apoyado el quehacer nacional escocés. Estas dos clases han participado de lleno en el reparto de los bienes del imperio inglés.

Pero a medida que avanza la desintegración del imperio por una parte, y, por otra, debido al descubrimiento del petróleo en el Mar del Norte, los escoceses han vuelto a tomar conciencia de su nacionalidad.

Y así, hoy las contradicciones están en la calle. Ha llegado la hora de la solución política. El Parlamento de Westminster busca una solución. Los partidos políticos tienen su proyecto. El más importante de estos partidos es sin lugar a dudas el Scottish National Party.

Este partido, partido nacionalista burgués, es el que mejor asume las reivindicaciones escocesas. En las últimas elecciones ha tenido el favor de los votos de la clase trabajadora, y de esta manera aumentan las posibilidades de la autonomía de Escocia.

ALBA / ECOSSE

Ces dernières années, les nations opprimées d'Europe ont acquis beaucoup d'importance. Leur soif de liberté se renforce chaque jour davantage, et les gouvernements métropolitains sont bien obligés de trouver des solutions.

Les États centralistes modernes sont en retard et dans la vieille Europe on sent le besoin de cadres socio-économiques nouveaux.

Parmi les nations opprimées on trouve l'Ecosse avec son nouveau nationalisme qui est chaque jour plus fort. Mais le cas écossais n'est pas identique à celui des autres peuples opprimés d'Europe. Ces nations, pour la plupart, ont été intégrées de force par l'État centraliste au cours du siècle dernier. Ce n'est pas le cas écossais. L'Ecosse adhéra en grande partie volontairement à la Grande Bretagne.

Ainsi la classe ouvrière et la bourgeoisie écossaises se sont identifiées, toutes les deux, à leurs homologues d'Angleterre. Elles n'ont pas embrassé la cause nationale écossaise. Elles ont plutôt participé à part entière à la répartition des biens de l'Empire anglais.

Mais au fur et à mesure de la désintégration de l'empire d'une part, et de l'autre, à cause de la découverte du pétrole dans la Mer du Nord, les écossais ont repris conscience de leur nationalité.

Aujourd'hui donc, les contradictions sont sur la place publique. L'heure de la solution politique arrive. Le Parlement de Westminster cherche une solution. Tous les partis politiques ont leurs projets. Sans nul doute, le plus important de ces partis est le **Scottish National Party**.

Ce parti, parti nationaliste bourgeois, est le plus capable de mener les revendications écossaises. A l'occasion des dernières élections il a eu la faveur de la classe ouvrière qui a voté pour lui, augmentant ainsi les chances d'autonomie de l'Ecosse.

Breizh / Britainia

Joan Mari Torrealday

Herri bat, kultura bat

Besteak beste, Britainiari begiratu bat eman behar diogu guk, hango politik joera zenbaiten goibea agertzeko. Baina politikari adarretatik heldu aurretik, has gaitezen datu batzu emanez:

Herri askea izana da Britainia. 1532an independentzia galdu eta Frantziaren lurralde autonomo bilakatzen da, itun baten bidez. 1790ean, Frantziako Iraultzakoan, autonomia ere galdu egiten du: gainontzeko herriak bezala, probintzian zaitikaturik gelditzen da. Historia hau ez da arras ahantzia. ADSAV delakoak, esaterako, 1532 urte hartan zinatutiko ituna berritzea nahi luke.

Britainiak 34.077 km² ditu lurretan (gonbaraziobidez: Euskadik 20.551 km²). Sergio Salvi jaunak dakarrenez¹, 3.200.000 biztanle bizi dira Britainian; horien hirutatik bat mintzatzen da bretoieraz, «brezhoneg», hau da, milioi bat.

Kulturaz keltarrak dira nagusiki bretoiak. Hizkuntza inoeroparra du, P-keltarra, galesarekin eta kornikoarekin kide. Bretoiek, horregatik, goi aldera jo ohi dute identitate bila. Historian zehar harreman ugari izan dute Kernow-ekin, Cymru-rekin, Eskozia-rekin, Irlanda-rekin, etc. Gaurregun

ere badago keltarren arteko batasunik, politikan, kulturaren, kantuan, eta abar. Politika aldetik, Frantziarekin ez baino Britainia Handiarekin loturik egon nahi izan duen korronterik izan da.

Bretoi kulturaren nortasun hori lantzeko sortu diren bi talde nagusi aipatu behar ditugu: *Blenn Brug*, 1905ean sorturiko mugimendu katolikoa; eta *Ar Falz*, 1933an sortutako mugimendu laiko eta sozialista. Lan gaitza egin dute bi hauek. Hizkuntza-ren defentsarako ere badira beste bi: *Emgleo Breizh* eta *Galv*. Bretoi identitate bilaketan kantuak izan duen funtzio guztiz garrantzitsua ere azpimarratzekoa da. Kantua da, gainera, bretoiek gehien exportatu dutena zihurrenik, keltar doinu hori. Hona kantarien zenbait izen ezagun: Glenmor, Kergiduff, Evgen Kir-jubel, Alan Stivell.

Ez dago zalantzarik: bada mugimendurik Britainian. Duela zenbait urte, orain baino entzunagoa zen Britainia, FLB delakoaren bonben prentsako oihartzunari esker. Prentsaren politika zentralista dela medio, ia ezina da minorien herrigintza-ren informazio jarraiturik biltzea. Noizbehinka eta aldika soilik izan ohi dugu gutiengo mugimenduaren berri. Kondizio horietan, mugimendu horren nondik norakoa, indarra, gorputza, zabaleroa, jendearekiko intzidentzia hurbildik ezagutzea ikaragarri nekeza gertatzen zaigu. Nolabait bederen minoria baten inportantzia neurtzeko, eta elkarren artean gonbaratu ahal izateko, klasifikatze bat egin du Heiko Sagredo de Ihartza jaunak, argitara berria duen liburu batetan.² Europako mugimendu etnikoak oro, hierarki ordena batetan jarri ditu Krutwigek. Erizpide honekin: mugimendu etniko bakoitzaren egiazko ekintza, hau da, mugimendu hori herrira bertara iristen den ala ez, eta bere burua-ren defentsa antolatzeko gauza den ala ez azterturik.

Erizpide honen arabera, lehenengo lekuan erresistentzi mugimenduak jartzen ditu berak, alegia, Euskadi eta Irlanda. Bigarren lekuan dator Britainia, beste hauen konpainian: Catalunya, Korsika, Sardinia. Herri hauetako erresistentzia eta burruka ez omen dago sare baten gisa herri osoan zabalduarik eta antolaturik, dio Krutwigek.

Lehen urratsak

Jenderia osoa nazionalista izaterik ez omen du oraindik lortu bretoi mugimenduak. Oso gogor kritikatzan ditu Heiko Sagredo de Ihartzak aipatu liburuan bretoien mugimenduak, hala kulturalak nola politikoak. Agian olde bakoitzaren neurriak ondo

hartu gabe, gure ustez. Errealitate hori hurbilagotik ezagutzen dutenen eskutik azter dezagun bretoien politik mugimendua. Gure ustez, informaziorik seguruena Sergio Salvi, Ronan Roudaut eta Pierre Doridan jaunek emana da.³

Ronan Roudaut jaunak hiru epe nagusi bereizten ditu bretoi politik mugimenduan: 1914 artekoa lehenengoa; gerrate artekoa, 1945 arte, bigarrena; eta hirugarrena, gaurko bretoi mugimendu berria.

Oraingo mugimenduaren berri emango dugu lan honetan. Baina esan ditzagun bi hitz aurrekoaz ere, sarrera gisa.

Lehen bretoi alderdia 1911n sortzen da. Hona haren dotrina: «Frantziatik osoki bereiztea, bretoi nazioaren independentzia politikoa, eta nazio-hizkuntza bakartzat bretoiera onartzea». Lehen iratzartze bat bezala zen. Ez zuen herri indarririk artean.

Egiazko bretoi mugimendu modernoa geroagokoa da. 1919an jarri ohi da. 1919an sortzen da, izan ere, *Breiz Atao* (Britainia beti). Aldizkari honen inguruan biltzen den taldea hedatuz doa eta, horrela, 1927an PAB (Bretoi Alderdi Autonomista) eratzen dute. «Ez gara separatistak», zioten. Antizentralistak ziren. 1931n lehertzen da PAB hau. *Breiz Atao*-ren inguruko nazionalistek, 1932an PNB (Bretoi Alderdi Nazionalista) egiten dute. «Na ruz na gwenn»: ez gorri ez zuri (ez komunista, ez klerikal) izango da alderdi hau, eta luzaroan bretoi mugimendu osoa.

• Bretoi mugimenduaren bigarren epe honetako irudi osoa emateko, beste puntu bat ere aipatu behar da. Bretoi mugimendua Liberaziokoan galerazia izan zen. Zergatik debekatua? Kolaboratzaile izana salatzen zitzaion. Salakuntza serioa: nazien jokua egin izatea. Orban honexek loiturik gelditu zen luzaroan bretoi mugimendu osoa. Egia esan, bretoi nazionalistek ez zuten Frantziaren jokuan sartu nahi izan. Hori bateko. Eta besteke, guti batzuk naziekin kolaboratu ere egin zuten. Minoria titiki bat. Salakuntza hori bretoi mugimendu osoaren gain botatzea, desprestijiatzeko asmotan egina izan da, diote gaur askok.

Gerraosteko mugimenduak

CELIB

Gerraostean bretoi mugimenduak ezin zezakeen bururik jaso. Britainiaren kausa defendatzen ez zen inor ausartzen. Esan dugunagatik. Gerra bukatu eta handik bost urtetara izango da

lehen saioa: CELIB, notableen batzordea. CELIB (Comité d'Études et de Liaison des Intérêts Bretons) ez da zehazki alderdi bat, batzorde bat baino. Jauntxo eskualdezale zenbait bildu zen hor Breitainiako premia batzuri erantzun nahian. Hauen ekin-tzarik txalogarriena industriaren bat edo beste Breitainiara ekar-tzea izan dela esan genezake. Ez asko gehiagorik. Piskanaka-pis-kanaka, gainera, frantses politikara lerratu ziren denak.

CELIB batek ez zuen kalitaterik ez indarrik Breitainiako so-zio-ekonomiazko egoerari arrapostu egoki bat emateko. Gerraos-tean, nortasuna galduz eta desintegratuz joan da Breitainia. Lan-gabezia ugalduz zihoan. Jendeak kanpora ihes egiten zuen, lan bila. Ekonomia kapitalistaren indartzeak ez dio Breitainiari onik ekarri. Gizarte ohiturak eta kultur egiturak hankazgora joan dira, hein handi batetan.

Krisi hori ulertzen eta politik erantzuna ematen ahalegindu-ko dira bretoi indarrak aurrerantzean.

MOB

CELIB sortu eta zazpi urte geroago —1957an— sortzen da MOB (Breitainiaren Antolakuntzarako Mugimendua). «Notable» edo jauntxoen agintetik aparte egiten den gerraosteko lehen ol-dea da. Aski heterogeneo da MOB hau: eskualdezaleak eta se-paratistak nahasturik aurkitzen dira barnean. Banakuntzak eta krisiak barnean ematea ez da harritzekoa, bada. Lehen krisia, 1963koa da: parte batek ezkerretik aldegiten dio, hurrengo ur-tean UDB eratzeko. Motel bizi da MOB gerora, 1966an desegin arte. MOB zena *Mouvement National Breton et Fédéraliste Européen* bilakatzen da, baina ez du ekin-tzarik. MOBen honda-kinak *Bretagne-Action* taldeak bildu nahi ditu, 1967an; gero, 1971n, *Jeune Bretagne* izena hartuko duenak. Hau da bretoi mugimenduaren eskuina.

SAV

Eskuin hau biltzeko eta indartzeko, 1972an, *Strollad ar vro* (Lurraldeko Alderdia) sortzen da, SAV bezala ezaguna. Ideo-logiatik landa bretoi guztiak bilduko dituen alderdi bat egin nahi lukete; interklasista da, eta bai sozialismoaren eta bai ka-pitalismoaren eskemak arrotzak direla eta, arbuia egiten ditu biak. Ideietan MOBen jarraitzailea da SAV.

UDB

Arestian aipatu dugu. Honekin, ezkertera igarotzen gara

orain. UDB bera da: *Unvaniezh Demokratel Preizh*, edo Bretoi Batasun Demokratikoa. Mugimendu bretoizaleetan hauxe da lehena, indartsuena. UDB abertzale eta sozialista da, hitz batez esateko. Bretainiaren autonomia nahi du, baina Frantzia federatu eta sozialista batetan. Hona haren hitzak: «Bretainiaren nazio bokazioa aitortzen duten eta bere herrian sozialismoa eraiki behar dela sinesturik dauden bretoi eta Bretainiaren adiskideak biltzen dituen alderdia izan nahi du UDBk».

Ronan Roudaut jaunaren ustetan, UDBren meriturik handiena hain zuzen bretoi mugimendua berritzea da. Anartean Bretainiaren eta Frantziaren (Parisen) arteko haustura bakarrik azpimarratu ohi zen. UDBk gizarte-arazoketa integratzen du bretoi mugimenduan, klase hausturaren arabera analizatzen du gizartea.

Gorabehera bat baino gehiago izan ditu UDBk. Krisirik gogorrenak, FLB zela medio eta 1968ko Maiatzaren kausaz etorri zitzaizkion. FLBren atentatuak kondenatu egin iztuen UDBko Buruzagitzak, menturazaleriatzat eta aktibismotzat joz. Ez zen gidariekin bat etorri militante asko: alderdiaren sozialismo zientifiko hertsia hori hauzitan jartzen zuten horregatik. 1968ko Maiatzak ere krisi beretsua sortu zuen: ezkerreago jo nahi zuten batzuk. Baina UDBk, gauxisten bidelagun izan baino nahiago izan zuen PCF eta CGT erakundeekiko harremanak zaintzea. 1970ean, andana batek alderdia utzi egingo du. Hauentzat denentzat eta ezker berriarentzat, UDB «estalinista» da eta sozial-demokraziarekiko loturak kutsatua.

FLB

Bestelako jokabidea darama FLB delakoak (Bretainiako Askatasun Frontea). 1966an sortu zen, legezko bideetatik deus guti lor zitekeela pentsatuz. Ekintza mugimendua da batikpat. Haseran nazionalista huts, orain liberazio nazionala eta sozialista aldarrikatzen du. Lehergailu plastikoetan da berezitua: lehen, frantses okupazioaren sinboluak deusezten zituen; ekonomi zapaketaren sinboluak, orain. Hirutan zatitua aurkitzen da gaurregun: «Front National Breton», FLBII, eta FLB-ARB (Action Républicaine —Révolutionnaire— Bretonne). Ekintzan jarraitzen duen bakarra, hirugarren hau da. Bretoi kontzientzia sortzen lan gaitza egin du.

BESTE ZENBAIT

Bada besterik ere: PCB, Bretoi Alderdi Komunista. 1971n sortua, PCF utziz. UDBri ezkerretik jan nahi izan dio lurra.

Zera lortu nahi luke: «Errepublika Sozialista bretoi independentea, klase zanpatuaren diktadurapean».

Aipaturiko hauetatik aparte deus guti dago bretoi politik panoraman. Labur bederen, aipa ditzagun ezker berriko bi saio. 1969-1970 urteetan jaiotzen da *Sav Breizh* (Zutik Breitainia) alderdia —nazionala eta proletaria—, orain estudio-aldizkari dena, besterik gabe. *Gwirionez Breizh* (Egia Breitainia) da beste taldea, 1972an sortua, FLBko presoei laguntzeko batzorde bezala. Maoista joerakoa da.

Ezker berri onek ez du bere baitan jende ikaragarririk biltzen, noski. Hauen ekarria beste mota batetako da: alde batetik, teorizazio-laguntza, nazio-askatasuna eta klase burruka elkarlotzen saiatzen dena; azken urteotan, teori mailan, horixe izan bait da eztabaida-gairik behinena; eta beste aldetik, «alderdi» klasikoen atzaparretatik irtetea eta oinarriari, populuari, hitza emateko lehia.

Gaurregun

Oro har, zer esan genezake bretoi mugimenduaz?

Bistan da ezkerak odol berria eman diola bretoi mugimenduari, analisi berriak eskainiz eta betidaniko kontraesanetatik irteten lagunduz. Berritasunik handiena, teori mailan, nazional burrukari sozialismoa eranstea da, zalantzarik gabe, eta bata bestearen lehentasunera makurtu gabe, biak batera, aurrera eramatea. Bigarren meritua, honetan datza: mugimendua hedatzea eta herritartzea. «Notable» guti haien eskualdekatze epel hartatik oraingo eskabide hauetara badago alderik!

Heldutasun batetara iristen ari da bretoi mugimendua. Aurrerapen handia egin du, bistan da. Baina ez da aski indartsu: ez du jakin bere herrian nagusitzen. Parisen joku politikoa aldarazteko, hauteskundeak irabazteko gauza den bretoi alderdi handirik ez dago. Ahulegia da. Minoritarioa da. Frantses alderdiak eta sindikatoak nagusitzen dira beti ere.

Argitasun politikoa lortu bide du bretoi mugimendua; politik jokura zuhurrago agertzea dagokio orain.

¹ SERGIO SALVI: *Le nazioni proibite*, Vallecchi editore, Firenze, 1973, 88 or.

² HEIKO SAGREDO DE IHARTZA: *La Vasconie et l'Europe Nouvelle*, Elkar, Baiona, 1977.

³ SERGIO SALVI: *Ibidem*.

RONAN ROUDAUT: «Histoire du mouvement breton» in *Les Temps Modernes*, n.º 324-325-326, 170-193 or.

PIERRE DORIDAN: «La Bretagne et le socialisme» in *Les Temps Modernes*, n.º 324-325-326, 223-233 or.

J. M. T.

BREIZH / BRETAÑA

Breña, con sus 34.077 km², con sus 3.200.000 habitantes, un millón de los cuales habla el brezhoneg, es un pueblo celta con una personalidad marcada. El movimiento bretón ha tratado de recoger y potenciar esta personalidad. Nosotros solamente estudiamos la dimensión política de este movimiento.

Tras un despertar hacia 1911, el verdadero nacimiento de este movimiento se sitúa el año 1919 con la aparición de Breiz Atao (Siempre Breña). Luego este movimiento se estructura en partidos (PAB, —Partido Autonomista Bretón— 1927; PNB, —Partido Nacionalista Bretón— 1932). A imagen del PNB, el movimiento bretón de esta época es «na ruz na gwenn», ni rojo ni blanco, esto es, ni comunista ni clerical.

A causa de una minoría colaboracionista, todo el movimiento bretón fue injustamente acusado de haber colaborado con el enemigo nazi durante la guerra. Esto demoró el nacimiento de nuevas fuerzas políticas que asumieran la problemática bretona en la postguerra. Un intento se debe al CELIB (Comité d'Etudes et de Liaison de Intérêts Bretons) formado por «notables» en 1950. Pero el primer partido de la postguerra no se funda hasta el año 1957: MOB (Movimiento para la Organización de la Breña) que reúne a regionalistas y separatistas. Pronto, en 1963, se le desgaja la izquierda, y así nace el UDB (Unión Democrática Bretona). La UDB es el partido bretón más fuerte. Lucha por la autonomía de Breña en una Francia federada y socialista.

El FLB (Frente de Liberación de la Breña) quiere llegar a la liberación de su país por la lucha armada. Surgida en 1966 se ataca a los símbolos de la «ocupación francesa» y de la explotación capitalista.

Existen también otros grupos. A la derecha, Bretagne-Action (1967) y su prolongación Jeune Bretagne sucesoras de MOB. Y el SAV (Partido del País, 1972) que trata de reunir los bretones por encima de las diferencias ideológicas. A la izquierda, además del PC bretón hay otros grupos de menor importancia.

El movimiento bretón está en proceso de madurez. Se ha realizado un enorme esfuerzo teórico para coordinar el fenómeno revolucionario y el ideal nacional. La debilidad del movimiento bretón está en que no ha sabido ganarse al pueblo. La mayoría del pueblo bretón sigue confiando más en los partidos y organizaciones francesas.

BREIZH / BRETAGNE

La Bretagne —avec ses 34.077 km², avec ses 3.200.000 habitants, dont un million parle le breton, brezhoneg— c'est un peuple celtique qui a une personnalité reconnue. Le mouvement breton a essayé de recueillir et de dynamiser cette personnalité. Nous essayons de montrer uniquement la dimension politique de ce vaste mouvement.

Après le réveil de 1911, la vraie naissance du mouvement breton se situe en 1919 avec l'apparition de **Breizh Atao** (Bretagne toujours). Ce mouvement se structure en partis (PAB: Parti Autonomiste Breton, 1927; PNB: Parti Nationaliste Breton, 1932). A l'image du PNB, le mouvement breton de cet époque est «na ruz na gwenn», ni rouge ni blanc, ni communiste ni clérical.

A cause d'une minorité collaborationniste, tout le mouvement breton fut injustement accusé d'avoir collaboré avec l'ennemi nazi pendant la guerre. C'est une des raisons du retard dans la naissance de nouvelles forces politiques capables d'assumer la problématique bretonne de l'après-guerre. Un premier essai est celui du CELIB (Comité d'Etudes et de Liaison des Intérêts Bretons) fondé par des «notables» en 1950. Mais le premier parti de l'après-guerre ne se crée qu'en 1957: MOB (Mouvement pour l'Organisation de la Bretagne) que rassemble des régionalistes et des séparatistes. Bientôt, en 1963, il y a une scission par la gauche: UDB (Union Démocratique Bretonne). L'UDB est le plus fort parti breton. Il lutte pour l'autonomie de la Bretagne dans une France fédérée et socialiste.

Le FLB (Front de Libération de la Bretagne), né en 1966, s'est donné pour tâche d'arriver à la libération de son pays par la lutte armée. Il s'attaque aux symboles de «l'occupation française» et de l'exploitation capitaliste.

Il y a encore d'autres groupes. A droite, **Bretagne-Action** (1967) et sa suite **Jeune Bretagne** qui prolongent MOB. Le SAV (Parti du Pays, 1972) essaie de rassembler les bretons en dehors des clivages idéologiques. A gauche, il y a le PCB (Parti Communiste Breton, 1971) et d'autres groupes moins importants.

Le mouvement breton est de plus en plus mûr. Un grand effort théorique a été fait dans le sens de coordonner le phénomène révolutionnaire et l'idéal national. La faiblesse du mouvement breton est de ne pas avoir su encore gagner le peuple. Le peuple breton continue de faire confiance plutôt à des partis et des organisations françaises.

Cymru / Gales

Txillardegi

Herri keltikoak, goi patu gaiztoren batek jorik baleude bezala, gainbehera doaz eskualde guztietan. Aspaldiko mendeetan Italian, Galian eta Iberian suntsitu zirenez gain, gaur ere, geronen begien aurrean, itzaltzen ari dira bretoinak, eskoziarrak, eta bi Irlandetako gael-tarrak.

Gales-ko «kumri-tarrak» ere, ez hala?

Horra hor laburki, oso laburki, lerro hauen bitartez erantzun nahi nukeen galdera zaila; bide-nabar irakurleari aztarna-bideren bat eskainiz. Pizkunderik bai ahal dago Cymru delakoan? (esan [kōmri] otoi, berek bezala; eta horretatik artikuluguztian, Gales eta Walis-en orde, erabiliko dudan «Kumri» hori).

Kumri-ren erdibiketarik funtsezkoena

Bi eskualde nagusitan zati daiteke Kumri.

Zer da Kumri, ordea? Nalakoa da? Zein neurritakoa da?

Kumri herri txikia da, guztiz Euskal Herriaren tamainakoa:

20.700 km² — 2.721.201 biztanle (1971).

Horien artean, eta orain dela sei urte beraz, 565.000k esan zuten kumri-eraz «hitzegiteko gauza izan». Hizkuntza galtzen ari da han:

Urteak	Kumri osoan		Kumri-dunak
1891	1.660.000	biztanle	%54,4
1901	2.000.000	»	49,9
1911	2.420.000	»	43,5
1921	2.656.474	»	37,2
1931	2.593.332	»	36,8
1951	2.598.675	»	28,9
1961	2.653.200	»	26,0
1971	2.721.201	»	20,8

Gainbeherakada azkartzen ari dela dirudi.

Ez era berean eskualde guztietan. Eta lehenago aipatutako bi eskualde nagusietara goaz horretara: Caerdydd (ingl. Cardiff)-en ondokoa bata: etorkinez ere oratua, Morgannwg eta Mynwy barrutietakoa; hiri handiena (Caerdydd bera, Abertawe edo ingl. Swansea, eta Casnewydd-ar-Wyig edo ingl. Newport), meatzeak eta industria dituen eskualdea; 1.700.000 biztanle gutxi gora behera zabalera txiki batetan kokaturik. Eta gainerako barrutiak oro bestea, ia industriarik gabea, pausaleku aparta, arabera jendetzaz urria bere milioiarekin, eta soziologi egituraz arakaikoa eta kaletartu gabea.

Bi eskualde horik hizkuntzari dagokionez ere errotik dira desberdinak: Caerdydd-en ondoko «hinterland» horretan, %86,5ek ez dakite kumrieraz hitzegiten. Beste hitz batez esateko, ekonomia modernoa duen eskualdea inglestuta dago ia osoki.

Bestea, berriz, baserritarrena, arrantzaleena, Caerdydd-etik atekoa, askoz ere kumritarragoa da: bertako %33k dakite kumrieraz.

Berrikuntza eta ingleskuntza, kaletartzea eta des-kumritartzea, batetik besteari baletxeko bezala, elkarri loturik agertzen dira herri xehearen aurrean. Berritu beharrak hizkuntzaren galera bide dakar ezinbestean, eta «berez» alegia. Eire-ko «gael-tacht» triste, txiro eta atzeratuetan ikusi den bezalatsu, ez ote darie jadanik halako zahar kutsurik Kumri-ko «Fro Gymraeg» izeneko kumritar eskualdeci? Ni beldur!

Politika baranoan

Kumri-tarrak abertzaletasun politikoaren baranoan iratzartzen hasiak ote diren czin daiteke gaur zalantzan jar: bai. Urte askotan laborista «sukurtsalisten» bilgune izana, abertzaletasunaren

aldera jotzen ari da orain. Ez oso sakonki oraindik; baina jotzen hasia bai.

Lehenengo deputatu abertzalea orain dela 11 urte lortu zuen Kumrik «Plaid Cymru»ko burukide batengan. Ordura arte ez zen horrelakorik sekula gertatu. Aneurin Bevan sozialista famatuak, esate baterako, kumri-tarra izanik ere, ezertan ez zuen bere kumritasuna politika mailan erabili, ez oharrerazi.

Kumrin, hitz batez, bertako ikatza eta burdina aspaldidanik naziotarturik daudelako, sozialista tradizioa dago, eta bertako kumritar burgesia ahula da. Abertzaletasunaren gorakada, ordea, berria da.

1974eko udazkenean, Alba-n ere (Alba=Eskozia) abertzaleek, Londres-ko bazterrak harrotuz, 11 deputatu lortu zituzten mementoan, Kumri-ko «Plaid Cymru»ko alderdikoek ere hiru deputatu lortu zituzten: Evans, Thomas eta Wigley; eta beste lau boz-barrutitan ere, bigarren gelditu ziren abertzaleen deputatu-gaiak.

Plaid Cymru alderdia, dena esateko, partidu zuhurra da, sozila, erdikoia; hein batez gurean dugun Alderdiaren tankerakoa (nahiz bi alderdiok harreman hertsirik eta jarraikirik ez izan, Kumri-tik esana didatenez). Agertzen hasia den kumritar abertzaletasuna, hitz batez, eskuindarra da.

Zein barrutitan gailen hiru horik?

Kumri-ko deputatu abertzaleok, ondoko hiru konderri eta barrutiotan gailendu ziren:

1. — Evans jauna: Carmarthen-en.
2. — Thomas jauna: Meirionydd-en.
3. — Wigley jauna: Caernarfon-en.

Carmarthen hori Hego-Mendebalean dago; eta Meirionydd eta Caernarfon, berriz, Ipar-Mendebalean. Hitz batez: abertzaleak ez dira, gaur gaurkoz bederen, industri eta meatze barrutietan nagusitu; soziologiari dagokionez, eta azaldua dugunez, atzeraturik eta kaletarturik ez dauden barrutietan baizik.

1974eko hauteskundeotan, hain zuzen, Caerdydd, Abertawe eta Casnewydd-ar-Wyig hiri nagusietan, azken gertatu ziren «Plaid Cymru»ko deputatu-gaiak.

Industriguneetan, beraz, abertzaletasuna ez da oraindik sar-

tu; «Plaid Cymru»k defendatzen duen abertzaletasunak halako «garo-kutsua» balu bezala.

Kumri-ko abertzaletasuna, garbikiago mintzatuz, eskuinean dago oraingoz. Eta Kumri hizkuntza-dunaren etorkizuna, horretara, zeharo dago arrisku larritan, ene ustez.

Kumri nekez abiatzen bide da bere pizkunderuntz.

Kumri-ko ikastolak, lizeoak eta beste

Urrun daude kumri-tarrak gugandik: hizkuntza bakarreko ikastoletan (1964), 3.364 haur zeuden. Hau da: %1,1. Kopuru hori gora doa; baina ez inolaz ere hemen ezagutzen dugun abiatan. Beste zenbait eskolatan, dena dela, astean hiru orduz dute, gai gisa, kumrieraren ikastea.

Lizeoen mailan, berriz, bost lizeo zeuden 1964ean; baina elebidunak dira. Diglosikoak hobe, zenbait ikaskai (modernoenak) ingelesez azaltzen baitira.

Argitaratzen diren liburuen kopuruari dagokionez, gure an-terza bide dabilta kumri-tarrak:

1971	177 liburu
1972	203 liburu

Hizkuntza baturik dago aspaldidanik (VIII. medetik honako literatura azkarra dute kumritarrek), eta alde horretatik ez dute burrukarik ezagutu. Berritu eta osatu beharra, bai, latza, guk bezalaxe: garbizaleak, mordoilozeak, eta abar.

Telebistaz 12,5 ordu dituzte astean (%6,7), eta irratiz 13 ordu (%3,1). Gainerakoa ingelesez: %93,3 eta %96,9. Ez baita oso zoragarria kumri-tarren aldetik.

Eta geroari buruz?

Kumri-ko abertzale fin batzuk ezagutzen ditut. Eta, minez aitortuko nieke: Kumri-ko itxurak Eire gogorazten dit alderdi askotatik; eta ez Katalunia edo Suomi (Finlandia).

Politikari utzi eta hizkuntzaren aldeko burruka «hutsa eta garbia» eraman nahi luketenak ez dira oraindik agortu. «Cymdeithas» bera ere tankera horretakoa da zenbait aldetatik.

Ezkertar abertzaleek (Ned Thomas eta beste) indar txikia dute oraingoz; eta Gareth Miles-ek 1972an kumrieraz argitara

zuen Agiriak («Cymru Rydd, Cymru Gymraeg, Cymru Sosialidd»; hau da, «Kumri Askatua, Kumri kumri-duna, Kumri sozialista») oihartzun txikia lortu bide du orain arte.

Beste mutur batetan, azkenik, kumri-eraz ez dakien John Jenkins-ek ere, IRA amets, sortu zuen «Kumri-ko Armada Izkutua», jaio eta berehala suntsitu zela dirudi. Eta ahanzte osoan usteltzen dela presondegian (aurki irtengo 10 urte-gartzela egin ondoren) bide militarra hautatu zuen buruzagia.

Saunder Lewis-ek, Gwenallt-ek, J. R. Jones-ek, eta beste anitzek, ongi ezagutzen dugun aberri-mina salatzen dute. Arrakasta bai ala ez, geroak erranen.

Tx.

CYMRU / GALES

Cymru, Wales en inglés, y Gales en español, es un pueblo celta perteneciente al Reino Unido. Cymru es un pueblo de dimensiones similares a las del País Vasco. Posee una vida cultural que recuerda también a la nuestra: medios de comunicación, televisión, radio, libros, etc. La lengua va perdiendo terreno, como muestran los porcentajes del artículo: su uso ha decaído en menos de un siglo de 54% (1891) a 20% (1971). En su conjunto, Cymru evoca más fácilmente Eire que Catalunya o Suomi (Finlandia).

Estos últimos años asistimos al fenómeno de un renacimiento político indudable que se desarrolla en el sentido del nacionalismo. Cymru es un pueblo de tradición socialista británica. La importancia adquirida por el nacionalismo es un fenómeno reciente. La implantación más fuerte radica en las regiones menos industrializadas, en los territorios más tradicionales. El partido nacionalista más importante es el Plaid Cymru, que viene a ser como PNV (Partido Nacionalista Vasco): entre nosotros, un partido centrista. Así pues, el ascenso nacionalista galés tiene una coloración de derechas; lo que, a nuestro entender, condiciona la renovación misma de Cymru.

La izquierda nacionalista es débil en Cymru, y no ha conseguido aun el apoyo masivo y popular.

CYMRU / GALES

Cymru, Wales en anglais, le Pays Galles en français, est un peuple appartenant au Royaume Uni. Cymru est un petit pays, de dimensions similaires à celles du Pays Basque. Sa vie culturelle rappelle la nôtre: moyens de communications, télévision, radio, livres, etc. Sa langue perd du terrain, comme le montrent bien les pourcentages de l'article: son usage baisse, en moins d'un siècle, de 54% (1891) à 20% (1971). Dans l'ensemble, Cymru rappelle davantage l'Eire que Catalunya ou la Filande (Suomi).

Ces dernières années nous assistons au phénomène d'une renaissance politique certaine qui se développe dans le sens du nationalisme. Cymru est un peuple de tradition socialiste britannique. L'importance acquise par le nationalisme est un phénomène récent. Le plus fort établissement réside dans les régions moins industrialisées, dans les territoires les plus traditionnelles. Le parti nationaliste le plus important est le **Plaid Cymru**, qui est comme le PNB (Le Parti Nationaliste Basque) chez nous, un parti centriste. Ainsi donc, la montée nationaliste galloise a une couleur de droite; c'est qui, à notre avis, conditionne le renouvellement même du Cymru.

La gauche nationaliste est faible au Cymru; elle n'a pas encore le soutien et l'appui massif et populaire.

Eire / Irlanda

Paulo Iztueta

Kontinente zaharretik aparte samar, itsasoz inguratua, hantxe egosten da urte luzetako zapalkuntzak birrindutako herri baten drama. Euskaldunoi ez zaigu hain arrotz egiten haren historia, gure etxean ere antzeko zerbait gertatzen bait zaigu. Antz-kidetasun hori dela bide seguraski, behin baino gehiagotan harrotu izan dira Irlandari buruzko gorabeherak, euskal alorrean. *Hitz*-en bada aipamenik; *Zeruko Argia*-n artikulu zenbait emanik du Bakaikoak hondar urte hauetan; orain-tsu bir-jaiotako *Jakin*-en, hizkuntzaren arazoa aztertzen du J. Azurmendik. Ni neu ere, Irlanda kolonizatuaz okupatua naiz *Zabal*-en. Oraingoan, bada, laburki ihardutea tokatzen zait, punturik interesgarrienak bakarrik ukituz.

Zertan da Irlandako egoera? Horra galdera nagusia.

Batzurentzat, bere asmoak kunplitzera heldu ez den iraultza frakasatu baten historia da Irlandarena. Historia triste eta samingarria. Behin galduz gero, gehiago jokatu ez den partida bat, beraz. Irlandak bere horretan jarraituko du, funtsezko aldakuntzarik emateko ahaltasunik gabe.

Beste zenbaitek, aldiz, bere nortasun osoa erdiesteko, oraindik borroka setatsuan dirauen herri horretan sinesten du. Hauek, iraultza garaituko dela espero dute. Nola joka, zein bide erabil: hor ematen dira zailtasunak.

1. Irlanda kolonizatuaren historia laburra

Irlandaren kolonizatzea, aspaldidanik datorren kontua dugu. Sistematikoki zapaldua ez bazen ere, jadanik XII. mendeaz gero ingelesen mende zegoen, Eskandinabiar, Normando eta Eskoziarren erasoak jasanez. Elisabete erreginaren denboran, hain zuzen ere 1570az gero, hasten dira lehen lur-desjabetzeak. Geroxeago, XVII. mendean, Stuarts errege-aginte garaian, kolonialismoak neurri basatiak hartzen ditu.

Iparaldeko herrialdeak —Ulster delakoa osatzen dutenak, alegia— Eskoziatik ekarritako jendez betetzen dira Jaime I.aren aginduz. Irlandan Erreforma ez zela gailendu eta, presbiterianoak igortzen ditu bertara, beren erlijioa ezar zezaten. Lekuko jendea, ez lur eta ez eskubide, esku-hutsik gelditzen da. Morrontza: horixe zen haien bizibide bakarra.

Hegoaldean, areagotu egiten dira XVI. mendean hasitako lur-desjabetzeak. Honela, 1649an, Oliver Cromwel Irlandako buru delarik, jauntxo feudalen espekulazio baitan gelditzen dira lurak. Handik piska batetara, William Orange-k, 1691n Jaime II.aren harmada meneratzen duelarik, konfiskazio berriak egiten ditu.

Ez dugu aiantzi behar, XVII. mendeko Irlanda anartean jite feudaleko gizarte bat zela, haren ekonomia artzaingoak sostengatzen zueneko lurralde pobre bat.

Bestalde, ez da modu berdinean ematen kolonialismoaren bilakaera Iparraldean eta Hegoaldean.

Ulster-ko hegian, bere lehen erroak botatzen ditu kapitalismoak, 1690 urtetik hasi eta XVIII. mendea zehar, protestante jatorriko belaunaldiarekin batera, ehun eta algodoiaren industriari esker. Hauen monopolioa, protestanteen esku dago. Horregatik, XIX. mendearen lehen partean oraino, bi industri mota bakarrik ditugu indartsuenak. Britainiako kapitalisten inbertsioa, 1860-1886 bitarte horretan dator. Barkugintzaren industriari jartzen dute beren dirua.

Hegoaldean ez da horrelako fenomenorik gertatzen. Hemen, industria bultzatu ordez, sistema koloniala zapalkuntzaren azken

mugaraino eramaten dute lur-jabe batzuren interesek. Klase honen legezko babesa, Dublin-go Parlamentuan dago, hemen lekutzen bait da ingeles harmada.

1782ko Konstituzioak esaten zuenez, Irlandako Parlamentuari zegokion legeak egin eta horien kargu hartzea. Nolabaiteko «askatasuna» bederen eskaintzen zuen Konstituzio hark, nahiz eta, azken finean, Ingalaterrako erregeren meneko izan. Gerora, ordea, 1801ean, *Act of Union* delakoaren bidez, desegin egiten da Parlamentu hori, esplotatze sistema askoz ere zorrotzagoa bilakaturik. Orain, Londonen hautatzen dira Irlandako ordezkariak. Zergak, Ingalaterrako jauntxoengana doaz. Protestante jatorriko jendea legez babesten da, lur-jabeen eta erdi mailako klaseen arteko elkarte indartuz. Batera dabilta merkataria, artesauak, jende eskolatuak eta gobernu-gizonak.

Konstituzioaren desegiteak, bi xede bete nahi zituen. Lehenengo, abertzaleen matxinada ito behar zen, eta honetarako bi-deak jarri behar ziren; bigarren, Iparraldean burgesia protestantea kexu bait zen, Britainiako merkaturan sarrera ematen zaio, haren interesen egarria asetzeko.

Sistema politiko berri honek dakarren ekonomiazko trantzea, egiazki larri-larria da. 1840ko goseteak, 2.000.000 heriotza dakartza. Beste asko eta askok kanpora abiatu behar, biziko badira.

Gosetearen ondorio latzak sofrituz gero ere, laborantza dugu lantzen den sektore bakarra. Ekonomia, batipat ardi eta ganaduen hazkuntzan funtsatzen da. Industriegintzak arrakasta ttipia du hiriburuetan. Eta dauden industriak, Dublinen adibidez, inportantzia gutikoak dira.

2. Askatasunaren aldeko urratsak

Kolonialismoaren garratzasunak, berekin ekarri zuen abertzale-tasunaren sua. Askatasunaren aldeko borrokan aipatuena, *Fenian* (1860) eta *Sinn Fein* (1905) mugimenduak ditugu. Azken Alderdi honek irabazten ditu 1918ko hauteskundeak. Ez ordea Iparraldean. Hemen batasun zaleak nagusitzen dira. Honela, 1919an Irlandako Gobernu Probisionala lortzen den bitartean Dublinen, Gobernu federal bat muntatzen da Belfast-en, 1920an, Britainiako gobernuarekin baturik. Hurrengo urtean, 1921ean, Irlandako Estatu Librea zinatzen da. Harrez gero Irlandako herria bitan zatitua kausatzen dela esan dezakegu. Guy Heraud

jaunak dioenez¹, Irlanda zatitzearen asmoa, 1913an mamitzen da. Urte honetan, udaletxeetarako egin ziren bozketetan, 18 eserleku irabazi zituzten abertzaleek Iparraldean, batasun-zaleek, aldiz, 17. Gehiago herrelakorik gerta ez zedin, hauteskunde sistema gezurtatzen ahaleginduko dira ondorengo urteetan. Bozketetan gehingoa lortzeko metodoa bilatzen dute azken batean. Hor daude, frogatzat, 1968ko hauteskundeak. Orobat, 1920an Ulster baitan egindako geografiazko partiketak hortxe du bere esplikazioa. Cavan, Donegal eta Moneghan herrialdeak bazter uzten dira: horietan, beste herrialdeetan baino ugariago bait dira katolikoak.

Zer ekarri dio 1948ko Errepublikak Irlandako herriari? Gauza handirik ez. Politika ofiziala oportunistoan jausteak, ez dio onik egin iraultzari. Herritasunik eta sozialismorik gabe gelditu da abertzalegoa, eta Irlanda baturik gabe. Gaurko burukomina!

Baina, agian, ez da oraindik eman azken hitza. IRAk borrokan segitzeko asmoa agertu du; eta, ez da dudarik, oso nekez egingo duela atzera. Bestalde, gauza jakina da, 1969az gero IRA bitan banatzen dela: batetik «ofizialak» eta bestetik, «probisionalak». Bion arteko diferentziak taktikari buruzkoak omen direla, esan izan da². Gure artean ere eritzi hori bera erabili da³. Hala ere, Petter Gibbon-en ustez⁴, badago zerbaiz gehiago tartean. IRA ofiziala, 1969a baino lehen, Mosku-zalea omen zen eta, dirudienez, negoziaketak gobernutik gobernura egin behar zirela pentsatzen zuen. Honek, noski, Dublin eta Belfasteko gobernuak onartu egin behar direla suposatzen du. Ideologi mailan ere, komunista eta antiklerikala aitortzen omen da IRA ofiziala. Dena dela, badirudi, joera bezala, probisionalen adarra nagusitzen dela, eta berak biltzen dituela herritarren sinpatiak. Honetan ados datoz ia gehienak.

3. Irlandararen ahulezia

Irlandako Errepublikak bi hizkuntza dauzka ofizialtzat: bata irlandera, eta ingelesa bestea. Zer gertatu da?

Ingelesa, «ofizialki» bigarren mailakoa izanik, bera dela nagusi gizarte-bizitzan. Errepublikak, orotara, hiru milioi bat bizilagun dituela karkulatzen da. Hauetatik, ingelesa bakarrik dakitenak 2,26 milioi dira, hau da, %73; irlandera dakitenak, berriz, 716 mila dira soilki, hau da, %27. Baina irlandera dakiten guztiak ez bait dira mintzatzen, beren eguneroko harrema-

netan irlandera bakarrik darabiltenak guttiago dira zalantzarik gabe, nahiz eta hauen ehunekoak neurtzeko xifra zehatzik ez egon. Datuok *Anaitasuna*-tik hartu ditut (1976, 327 zenb.).

Gai hau, merezi zuen seriotasunez landu berria du J. Azurmendik *Jakin*-en, eta ez noa han esanak errepikatzen hastera. Hori bai, eta hau gure herrira begira diot: hizkuntz arloan beharrezko diren neurriak garaiz hartzen ez badira, gauden zihur, guttiz alferrikakoak izanen direla ondorengo negarrak eta lamentazioak. Ezteusak eta inozoak. Euskara gizarteko martxan bideratzea lortzen ez badugu, gureak egin du. Akabo! Ez da gure zorzea Irlandako herriarena baino hobea izanen.

4. Irtenbide politikoak

Ezaguna da Marxen Irlandari buruzko konportamendua; sarritan aipatu izan da erreferentzia hori, haren abertzaletasuna frogatu asmotan.

Kugelmann-i egindako eskutitzean,⁵ 29-11-1869, garbi adierazten zuen Marxek, Ingalaterrako langileriak ez zeukala zer eginik Irlandaren askatasunean konprometitzen ez zen bitartean. Berdintasunean eta askatasunean oinarrituriko konfederazioa proposatzen zuen. Esperantza guztia Ingalaterrako langilerian ezarria zeukan. Handik bederatzit urtetara eritiziz aldatu egiten da. Honela, S. Meyer eta A. Vogt bikoteari 1870ean egindako eskutitzean⁶, klase dominantzaila, ez Ingalaterran, baizik Irlandan bertan kolpatu behar zela pentsatzen du. Bazegoen eritiziz aldatzeko arrazoinik. Marxek berak aitortzen duenez —eta puntu honi inportantzia handia ematen dio—, Ingalaterrako langileria-
ren baitan etsaigo gogorra zegoen langile ingelesaren eta irlandarren artean. Lelukoko langileriak mespretxatu egiten zuen atzeritik etorritakoa. Marxen denboran ere, agerik denez, langile interesak ez ziren behar bezala ezkontzen. Internazionalismoaren asmoa, garai hartako ametsik ederrena, kamuts zen artean.

James Connolly-k Irlandako Alderdi Sozialista sortu zuen 1897an, eta honek ere antzeko desirak agertzen ditu bere lan-txo batetan.⁷ Irlandak, askatuko bada, bere indarrez bakarrik baliatu beharko duela, dio. Abertzale eta sozialista bezala agertzen du bere burua. Zentzu honetan, bada, marxista eta sozialista klasikoak Irlanda kolonizatuaren defentsan ateratzen dira.

Kasu konkretu batetan alde egotea, momentu hartan hala komeni zelako, eta printzipioz abertzalegoaren interesak eta hel-

buruak onartzea eta praksian defendatzea, bi gauza diferente dira segurki. Eta hementxe daude problemak.

Lehen aipatu dudan Peter Gibbon-ek klase ikuspegitik aztertzen du Irlandako arazo bera, eta honek dakarren eritzia arras kontrakoa da. Honen ustez, sozialistak oro, klasikoak eta gaurkoak ere bai, tronpatu egin dira irlandarren abertzaletasuna epaitzerakoan. Eguzkia bezain argia da honentzat, XVIII. mendean gero, *bi nazio diferente* daudela Irlandan: bata Iparraldekoa, Hegoaldekoa bestea. Ez dago, bada, bir-batasunerako arrazoin historikorik. Horretan tematzea, imperialisten jokoa egitea litzateke. Hauxe da, hain zuzen ere, IRAren bekakua. Hitzez-hitz dakart, eta frantsesez, harriduraz beterik, irakurtzen nuena ezin sinestuz — behin eta berriz irakurri bait nuen, gaizki ulertzen nuen beldurrez: «Que l'une d'entre elles ait choisi historiquement de s'identifier à l'impérialisme et soit aujourd'hui protégée de l'IRA par des groupes impérialistes ne suffit pas à ce qu'on lui refuse le droit à l'autodétermination. Ce droit lui est acquis par le fait même qu'elle a constitué en Irlande une structure sociale indépendante de l'exploitation de la population native. Elle s'est installée en Irlande non pas comme une population coloniale, mais comme une population de classe bourgeoise déjà constituée et amenant avec elle le capitalisme métropolitain. Que son caractère politique ait aujourd'hui une apparence réactionnaire n'a en fait aucun rapport avec la question de son autodétermination. Toute politique socialiste doit donc aller contre l'IRA»⁵.

Bistan da, tesi hau arras asimilazionista dela. Kolonialismoak sortu duen Ulsterko gizarte berriari, gizarte bereziari, errespetoa eta autodeterminatzeko eskubidea zor zaio.

Besterik dugu IRA probisionalekoek daramaten borroka. Hauak ez dute konponbiderik ikusten arik eta Britainiako harmada Irlandako lurraldetik at uxatu arte. Hau eginez gero, Baikaikoak kontatzen duenez⁶, «Ulsterreko klase dominantea (Ingeleszalea) deuseztatua geratuko litzateke, eta langileriaren batasunerako bidea, irekita geratuko litzateke».

Asmo txalogarria iruditzen zait hau guztia; baina beldur naiz, langile katolikoek eta ingeles arrazako langile protestanteen arteko etena ez ote den jadanik handiegia, lotura anaikoren batean itxaro ahal izateko. Nire ustez, integrazioa baino askoz indartsuagoa gertatu da asimilazionismoa. Hau da: *atzerritik e'orritako jendea ez da integratu* Irlandako herrian. Trabaz be-

terik ikusten dut IRaren bidea. Baina arrazoin du horrela jokatzean.

- ¹ *L'Europe des Ethnies*, 1968, Presse d'Europe, 17 or.
- ² LIAN DE PAOR, *Divided Ulster*, 1971, Penguin books, London.
- ³ ΒΑΚΑΙΚΟΛ, *Zeruko Argia*, 1976, 676 zenb., 9 or.
- ⁴ *Partisans*, Le domaine national (I), 130 or.
- ⁵ *Les marxistes et la question nationale*. Maspero, 1974, 39-40 or.
- ⁶ Ib. 41-43 or.
- ⁷ Ib. 366 or.
- ⁸ Op. cit., 131 or.
- ⁹ *Zeruko Argia*, 1976, 676. zenb.

P. I.

EIRE / IRLANDA

La presencia del pueblo irlandés, políticamente desmembrado en dos comunidades y con la lengua nativa en franca minoría, refleja las características propias de la dominación colonial a la que ha sido sometido a lo largo de varios siglos.

La independencia de Irlanda Sur no ha comportado la transformación del orden social ni la recuperación de su cultura específica. Por otra parte, la política de Dublín, atenta sobre todo a negociaciones económicas con el gobierno británico y sus representantes en Belfast, parece haber renunciado a todo intento de reunificación. En este sentido, cabe hablar de una revolución fallida.

Pero la lucha sigue. IRA es una fuerza militarmente bien organizada. Sus actividades revolucionarias se centran dentro del sector minoritario de los católicos de Ulster. Este territorio está mayoritariamente compuesto por colectividades de procedencia escocesa e inglesa que, a partir del siglo XVIII, se instalaron masivamente en la isla. Las generaciones que han venido sucediéndose, lejos de integrarse en el pueblo receptor, han impuesto su propia cultura merced a la protección colonial. Hoy día asistimos, fenómeno curioso, a la asimilación de la etnia irlandesa por la inmigración exótica. Este hecho constituye un grave obstáculo para la reunificación deseada.

EIRE / IRLANDE

La situation actuelle du peuple irlandais, politiquement divisé en deux communautés et avec une langue en franche minorité, reflète parfaitement les caractéristiques propres à une domination coloniale à laquelle ce peuple a été soumis durant plusieurs siècles.

L'indépendance de l'Irlande du Sud n'a pas comporté la transformation de l'ordre social ni la récupération de sa culture particulière. D'autre part, la politique de Dublin, portée surtout aux négociations économiques avec le gouvernement britannique et ses représentants à Belfast, semble avoir

renoncé à tout essai de réunification. Dans ce sens, aujourd'hui on peut parler d'une révolution ratée.

Mais la lutte continue. L'IRA est une force militairement bien organisée. Ses activités révolutionnaires sont menées à l'intérieur du secteur minoritaire des catholiques de l'Ulster. Ce territoire est majoritairement composé de collectivités d'origine écossaise et anglaise qui, à partir du XVIIIe siècle, s'installèrent massivement dans l'île. Les générations suivantes, loin de s'intégrer dans le peuple d'accueil, ont imposé leur propre culture grâce à la protection coloniale. Aujourd'hui nous assistons, phénomène curieux, à l'assimilation de l'ethnie irlandaise par l'immigration exotique. Ce fait constitue un grave obstacle à la réunification souhaitée.

Bibliografia

(Nazio ukatuak)

Zenbaki bakoitzeko gai nagusiaren bibliografia gidari bat emanen dugu. Liburuak oro ematea, ezinezkoa izanaz gainera, ez litzateke batere funtzional eta erabilgarri. Erabilgarritasun horixe da hain zuzen bilatzen duguna. Horregatik, batzutan, bibliografia komentatua izango da, oraingo honetan Paulo Agirrebaltzategik Euskal Unibertsitateaz egiten duenaren antzera.

Hona sail hau gidatuko duten erizpideak. Liburu hautatu batzu eskainiko ditugu, artikulugileen eta idazkaritzaren artean zerrenda osaturik. Inguruko hizkuntzetan gai horri buruz agertu diren lanik garrantzizkoenak biltzea da asmoa. Hori bateko. Eta, besteko, azken urteotan Euskal Herrian egin diren lanak oro bildu nahi genituzke: liburu, liburuxka eta artikulua.

NAZIO UKATUEZ LAN OROKORRAK

BUSQUETS, J.: *Introducción a la sociología de las nacionalidades*, Cuadernos, Madrid 1971.

FONTAN, F.: *Ethnisme, vers un nationalisme humaniste*, Librairie Occitane, Bagnols-sur-Cèze, 1975.

FOUERE, Yann, *L'Europe aux cent drapeaux*, Presses d'Europe, Paris 1968.

FOUGEYROLIAS, P., *Pour une France fédérale*, Denoël, Paris 1968.

Marx, Freud et la révolution totale, Paris 1973.

FRERES DU MONDE, «Ferments révolutionnaires, Bretagne, Corse, Euskadi, Occitanie», n.º 2, 1971.

HEIKO SAGREDO DE IHARTZA: *La Vasconie et l'Europe nouvelle*, Elkar, Baiona 1977.

- HERAUD, G., *L'ordre juridique et le pouvoir originaire*, Sirey, Paris 1946.
L'Europe des Ethnies, Presses d'Europe, Paris 1963.
Qu'est-ce que l'ethnisme, Institut Jules-Destrée. Charleroi 1967.
Peuples et langues d'Europe, Denoël, Paris 1968.
Les principes du fédéralisme et la fédération européenne, Presses d'Europe, Paris 1968.
- LAFONT, R., *La révolution régionaliste*, Gallimard, Paris 1967.
Décoloniser la France. Les régions face à l'Europe, Gallimard, Paris 1971.
- LES TEMPS MODERNES, *Minorités nationales en France*, n.º 324-325-326, août-septembre 1973.
- PARTISANS, Le domaine national (I), n.º 59-60, mai-août 1971.
 Le domaine national (II), n.º 61, septembre-octobre 1971.
- PHILIPPONNEAU, M., *La Gauche et les régions*, Calman-Lévy, Paris 1967.
- QUE FAIRE?, Colonialisme intérieur et minorités nationales, n.º 8-9, décembre 1971.
- RONDISON, M., «Nation et idéologie», in: *Encyclopaedia Universalis*, vol. 11, Paris 1971.
- SALVI, S., *Le nazioni proibite*, Vallecchi, Firenze 1973.
- SERANT, P., *L'Europe des minorités*, Robert Laffont, Paris 1969.
- SICARD, E., «De quelques éléments mal connus du fait national en sociologie», in: *Revue International de Sociologie*, vol. 1, 1969.
- VENTURA, J., *Les Cultures minoritaires europees*, Selecta, Barcelona 1963.
- ZIMMERMANN, T., «Movimenti politici delle minoranze nazionali», in: *Il Comunista, organo della lega dei comunisti marxisti-leninisti d'Italia*, 1970, pp. 186-205.

* * *

- AIZAGER, J., «'Les Temps Modernes' agerkarian Aberri zapalduak», in: *Zabal* 4, 29-34 or.
- AZAOLA, J. M., «Nacionalismo y federalismo», in: *Berriak* 14, 22-23 or.
- IRIARTE: «Europagintza ta abertzaletasuna», in: *Goiz Argi* 275, 5 or.
- LARRESORO: François Fontan-en *Ethnisme* liburuaren reseina, in: *Zeruko Argia*, 671, 28 or.
- MELIA, J. «La hora de las nacionalidades», in: *Garaia* 18, 26-27 or.
- ODRIOZOLA, J. M., «Abertzaletasuna: nazioa, estatua», in: *Zeruko Argia* 728, 3 or.
- SOLOZABAL, J. J., «Formación y génesis de la conciencia nacional», in: *Berriak* 10, 54-55 or.
- UNANUE, D., «Estatuak, Parlamentua, deszentralizazioa», in: *Zeruko Argia* 671, 28 or.

- UNANUE, D., «Europa berria», in: *Zeruko Argia* 671, 10 or.
 X. X., «Nazio galeraziak», in: *Zeruko Argia* 717-718, 13-15 or.
 X. X., «Nazioei, ez», in: *Zeruko Argia* 725, 1 or. (editorialea).

ALBA / ESKOZIA

- BROWN, G., *The Red Paper on Scotland*, London.
 HANHAM, H. J., *Scottish nationalism*, Faber and Faber, London 1969.
 MACCORMICK, N., *The Scottish debate. Essays on Scottish Nationalism*,
 Oxford University Press, London 1970.

* * *

- BAKAIKOA, B., «Laboristak, Eskozia eta Euskal Herria», in: *Zeruko Argia* 673, 8 or.
 BAKAIKOA, B., «Eskozia autonomia dela eta. Historia berrituko ote den beldur...», in: *Zeruko Argia* 677, 9 or.
 BAKAIKOA, B., «Eskozia independentziatik gertu», in: *Zeruko Argia* 694, 8 or.
 BAKAIKOA, B., «Eskozian eta Galesen autonomia», in: *Zeruko Argia* 720, 9 or.
 ELORZA, A., «Descentralización y nacionalismo; el ejemplo británico de la devolución de poderes a Escocia y Gales», in: *Berriak* 15, 32-34 or.
 IZA, B., «Autonomía a Escocia y Gales para mantener el reino... unido», in: *Garaia* 15, 35-36 or.
 TXAHO, «Nacionalismo escocés y socialismo inglés», in: *Goiz Argi* 319, 6 or.
 X. X., «Scotiar abertzaletasuna», in: *Zeruko Argia* 705, 14-17 or.

BREIZH / BREITAINIA

- LE BOTERF, H., *La Bretagne sans la guerre* (I. II. III.), France Empire, Paris 1969-1971.
 POISSON, H., *Histoire de Bretagne*, Linarmor, Rennes 1966.
 SERANT, P., *La Bretagne et la France*, Fayard, Paris 1971.
 U.D.B. *Bretagne = Colonie*, Brest 1972.

* * *

- MAITE, «Bretoi Emakumeak», in: *Zabal* 9, 22-27 or.
 X. X., «Bretaña. Hacia el despegue industrial. La recuperación de la lengua», in: *Berriak* 1, 61-62 or.
 X. X., «Movimientos autonomistas bretones», in: *Berriak* 1, 1976, 62 or.

CYMRU / GALES

- CALVEZ, A. Le, *Un cas de Bilinguisme. Le Pays de Galles*, Skol, 1970.
 MORGAN, W. J., *The Welsh Dilemma*, 1973.
 STEPHENS, W., *The Welsh Language Today*, Gomer Press, 1973.
 THOMAS, N., *The Welsh extremist: a Culture in Crisis*, Gollancz, 1971.
 X. X., *A Readers Guide to Wales*, Book League, 1973.

EIRE / IRLANDA

- LYAM DE PAOR, *Divided Ulster*, Penguin books, London 1971.
 LIJPHART, AREND, «The Northern Ireland Problem: cases, theories, and solutions», in: *British Journal of Political Science*, Cambridge, vol. 5, 1975.
 BARRITT, D. and CARTER Ch., *The Northern Ireland Problem: A Study in Group Relations*, Oxford University Press, London 1972.
 BURGE, I. and O'LEARY, C., «Belfast: Approach to Crisis — A Study of Belfast Politics, 1613-1970», Macmillan, London 1973.
 O'BRIEN, C. C., *States of Ireland*, Hutchinson, London 1972.

* * *

- AZURMENDI, J., «Irlanda», in: *Anaitasuna* 327, 25 or.
 BAKAIKOA, B., «Irlandarrak eta Marx», in: *Anaitasuna* 220, 1971.
 BAKAIKOA, B., «Irlandako berriak», in: *Zeruko Argia* 673, 8 or.
 BAKAIKOA, B., «Irlandarren gatazka», in: *Zeruko Argia* 700, 5 or.
 BAKAIKOA, B., «Irlandan jendea hil», in: *Zeruko Argia* 711, 9-10 or.
 IZTUETA, P., «Irlanda kolonizatua», in: *Zabal* 13, 1975.
 MUNIATEGI, A., «Irlanda», in: *Anaitasuna* 197, 1970.
 TXILLARDEGI, «Irlandako berri», in: *Garaia* 26, 26 or.
 X. X., «Ulster. Comienza a hablarse de independencia», in: *Berriak* 13, 48 or.
 X. X., «Askatasun guduak. Irlanda», in: *Hitz* 4.

ZENBAIT NAZIO ETA MINORIA**Penintsulan**

- JULEN K., Burujabetza ala federalisma espainiatarra?», in: *Zeruko Argia* 725, 12-13 or.
 X. X., «Arazo nazionala numerotan», in: *Berriak* 7, 12-13 or.
 X. X., «Nacionalismos y regionalismos en el Estado Español Contemporáneo (II)», in: *Berriak* 7, 44-46 or.

X. X., «La cuestión regional, problema político», in: *Punto y Hora de Euskal Herria* 1, 45-46 or.

X. X., «Portugaleko Liga Iberistaren agiria», in: *Anaitasuna* 326, 24-25 or.

Galizia

FONTENLA, X. L., «Galiça. El federalismo contra el colonialismo y la dependencia», in: *Garaia* 1, 20 or.

FONTENLA, X. L., «El estatuto gallego», in *Garaia* 19, 34-37 or.

Katalunia

TXILLARDEGI, «Katalandarren 'diada'», in: *Zeruko Argia* 705, 29 or.

X. X., «Katalunia berriaren bila», in: *Anaitasuna* 314, 15-19 or.

European

Alsazia

X. X., «Alsaziarrak zutik», in: *Garaia* 9, 36 or.

Flandes

X. X., «Flandes y los problemas comunitarios», in: *Garaia* 8, 33-34 or.

Korsika

X. X., «Korsika hil ala bizi» (Max Simeonekin elkarrizketa), in: *Zeruko Argia* 691, 8-9 or.

X. X., «Korsikako bizilagunak eta bizibideak», in: *Zeruko Argia* 691, 10 or.

X. X., «Aleriako gertaerak», in: *Zeruko Argia* 691, 11 or.

X. X., «Kortzega berriz aipu», in: *Garaia* 2, 33 or.

X. X., «Kortzegan berotzen ari», in: *Garaia* 6, 40 or.

X. X., «Askatasunaren guduak. Corsica», in: *Hitz* 7, 35-37 or.

Sardinia

X. X., «Sardeina autonomi bidean», in: *Berriak* 24, 42 or.

Bibliografia (Euskal Unibertsitatea)

P. Agirrebaltzategi

Honela idatzi du K. Mitxelena bere artikulua batetan: «Si todos reunimos la sinceridad y los arrestos necesarios para dejar fijados sobre el papel, sin cómodas escapatorias, tanto nuestras posiciones como las razones en que las fundamentamos, podemos llegar a un acuerdo mínimo: a un acuerdo sobre nuestro desacuerdo. Llegaremos a saber cuáles son nuestras diferencias y de dónde nacen éstas, y tal vez se acierte a entrever hasta qué punto las contradicciones son superables o frontales...». Euskal Unibertsitateaz ari da Mitxelena.

Aurreko JAKINen zenbakian 80tik gora orrialde luze idatzi dituzte zortzi idazlek Euskal Unibertsitateari buruz. Ni ere tartean naiz. JAKINek berak ere bere eritzia eman du zenbaki horretan. Mitxelenaen eskabideari erantzun diote guztiek.

Baina zenbaki horretatik kanpo ere, idazle asko dira, azken urteotan batez ere, Euskal Unibertsitateari buruz beren eritzia paperean zehaztu dituztenak eta beren arrazoinak agertu dituztenak. Elkarrizketak eta eztabaidak aurrera irauan dezan eta JAKINen aurreko zenbakia osatu nahian ematen dugu hemengo bibliografia hau.

Egunkarietan idatzi dena ez dut jasotzen, baina bai azken urteotan astekarietan idatzi dena — hauetan idatzi da, hain zuzen ere, gchienbat, Euskal Unibertsitateari buruz urte hauetan—.

Non eta nola agertu den begiratu gabe ere, asmoari eta mamiari begiratu, balio desberdineko idazlanak aipatuko ditut hemen. Horregatik ere, bost sailetan emango ditut:

1. Euskal Unibertsitatearen historia.
2. Euskal Unibertsitateari buruzko norberaren eritzia.
3. Udako Euskal Unibertsitatea.
4. Euskal Unibertsitateari buruzko agiriak.
5. JAKIN zenbakia.

1. Historia

Bitan bana genezake sail hau: Euskal Unibertsitatearen historia ematen duten liburu-artikuluak, batetik; eta Unibertsitate horren inguruko gogo, asmo eta proiektuak, bestetik.

a) Unibertsitatearen historia

- ESTORNES LASA, José de: «Euskalerriko Unibersidadeen kondaira», in: *Zeruko Argia* (1976-I-25) 13-14.
- ESTORNES LASA, José de: *Los Vascos y la Universidad* (2 tomu), San Sebastián 1970. Zalantzarik gabe, Euskal Unibertsitatearen historia luzeaz —Erdi Aroan hasten denaz— idatzi den historiari osoena da. Dokumentu asko ere badakar.
- GARATE, Justo: «Introducción al estudio de las Universidades Vascas», in: *Boletín del Instituto Americano de Estudios Vascos* (44, 48, 50 zenb.).
- IBARRA, J.: *Historia del Monasterio y de la Universidad Literaria de Irache*, Pamplona 1939.
- JIMENO JURIO, J. M.: «Universidad: Objetivo torpedeado desde el siglo XIII», in: *Punto y Hora de Euskal Herria* (1-5 dic. 1976), 24-28. Motxa, baina mamitsua da artikulua. Nafarroatik ikusten du batez ere Euskal Unibertsitatearen historia, begi kritikoz ikusi ere. Artikulu barnean jarri du lauki ikusgarri bat, «Cronología de una enseñanza cultural» izeneko: Urtez urte jasotzen ditu Unibertsitatearen historiaren datuak.
- LIZARRALDE, A.: *La Universidad de Sancti Spiritus de Oñate*, Tolosa. Lau mendetik gora iraun zuen Oñatiko Unibertsitatearen historia osoa eta xehea.
- MENDIOLA, R.: *Los Estudios en el Real Seminario de Vargara*, Vergara 1961.
- SALVADOR Y CONDE, J.: *La Universidad de Pamplona en el siglo XVII* (Navarra. Temas de cultura popular 279), 1977. Izatez, eta tituluaren kontra beharbada, hemezortzigarren eta hemeretzigarren mendeetaraino iristen da Nafarroako Unibertsitate asmo eta esperentzien laburpen hau.
- SAENZ DE SANTA MARIA, P. C., *Historia de la Universidad Comercial de Deusto*, Deusto 1962.
- UGALDE, Martín de: *Síntesis de la Historia del País Vasco*, Seminarios y Ediciones, Madrid 1974. Euskal Herriaren historia labur honetan, garrantzi handia eman dio autoreak hezkuntzaren eta bereziki Unibertsitatearen historiari (ik. 108, 138-141, 186-193 or.). Estornés Lasaren historiak baliatzen da batez ere.

b) Gogoak, asmoak, proiektuak

Hiru unetan biltzen dira, bereziki, hemen aipatuko ditugunak: Na-

farroatik zetorren *Universidad Vasca*, Euzko Ikaskuntzagandik sorturiko asmo eta proiektuak, bigarren Errepublikaren garaian erabilitakoak. Ordena honetara emango ditut.

DIPUTACION FORAL DE NAVARRA, *Proyecto de una Universidad Vasco-Navarra*, Pamplona 1866.

EUZKO IKASKUNTZA, *Primer Congreso de Estudios Vascos* (Oñate 1918), Bilbao 1919. Irakaskuntzari buruzko Sail batek ere lanegin zuen Batzarrean, eta honen azken konklusioa Unibertsitateari buruzkoa da. 847 or.

EUZKO IKASKUNTZA, *Segundo Congreso de Estudios Vascos* (Pamplona 1920), Editorial y Prensa, San Sebastián 1920, 37-232 or. Batzarre honetan, Sail berezi batek Euskal Unibertsitatearen arazoa azertu zuen alderdi askotatik.

EUZKO IKASKUNTZA, *Tercer Congreso de Estudios Vascos*. (Guernica 1922), San Sebastián 1923, 149-158 or.

EUZKO IKASKUNTZA, *Memoria y Bases para la Resolución del Problema Universitario*, San Sebastián 1923. Guzti hau Madrilgo Gobernura aurkeztu zen. Euskal Herriak ezezkua hartu zuen Gobernuagandik.

AGRUPACION DE CULTURA VASCA, *Pro-Universidad Vasca*, Madrid 1932. Euskal Unibertsitatearen asmoa aurrera bultzatu nahian, zenbait lagunen eritziak jasotzen dituzte (Unamuno ere tartean zen, bere eritzia emanez).

N. N.: *Historia de los Estatutos Vascos de Autonomía* (Comisión de Cultura Vasca de la Interprofesional de Estudios y Publicaciones, S.A. (J.M.C. — I.E.Z.), Zarauz 1976. Liburuxka honetan ez da bereziki Euskal Unibertsitateaz mintzatzen; baina jakingarria da, Autonomi Estatutu desberdinetan nola ipini den Euskal Unibertsitatearen arazoa. Horregatik, ikusgarria da liburu hau ere.

KIMU BERRI, «Euskal Autonomi Estatutu Berrirako Aurreproiektua», in: *Anaitasuna* (1977-III-1) 20-41. Aurreko Estatutuetan bezala, jakingarria da nola hitzegiten den Euskal Unibertsitateari buruz Estatutu Berriaren proiektu honetan, nahiz eta zuzen-zuzenki eta zabalki horretaz mintzatu ez.

Hemen aipatu ditugunez gainera, beste bibliografiarik ikustekotan, ik. ESTORNES LASA, José, *Los Vascos y la Universidad* (II tomu): leher orrialdeetan aipatzen du hainbat liburu eta artikulua.

2. Norberaren Eritziak

Lehenengo urtean eta aurtengoan asko idatzi da hemengo aldirietan, Euskal Unibertsitateari buruz; eritzi desberdinak agertu dira. Hauk aipatuko ditut sail honetan.

AGIRREBALTZATEGI, P.: «Euskal Unibertsitate etengabea», in: *Anaitasuna* (1974-IX-30) 1+20.

- AMAITERMIN, D.: «Gipuzkoako Unibertsitatea euskal Unibertsitatearen kontra», in: *Zeruko Argia* (1976-X-10). Ez da gaur-gaurko arazoa artikulu honek ukitzen duena, baina gaurkoa ere bada. Euskal Unibertsitateaz bero-bero gabiltzan honetan, oraindik orain berriz ere Gipuzkoako Unibertsitatea sortu nahian dabilta batzu. Zer nahi da: Euskal Unibertsitateari beste oztipo bat ezarri?
- BERRIKARI: «Euskal Ikasgu nagusia», in: *Goiz Argi* (1976-VII-10) 10. Jose Lasak argitara berria duen liburu baten inguruan ari da artikulu.
- «Distrito baturantz, Gipuzkoakeriak oztipo», in: *Zeruko Argia* (1976-II-20) 29. Berriz ere lehen aipaturiko arazoa: Euskal Unibertsitatea ala Probintzia bakoitzekoa? Kontrakoak ote? Arazo honekin aski lotua dago beste hau, azken aldian nahiko eztabaidatua: Non kokatuko da Euskal Unibertsitatea? Ala barreiatua izango da Euskal Herri osoan?
- «Egoera nahasia», in: *Zeruko Argia* (1976-I-25) 20.
- EZTEBE: «Mitzelena eta Gipuzkoako Unibertsitatea», in: *Zeruko Argia* (1976-urtarrila-4) 21.
- HARANBURU-ALTUNA, L.: «Universidad nacional vasca», in *Berriak* 1 (1976-iraila-16) 46-47.
- LASA, Jose: *Euskal-Ikasgu nagusia edo Unibertsitateaz*, Zarauz 1976. Liburu honetan, euskal kulturari eta herriari buruzko bere eritzi batzu ezetik, zenbait euskal kultur gizonen euskal Unibertsitateari buruz dituzten eritziak bildu ditu autoreak: J. M. Barandiaran, C. Baroja, P. Lafitte, A. Tovar, K. Mitxelena, Jon Bilbao, J. Goenaga. Alde honetatik, erakarmen handia du liburuak, kontutan edukiaz bereziki, erantzule guztiak galdeketa berberari erantzuten diotela.
- LASA, Jose: *Universidad Vasca*, Zarauz 1976. Funtsean aurreko liburu berbera da, itzulpena utsa ala alderantzizkoa ez bada ere. Batez ere Unibertsitateari dagokionez, hemen ere kultur gizon haien erantzunak jasotzen dira erdaraz.
- LASA, Jose: «Una utopía irrealizable: La Universidad Vasca», in: *Garaia* (24 febrero-3 marzo 1977) 14-15. Tituluak adierazten duenaren kontra, autoreak egingarri ikusten du Euskal Unibertsitatea, gaurko Euskal Herriaren dinamikan. Honen inguruan, zenbait punturi buruz bere eritzia zuzenki eta ozenki ematen du. Dirudienez, ez du gogotan eduki JAKINen zenbakia, gai horri buruzkoa.
- MITXELENA, K.: «Unibertsitatea Euskal Herrian», in: *Punto y Hora de Euskal Herria* (1-15 sep. 1976). 30-31. Ustaritzen ospaturiko azken Udako Euskal Unibertsitatean emandako hitzaldia biltzen da artikulu honetan. Mitxelena da Euskal Unibertsitateari buruz gehienbat pentsatu eta esan dutenetakoa.
- MITXELENA, K.: «Otra vez la Universidad», in: *Punto y Hora de Euskal Herria* (1-5 oct. 1976). 30-31. Ustaritzen emandako hitzal-

- diak ez zuen ase eta lasai utzi zenbait entzule, gero artikuluren batetan azaldu zenez ere. Horregatik bere pentsakera argitzera eta besterenak astintzera dator Mitxelena oraingo honetan.
- OLAZABAL, K.: «U.N.E.D. Distantzi Unibertsitatea zer den», in: *Zeruko Argia* (1976-VII-25) 10-11. Bergarako Distantzi Unibertsitatea irekitzeko zegoelarik, horren berri ematen du bereziki. Autorearen ustez, «Universidad a Distancia delakoa, irakaskintza mailan Espainian egin den gauzarik serio eta estrukturatuenetakoa dugu».
- ORELLA, J. L.: «Euskal Herrirako Unibertsitate baten beharrez», in: *Zeruko Argia* (1976-I-25) 15-16. Euskal Unibertsitatea lortzeko eman beharreko zenbait urrats nabarmentzen du autoreak: Unibertsitate barrutia, Bazorde eragilea, Kultur mintegiak...
- SANTAMARIA, K.: «Euskal Unibertsitatea eta Euskal Herriko Unibertsitatea», in: *Zeruko Argia* (1976-X-17) 12. Bi Unibertsitate mota desberdin dira, idazlearen ustez; baina ez bata bestearen aurka jartzekoak. Helburua, berriz, lehenengoa da: Euskal Unibertsitatea.
- SANTAMARIA, C.: «Sobre la Universidad vasca», in: *El País* (24-marzo-1977) 9. Madrildar egunkariaren «Tribuna libre» sailean, C. Santamariak, beste lekutan argitaraturiko artikuluetatik eta emaniko asmoetatik atzera (?) jotzen du, «gazteen ametsak» eta «eskabide mamitsuagoak» gerorako utziz, eta K. Mitxelenarekin bat eginez, berehalako helburua, *Euskal Unibertsital Barrutia*, eskatzen bait du bakarrik. Oraingoz!
- TXIKIOT: «Euskal Unibertsitatea bear dugu», in: *Goiz Argi* (1976-V-1) 10. Artikuluak, bere motzean, Euskal Unibertsitate bertiak bete behar dituen baldintzak aipatzen ditu, sakondu gabe.
- «Unibertsitatea eta gizartea. Euskal Unibertsitatea dela eta», in: *Zeruko Argia* (1976-I-25) 17-19. Gaurko Unibertsitatearen arazorik larrienetakoa, gizartetik kanpo ihardutea da behar bada; Unibertsitatea klase baten zerbitzurako dagoelako ez ote? Hau da bereziki astintzen duen arazoa.
- «Universidad Vasca», in: *Punto y Hora de Euskal Herria* (1-15 sept. 1976) 22-24. Arabako zenbait gizon aipaturen arteko elkarriketa bat jasotzen da hemen. Administrazioaren aldetik, ekonomiaren aldetik. hizkuntzaren aldetik ukitzen da gaia.
- ZALBIDE, M.: «Euskal Unibertsitatea. Ikuspegi bat», in: *Zeruko Argia* (1977-I-9, 28-29 or. eta 1977-I-30, 28 or.). Hiru zatitan darama idazleak bere gogoeta: Historia apur bat, oraingo egoera, biharko irtenbideak. Kulturaren eta hizkuntzaren aldetik ematen du bere ikuspegia, Unibertsitateak dituen beste alderdiak (politikoa, soziala, ekonomikoa) alde batetara utziz. Hirugarren partean konkretua izatearen balioa du batez ere.
- MINISTERIO DE EDUCACION Y CIENCIA, *Guía del Universitario*, Madrid 1976. Hego Euskal Herrian unibertsital egoera zein den ezagutzeko (datuak, etab.) egokia da liburua. Datu horien esanahia eta ondorioak atera egin behar, ordea.

Aipamen berezia merezi duelako, sail honen azkenerako utzi dut *Oarso* 1975, Erreterriak ateratzen duen urteroko aldizkaria, aipatzea. Zerbakiaren parterik handiena «Gipuzkoako Unibertsitateari» eskaini zitzaion; hala ere, zenbait autorek, arazoa horrela ipintzearekin ados ez dagoelako, Euskal Unibertsitateaz egiten ditu bere gogoetak, eta bere eritziak ematen. Idazleen artean batzu oso ezagunak dira; beste ez hain ezagun. Denen izenak aipatuko ditut hemen, denen eritziak izan bait daitezke jakingarriak: Bittor, *Ikastolatik ikastetxe nagusi edo Unibersidadera*; Santiago Aizarna, *Un concepto de Universidad*; Xabier Lete, *Gipuzkoako Unibertsitateaz*; José María Busca Isusi, *Pro Universitatis barduliensis* (sic); Javier Albistur y Antonio Pérez de Calleja, *Notas previas para un estudio de una Universidad vasca*; Manuel Agud Querol, *La Universidad de Guipúzcoa ¿es aun posible?*; Anselmo Arrieta, *El Real Seminario de Vergara y la Universidad de Guipúzcoa*; L. Michelena, *Desde Salamanca...*; Mikel Ugalde, *Ikastola eta Unibertsitatea*; Aguirre de Echeveste, *Los que no fuimos a la Universidad*; Miguel Pelay Orozco, *Reflexiones en torno a un grave problema*; J. Ignacio Tellechea Idígoras, *Universidad vasco-navarra. Un proyecto frustrado de 1866*; J. Rodríguez del Castillo Agesta, *¡¡¡Universidad!!!*; Shanti de Oarso, *El reto*.

3. Udako Euskal Unibertsitatea

Bestgarren Udako Euskal Unibertsitatea prestatzen ari dira. Historia laburra du. Eta oraindik ez da egin horren historia. Ez eta horren eboluzio osoa adierazi ere. Hala ere, euskal komunikabide sozialek aski gogotan hartu izan dute, eta informazioan leku handitxo eman diote, batez ere azken bi urteotan. Informazio artikuluen berri emango dut hemen, baina Aldizkariak eta zerbakiak bakarrik aipatuz:

- Anaitasuna* (1974 abuztua-31) 1-2.
- Anaitasuna* (1975-iraila-15) 6-7.
- Anaitasuna* (1976-iraila), passim.
- Zeruko Argia* (1976-VI-13), passim.
- Zeruko Argia* (1976-iraila-5), passim.
- Berriak* 1 (1976-iraila-16) 43-45.
- Zeruko Argia* (1976-azaroa-7) 27.
- Zeruko Argia* (1977-urtarrila-30) 29.

Baina jakingarriak dira U.E.U.ri buruz egin diren azterketak eta kritikak ere. *Zabal* Aldizkarian argitaraturiko artikulua sailtxo bat nabarmenduko dugu:

- BJDART, G. «Udako Euskal Unibertsitatea», in: *Zabal* 4 (1973), 7-9.
- IDIART, P. «Euskal Unibertsitatea», in: *Zabal* 4 (1973) 10-11.
- JAUREGI, «Katalanen eta Euskaldunen Udako Unibertsitatea», in: *Zabal* 4 (1973) 12-15. (Udako katalan Unibertsitatearen argitan, euskaldunaren azterketa eta kritika egiten da).
- L. J. M., «Ustaritzeko agerpena dela eta...», in: *Zabal* 17 (1976) 1-4. (U.E.U.ren lehen agiriaren azterketa).

ZABAL, «Unibertsitateaz ZABALen oharrak», in: *Zabal* 4 (1973) 5-6.

4. Agiriak

Agiriak deitzen ditugu Aldizkariak beren editoriale bezala eman dituztenak eta beste talderen batek herriari eskaini dion edozein. Hegoaldeko orain arteko euskarazko hiru astekari ezagunenak eskaini diote editorialeren bat Euskal Unibertsitateari.

1. «Badugu Euskal Unibertsitatea», in: *Anaitasuna* (1976-9-15) 5.
2. «Unibertsitatea. Bagenuen, behar dugu, zor zaigu», in: *Zeruko Argia* (1976-urtarrila-26) 3.
3. «Euskal Unibersidadea», in: *Goiz Argi* (1976-urtarrila-10) 1.

Udako Euskal Unibertsitateak bi agiri eman ditu Unibertsitateari buruz:

1. «Udako Euskal Unibertsitatearen Agiria», in: *Anaitasuna* (1975-IX-15) 8-9.
2. «Udako IV. Euskal Unibertsitatearen manifestua», in: *Anaitasuna* (1976-iraila-15) 11.

Azkenik, beste agiri bat atera dute E.U.T.G.ko Filosofia eta Letretako Fakultateko Irakasleek:

«Euskal Unibertsitateaz», in: *Zeruko Argia* (1976-otsaila-20) 28.

Beste talde politiko edo kulturalen baten agiriren bat izango da agian hortik, azken urteotan Euskal Unibertsitateari buruz emanik. Ez dut hemen jaso.

5. JAKIN: Euskal Unibertsitatea

Bigarren aldiaren haserako zerbakiaren gai nagusi bezala, Euskal Unibertsitatearena erabili zuen JAKINek. Alde askotatik heldu dio arazoari. Eta hau argitzeko eta aztertzeko eta idazle desberdinen eritziak biltzeko, egin den ahaleginik nagusiena dela esan daiteke zalantzarik gabe.

Hona hemen zerbakiaren aurkibidea (ik. JAKIN 1977, 1):

JAKIN: *Euskal Unibertsitatearen Izarra*. Editoriale gisa, JAKINek bere eritzia ematen du Euskal Unibertsitateari buruz.

ARTAMENDI, J. A.: *Unibertsitatea dela eta*. Unibertsitateak bere buruz duen ikuspegia. Unibertsitatearen errealitatea. Gaurko krisia nola gainditu.

LIZUNDIA, J. L.: *Euskal Unibertsitatearen aurrehistoriaz*. Oñatiako Unibertsitatea. 1866ko EHko Unibertsitatearen asmoa. Eusko Ikaskuntzaren asmoa. Errepublikara garai. 1937an Unibertsitatea eraiki.

LARRAZABAL, J. M.: *UEUtik Euskal Unibertsitateerako bidean*. UEUren bilakamenduak. UEU eta euskal politikagintza, erlazio pedagogikoak, ikerketa. Bide berriak.

- TORREALDAY, J. M.: *Kultur minorien (udako) Unibertsitatea*. *Minoriak* Europan; uste baino gehiago. Udako saioak. Unibertsitate berriaren oinarriak.
- IDAZKARITZA: *Euskal Herriaren unibertsital egoera*. Lau unibertsital barruti. Hiru Unibertsitate, zenbait fakultate, eta beste. Hainbat hutsune eta gehiegikeria batzu. Euskal kultur gaiak, bazter gaiak.
- MITXELENA, K.: *Unibertsitatea eta Irakaskuntza gure artean*. Oñatiko Unibertsitatea eta Bergarako Mintegia. Estatu eta irakaskuntza pribatua. EHko Unibertsitatea eta Euskal Unibertsitatea.
- SANTAMARIA, K.: *Unibertsitateko kultura dela eta*. Kultura unibertsala eta partikularra. Unibertsitatea eta euskara.
- AGIRREBALTZATEGI, P.: *Biharko Euskal Unibertsitatea*. Euskal Unibertsitatearen bila. Biharko Euskal Unibertsitatearen aukera. Irakaskuntza, euskara, euskal kultura, euskal gizartea, EHa eta Unibertsitatea.

Euskal Unibertsitateaz idatzi dena ez da guti. Baina oraindik badago lekurik bere eritzia eman nahi duenarentzat. Hala ere, ez genuke luzeegitu behar, gaur eta biharko behar dugun Euskal Unibertsitatea egiten hasi gabe. Laster —berehala— hasi behar dugu Euskal Unibertsitatea egiten.

* * *

Idazki bilduma hau irarkolan zegoelarik, beste liburu hau kaleratu da: ORELLA, J. L.: *La Universidad Vasca*, Ed. Itxaropena, Zarauz 1977, 243 or.

Benetan aipamen berezi-berezia merezi du, berria delako, gaia saketik hartzen duelako eta irtenbide konkretuetara jotzen duelako, bide zehatzak markatuz gainera.

1866tik hasirik gaur arteko Euskal Unibertsitatearen historia —Euskal Herriko Unibertsitatea deitzea hobe litzateke— zortzi kapitulutan banatzen du; Unibertsitate hori lortzeko eta gauzatzeko ekinaldien epe bana aztertzen dute kapituluok.

Euskal Unibertsitatearen arazoa eta gorabehera historikoak oso loturik daude uneko politikari eta administrazio moduari. Ingurune honen barnean argitzen du autoreak Euskal Unibertsitatearen azken mendeko historia.

Kapitulu luze bat eskaintzen dio azken urte terdiko epeari. «La Universidad Vasca en la reinstauración monárquica de la familia de los Borbones con Juan Carlos I en 1975» du titulua (70 orrialde). 1975eko azaroak 7an Madrilgo Gobernuak dekretu bat eman zuen, Gipuzkoan eta Bizkaian erregimen berezi bat eraikitzeko. Horretarako proiektuen inguruan, Unibertsitatearen arazoa ere berriz astintzen da, baina probintzia bakoitzaren barrutian, proiektuak berak bezala, eta ez Euskal Herri osoaren barrutian.

Berriki Gipuzkoan eta Bizkaian «Juntas Generales» direlakoak sortu dira. Baina guri dagokigun arazoa lehenetan gelditzen da. Euskal Uni-

bertsitatearen arazoa ez da bide horretatik etorriko; bestelako inguru politikoa eta administrazioa eskatzen ditu. Honetatik doaz Herritik bertatik sortu eta bultzatzen diren Euskal Unibertsitatearen asmoak. Gaurko Euskal Herriaren dinamikatik oso atzera gelditu dira Madrildik etorri diren konponketatxoak, bai eta Madrilen orbitan ipintzen diren «euskal Unibertsitatearentzako» irtenbideak.

Azken kapitulu bat «Reflexiones histórico-filosóficas sobre la Universidad Vasca» da. Euskal Unibertsitatea nola ulertu behar den gaurko sozio-ekonomiko eta kultur egoera eta dinamikan, eman beharreko urratsak eta Euskal Herriaren dinamika politiko, sozial, kultural eta ekonomikoak euskal Unibertsitatea lortzeko eta gauzatzeko ematen dituen itzaropenak. Autorea baikorra da...

Lehen urrats bezala Unibertsital barrutia jartzen du. Baina *Euskal Unibertsitatearen* barrutiarekin batera *Euskal Herriko Unibertsitate espainolaren* barrutia jartzen du autoreak.

Ez dut argi ikusten, luzarorako, oso luzarorako ala betirako soluzioztat jotzen duen «bikote» hori, ala oraingozkotzat bakarrik. Hau oso argi utzi beharra dagoela uste dut, garrantzi handikoa bait litzateke Euskal Herriaren kultura eta Unibertsitatearen etorkizunerako. Bereziki argitu beharra dago, oraingo erdal Fakultateen eta Unibertsitateen eta geroko erdal edo espainol barrutiaren aurrerabidea eta dinamika nondik norakoak izango diren jakiteko.

Ni neu beldur naiz, horrelako soluzioa oso luzatuko edo betirakotuko balitz, ala erdal Unibertsitateak euskalduna itoko lukeela, ala Euskal Herria bitan («hirutan») banatuko litzatekeela kulturaren aldetik, euskal kultura eta Unibertsitatea «ghetto» bilakatuz edo. Horrelako beldurrik agertua da Mitxelena ere.

Nire ustez, Euskal Unibertsitateak euskal gizartearen eta kulturaren biltzaile izan behar duen bezala, Euskal Herriaren integratzaile eta bateratzaile izan behar du. Euskal Unibertsitateak Euskal Herri osoa irabazi behar du.

Azkenik, Euzko Ikaskuntzak 1923an emaniko «Memoria y bases para la resolución del problema universitario en el País Vasco» delakoa ekaritzen du, liburuaren eranskin bezala.

P. A.

Euskal liburua Suizan

Martxoak 18-Apirilak 16 bitartean Katalan, Galiziar eta Euskal Argitalpenen erakusketa egin da Suizako Lugano hiriko Liburutegi Kantonalean. Izen hau eraman du erakusketak: «Hizkuntz Gutien-goak Espainian».

Hiru Herrialdeetako Argitaldariei beren liburuak eskatu dizkie horretarako. Eta mila bat ale bildu. Erakusketaren arduradunek diotenez, argitalpen gehien aurkeztu dituztenak katalanak izan dira; ondoren galziarrak; azkenik euskaldunak. Katalan argitalpenak jakintza guztietakoak dira; galziarrak literaturazkoak batez ere; eta euskal argitalpenak, berriz, batez ere euskarari dagozkionak eta haurrei hizkuntza irakastekoak.

Hauxe ikusi dute Lugano-n. Honelaxe agertu da euskal argitalpen kultura. Pobrea agian, euskal argitalpenen mundua zabalagoa bait da azken urteotan. Baina horren errua argitaldariok eduki behar dugu noski, geuk bidali duguna besterik ez bait daukate Suizako ikusleek ikusterik. Bederatzi euskal argitaldarik bidali ditu bere argitalpenak Luganoko Liburutegira. Beste hainbatek ez ditu bidali. Kataluniatik 27 argitaldarik bidali ditu. Galiziatik 7k.

Liburuok eta bestelako argitalpenok Lugano-ko Liburutegian geldituko dira, bertako irakurle, ikasle eta ikertzaileentzat.

Gertaera honek gogoeta batzu dakarzkiz neri burura.

Orain dela hilabete batzu, *Mostra di Venezia*-n oso zaratsatu agertu zen Euskal Herria, bere hainbat kultur alderdirekin; baina kultura idatziak, hain zuzen ere, hutsegin zuen erakusketa hartan. Oraingo Lugano-ko hau, argitalpenen erakusketa izan da, eta oso ixilik egina. «Hizkuntza hegemonikoa eta gutiengoaren hizkuntzak Penintsula Iberikoan» hitzaldi batez bakarrik ireki zen. Artikuluren bat edo beste Lugano-ko bertako egunkarietan. Besterik ez.

Euskal Herriak badu bere unibertsaltasun tradizioa: Konkistatzaileak Ameriketan eta munduan, emigranteak, misiolariak historian zehar... Artistak... Azken aldian, Europan eta munduan zehar, politikaren mailan eta burruka militarren, nazionalaren eta sozialaren aldetik ere ezaguna da.

Baina bere kultura idatzia ixilik, itxita eta gorderik bezala eduki du Euskal Herriak. Geure kultura osoaren bidez irten behar dugu Europara eta mundura. «Euskara, ialgi hadi plazara» da lehen atea euskararentzat; baina bigarrena ere pasa beharra dauka: «Eman eta zabal zazu munduan frutua».

Honetarako euskal argitaldari guztiek elkartu beharra daukate, elkarrekin Euskal Herritik kanpora ere euskal argitalpenen erakusketak eratzeko. Txikia da euskara, eta txikia da gure argitalpen munda. Baina ez daukagu lotsatan gelditzerik. Munduan dabilzan gaiak ekarri ditugu gure liburuetara eta aldizkarietara. Kultura unibertsala esateko eta emateko gauza dela agertu du euskarak. Bere itxitasuna eta lotsa galdurik, mundura irteteko eta agertzeko gauza dela erakutsi behar du orain.

Horretarako lehen bide bat izan daiteke, euskarazko lanen laburpenak beste hizkuntza zabalagoren batetan ere ematea (frantsesez, espainolez, ingelesez). Aldizkarietako artikulutan ezezik, liburutan ere egin daiteke hau, sarritan behintzat. Guk geuk edozein liburu itzultzea, ez dut uste bide egokia denik; bestalde, ez dizkigute euskal liburu guztiak itzuliko. Laburpenak badu bere balio handia sarritan. Bide honetatik jo nahi izan du *Jakin* Aldizkari honek ere.

Euskal Liburua, ialgi hadi Europara! Euskal Aldizkaria, ialgi hadi mundura! ■ *P. Kortabarria.*

Zeffirelli-ren «Nazareteko Jesus» dela eta

Oraintxe estreinatu berria da Italian Franco Zeffirelli-ren «Nazareteko Jesus» filmea. Filmearen zuzendaria mundu osoan da ezaguna bere maisutasunagatik. Oraingo honetan Jesus pertsonaia aurkezten digu, Ebanjelioak oinharritzat hartuta. Bost ordu luze irauten du telebistarako filme honek. Noiz azalduko zain zeuden kritikoak. Eta oraindik dena ikusterik izan ez badute ere, badirudi abegi ona egin diotela.

Baina ez goaz filme erraldoi honen artea epaitzera. Ez eta kritika teologikorik egitera; alde honetatik ere izango bait du etsairik zihurrenik. Eta bi saihestetatik noski: ebanjelioko kontakizunei histori kutsu gehiegi edo gutxiegi eman dielako, etab.

Filme hau telebista italiarraren eta ingelesaren elkarproduktzio bat da. Eta kostuak handiak izan dira.

Baina berehala sortu du Italian eztabaida mingotsa. Prentsa komunistak gogor eraso dio filme honi. Ez da batipat Italiako telebistak ordaindu behar izan dituen 100 milioi dolare horientatik izan.

Batetik, erdeinuz eta destainez hartu du filmea Alderdi Komunistak. «Umetan gogo txarrez ikasitako dotrina, baina koloretan oraingoan» besterik ez omen da. Bestetik diru publikoaren bidez kristautasunaren propaganda egiten omen da filme honetan.

Filme hori, «Dotrina koloretan» baino zerbait gehiago badatekeela pentsatzeko arrazoirik badago. Bigarren salaketa da, ordea, harritu nauena. Eta iruzkintxo pare bat merezi duela uste dut.

Jesusi buruzko filme bat telebistak produzitzea, diru publikoz egindako jenero pribatu baten propagandatzat hartzen bada, erlijioa arazo pribatu bihurtzen da.

Baiezpen honi erantzun asko eman dakiok: Kristauek ere ordaintzen dutela zergarik Italian; gehiengoa direla gainera. Hilaurra (abortoa) finantziatzeko ere, hilaurraren kontra dagoenak emandako diru publikoa erabiltzen dela. Ikuskera materialista edo ateo edo arreljiosoz egindako teatro, literatura eta kultur lanek ere beren jeneroaren propaganda egiten dutela noski. Eta diru publikoaz.

Adarretan gelditzea litzateke hori. Gauza pribatutzat jotzen den erlijioarekiko politika edo komunitate politikoarentzat ez duela esistitzen edo ez duela esistitu behar aitortzen bait da nolabait. Zientziak, arteak, literaturak bai; erlijioak ez.

Erljioa giza dimentsio bat da ordea, gizona mendez mende osatuz joan den kulturaren zati bat. Eta bizirik dirauen kultur zati bat. Zer dela eta eman behar zaio kultur zati horri tratu aparteko eta ukakor bat? Michelangelo, Buda eta beste edozein pertsonaia malapartatari buruz bezalaxe, Jesusi buruz ere kultur programa bat egin daiteke. Eta interpretapen erlijioso batetan egin ere. Horrelaxe ulertuz gizon asko gizon delako. Eta honek badu interesik komunitate politikoarentzat.

Erljio dimentsioa bizi duena, gizon erlijioduna, ez da komunitate politikoak ezinbestean jasan, pairatu behar duen erdi-zoro gaiso prehistoriko bat. Ez da erdi-gizon bat. Eta horren erlijio esperenziak badu esanahirik komunitatearentzat. Erljioa ez da arazo pribatua bakarrik. Politiko ere bada.

Eurokomunistek garbi diote, amesten duten biharko estatua ez dela filosofia edo mundu ikuskera baten izenean sektarismo hutsez besteak suntsi craziko dituen. Estatu laiko horrek ikuskera desberdin horien burruka leiala eta serioa posibleztatu egingo du. Eta diru publikorik gabe ezin egin ahal izango du.

Italiako Alderdi Komunistak, *L'Unità* bere organo ofizialetik Zeffirelli-ren filmeari egin dion salaketa horren azpian, beste estatu mota bat dakusagu. Neutritasuna eta laikotasuna ahantzirik, bere boterea ikuskera ateoaren alde eta beste guztien kontra darabilen Estatu bat. Erljiodun guztiak bigarren mailako hiritar bihurtzen dituen.

Marxismo irekienak, kristauekin eta mahai biribiletan azaldu ohi denak dio, erlijioa giza fenomeno sakona, kontuz aztertzekoa dela, balio handiak ekarri dizkiola gizonari eta dakartzkiola oraindik; Jesus pertsonaia harrigarria izan zela; haren mezuak baduela oraindik ere gaurkotatzen.

Zergatik proposatzen da, orduan, pribatismoa kondenatuz, komunikabideetatik zokoratuz, erlijioa suntsi erazi nahi duen kultur politika bat?

Eurokomunismoaren esakun politik gorabehera, alderdiek lehen-

go lepotik dutela beren praxi politikoa, esan nahi du honek. Eta Marx zaharraren eritzi zaharra, erlijioa gizonaren gaitz arbuigarritzat jotzen duena eta alienazio hutsa delako soilik erremediorik gabeko heriotzara kondenatzen duen eritzia alegia, onhartu egiten dutela oraindik funtscan.

Bat kexa daiteke diru publikoaz Jesusi buruz egin den filme bat txarra delako, «doctrina txar bat kolore itsusitan» eman delako, dirua alferrik bota delako eta beste mila arrazoigatik; baina ez egin delako, eta interpretapen erlijioso batetan egin delako. ■ *Manolo Pagola.*

Ekologia eta politika

Haseran dago ekologizaleen mugimendua. Baina aldien zentzuaren sena duenak, urruti ikusten du eta badaki jaioberria den mugimendu honek bizitza luzea izango duela, eta jende asko bereganatuko duela. Aspaldiko urteotan ekologisten ekintzak honetara mugatu dira, alegia, ikasketak, dei larriak, manifestuak eta manifestazio folkloristak. Ipar Ameriketara, Japoiara, Europan. Azken udal hauteskundeetan Frantzia gertatu denak, ordea, hedadura berri bat eman dio mugimenduari: indar politiko bat da orain ekologizaleena, lehen jirakoan % 10 boz bereganatu bait zituen.

Duela zenbait urte ezin zitekeen holakorik pentsa; ekologia gai nagusitzat harturik kanpaina bat egitea hauteskunde batzutan! Ezkerraren eta eskuinaren hausturen ginetiko zerbaít bait da! Alderdi politikoen mugetatik at egin den kanpaina bait da! Alderdi politikoak Chirac bai ala ez zebiltzan bitartean, ezkerra eta eskuina nazionaltze bat gehiago ala gutiago dabilen bitartean, badagoela problema larriagorik gogoratu dute ekologistek. Hala nola, atmosfera pozoindua; bizi ezin deneko hiriak, gaiso-sortzaileak, natura izurra-tua, armen eta bonben habia bihurtutako lurrazpia, etc.

Gai mugitzaile bilakatzen ari dira ekologi inguruko hauk. Eta gero eta erakargarriago izango dira. Zeren eta axaleko sendabiderik ez bait du honek. Sakonetik jo behar da. Gure zibilizazio honek bihotzean du natura erabiltzeko joera. Naturaren kontra burrukatuz eraiki du gizonak Mendebaleko gizarte hau. Kapitalismoak joera hau azken mugetaraino eramana du. Sobiet Batasuneko sozialismoak bide beretsua hartu du, zoritxarrez. Horregatik, ekologizaleek ez diote zein ezkerrari zein eskuinari konfiantza osorik egiten, nahiz eta, Frantzia ikusi denez, azken orduan ezkerrez gehiago fidatu.

Gizona ez dagoela bakarrik mundu honetan, hona zer aldarrikatzen duten goraki ekologistek. Ikusi besterik ez dago nora goazen: lur-ondasunak agortuz doaz, bizi-giroa gaitzotuz doa, bizi-ingurua hondatzen ari da geure begien aurrean. Noraino hel gaitzke? Gizakiaren eta ingurumariaren erlazioak ezin daitezke doharik hauts!

Euskal Herrian arazo horren kontzientzia eskasa dugu. Bizitza- kalitatearen problema planteatzea, luxoa dirudi. Masa mailan planteatu den arazo bakarra, nuklear zentralena izan da. Eta se- guru urrats bat baino gehiago aurreratu dugula hor. Baina arazo osoaren ikuspegi globalik ez dugula ematen du. Presa du zenbait arazo denen aurrean planteatzeak: gure hibai zikinak, gure hirien eraketa, gure mendietako pinua, gure aire pozoindua, gure lur-eraketa, etc. Ez dugu arazo larri hauen guztien politizatzea eskatzen, baizik eta politikak ekologiako problema haintzat hartzea bere programatan. Ez dela arazo tekniko bat gogoratu beharko zaio eskuinari (teknokratek ezin dezaketela konpon, beraz); ez dela bazter-arazo bat gogoratu beharko zaio ezkerriari. Zibilizazio problema da. ■ *Joan Altzibar.*

Aditz sintetiko batua

Batzorde lagunen ohorez

Gaur, 1977ko apirilaren 6an, Asteazken Sainduz (ene herrian Barrabas Eguna), Euskaltzaindiko Aditz Batzordearen lanik nagusien- taktako bat bukatutzat edo eman da: aditz sintetikoaren bateragintza. Batzorde honi esker, euskara baturako behar duen aditza prest izan- en du Euskal Herriak.

Barruan bai, baina zerbait alboan egon naizen honek, mirespe- nez beteta ikusi eta entzun ditut eztabaidak, beroaldiak, lagunarte ona, giza-lege jatorra eta denek ihardunaldi asperkaitzetara ekarri duten jakitateak. Irabazi eta galdu, norberarena aurrera bultzatzea eta inorenaren aurrean amoreman: horrela bete da elkarriketaren giza- legea.

Hiru balio aipagarri gogoratuko nituzke Batzordeak hurratu duen ibilbidean: zientifikoa, historikoa eta politikoa. Batak bestea- ri, eta hirurek elkarriz lagundu behar izan diote, asmoa bere helbu- rura hel zedin. Hiru zutabe horien gain jaso ahal izan da dena. Zientziak ez ditu isilarazi une honetako beharrian historikoak, eta hizkuntzak premiazkoa duen irakas politika batetarako lehenengo batasun-pausoak txitean-pitean eman egin dira.

Zientzia. Jakina denez, oso aberastu dira XIX-XX. mendeetan euskarari buruzko lanak eta jakintza; bide luzea egin da, Bonapar- te-ren lanetatik hasita, gaurko «Fontes Linguae Vasconum»raino. Hala ere, Euskaltzaindiak eta beronen Batzorde honek badakite, jakin, linguistengandik aditzaren azterketa zabal eta ugariak behar ditugula oraindik. Bestalde, gainerako hizkuntzek ere ez diete itxa- ron estudio horiei guztiei, beren batasun idatzia eratzeke. Eta euskararen kasua ez da, honetan ere, ametszeko munduren bate- takoa. Hori da alde bat, baina badago besterik.

Aditz batuaren Batzorde honetan lehen-lehenik miretsi dudana, lagunen jakitatea izan da. Asko dakite horiek. Arazorik katramilatsuenetan ere —eta hamaikatxo izan da, gero— beti izan da argibideren bat eman zezakeenik. Gehienetan, eritzi helduak eta eginak zeuzkaten batzordekideek. Ezagupide haundiz lan egin dute. Elkarrizketa posible izan da, ordea, jakitate eta eritzi ezberdinak tartean zirela ere. Horra, gure beste lan askotarako eredu edcr bat: gauzak badakizkigunaren ustearekin, elkarrizketa erosoaz ez galztea.

Historia egin du Batzordeak, esku artean zuen betekizunari erantzutean. Genekartzan bideak ukatu gabe, baina etorkizunerako haik gaudituz, etorbide zabalago eta batuagoa mamitu nahi izan da. Hizkuntzaren historia aurrera bultzatu da. Eta areago ere: Batzordeak eginkizun horren kontzientziarik ukan du. Alde horretatik ere ez du itsurik ihardun; jakinaren gainean lan egin da, unean uneko erabakietan boto kontziente bat emanez. Aditzaren bateragintzan, beraz, gramatik batasuna ezezik, herri baten nortasunari lagundu nahi izan zaio.

Eta horrexegatik eta zentzu bakar horretan, *politika* egin da. Ez alderdi honen nahiz haren politika, Euskal Herriaren politika bakarra baizik. Honetan ere, esan beharra dago, euskaldunok eta Euskaltzaindiak ez dugu deus asmatzen. Europako erromantzeen gramatikariak, esate baterako, aspaldidanik ikusi zuten gizarte modernoetarako hizkuntza nola treba: batasuna eginez eta mintzaira kalerako eta gizarte-agintearentzat erreminta egokia bihurtuz. Batzordeak batasun-politika eskaintzen dio euskarari. Erabakiak hartzera zirikatu nahi du Euskaltzaindiak idazleria, eta, euskararen hizkuntz Akademia bera denez, erabaki horik nondik nora joan litezkeen ere esan egiten die idazleei.

Niretzat, Euskaltzaindiaren norabide horiek, neure nahiz inoren eritzi ikasienak baino gehiago balio dute, nire praxi nazionala idazlanetan hezur-mami egitean. Gaur eta hemen, Euskal Herrian, ez baitago hizkuntza neutralik. Eta, horregatik, ni, *gaur eta hemen* horretan, batasuna eman diezagukeen Euskaltzaindiarekin nago. ■ *Joseba Intxausti.*

Québec-eko Unibertsitatea

Piarres Xarriton

Beste erresuma aurreratu askotako irakaskuntzaren ondotik, Kanadako irakaskuntz moldea ikertu berri du OCDE deitu batasunak, eta aitortu ere du, Québec-eko eskualdeak oldar ikusgarria egin duela azken urte hauetan, maila goienekoetan bereziki. Zenbait hilabete hemen iragan ondoan, iduritu zait Euskal Unibertsitate etorri-beharrarentzat badugula Québec-en argi. Baina, hona lehenik bi solas Québec Herriaz.

QUEBEC Herria

Atlantiko Itsasoa iragan ez dutenek ere badakite, Ipar Ameriketako goi-aldean badagoela erresuma bat, Kanada deitua: Ere-muz zabala izanagatik —munduko bigarrena—, 25 milioi bizilagun bakarrik dauzka erresuma horrek. Kultura aldetik, hastapeneko Amerindiarrez bestalde, kultura askotako jendakiak daude Kanadan: Ukraniar, Aleman, Italiar, Greziar, Portuges, Poloniar, Hungriar, Judegu eta aspaldiko Euskaldun banaka batzu ere. Baina ofizialki Kanadako federazioaren bi populu eraikileak, Frantsesa eta Ingelesa dira. Beraz, Frantsesa eta Ingelesa dira bi mintzaira legezkoak. Izatez, hala ere, Ingelesa nagusi da: 25 milioietarik, Frantses mintzodunak 5-6 miloi bait dira bakarrik eta, bestalde, Ingelesa bait da ekonomiaren, jakintzaren, eta auzoko 200 milioi «Yankee»-en hizkuntza. Bizkitartean, Frantses mintzodun gehienak —6tarik 5— Québec eskualdean bilduak bait dira,

itsasoaren erdian uharte bat bezala, Ingeles uholdeari ihardok diezaioke Frantses kulturak... guretzat ikasbide.

Kanadako hamar estatuetarik bat dugu Québec Herria, Saint-Laurent hibai handiaren bi aldetarik zabaltzen zaiguna, Frantzia edo Espainia bezalako hiru eremuren zabalean. Lur aberatsa da: bai urez, elektrika indararentzat; bai soroz, hazkuntzarentzat; bai oihanez, paperarentzat; bai eta meatokiz... Ameriketako edo Japoniako industriarentzat. Eskualde hotza eta elurtsua dela, aitortu behar, hala ere: «Ene Herria ez da ene Herria, Negua da nire Herria ...», kantatzen digu alabaina G. Vignault kantari ezagunak.

Québec aldean bizi diren Frantses mintzodunak, Frantziatik etorri ziren XVII. mendean, erregeen denboran, eta gero, XVIII. mendean Ingeles gobernuaren menara erori. Frantziako Iraultza ezagutu gabe, bizi izan ziren gero, isil eta prestu, beren apezten inguruan, zeruko saildu guztien ohoretan eraiki parroketan. 15-20 umetako familiak hazten zituzten, lur-lanean, egurrean edo arrantzan ari izanez. Geroztik gauzak asko aldatu dira: familiak tipitu, baserriarrak bakandu, langileak ugaldū eta hiriak hazi —Montreal hiriak 3 milioi bizilagun badauzka—; baina, oroz gaineratik, gogoak dira berritu. Beren «Iraultza Isila» —*La Révolution Tranquille* deitzen dutena— egin dute, azken hogeitau urte hauetan, gure Québec-tarrek.

Esan bezala, egundainotik zuen Québec Herriak bere autonomia; baina gobernu hori guztiz zaharkitua eta klerikala zen: Duplessis haren buruzagiak, Salazar baten eite handia zuen. Duela 15-16 urte, gobernu berri bat hautatu dute Québec-tarrek, liberal alderdikoa; eta, gero, Ottawa-ra igorri ere, Kanadako gobernu nagusira Trudeau beren herritarra. Ordura arte elizaren eskutan ziren osasun eta irakaskuntz zerbitzuak, gobernuak hartu ditu beraz, onez-onean, bere gain. Eta ber denboran osoki berritu. Zerbitzu horik, legez, urrurik eskaintzen zaizkie orain herritar guztiak. Bestalde, lege bat ere eman da, Frantses mintzairari ofizialki lehen maila ematen diona, Québec Herrian. Kultura aldetik, berriz, Québec-eko artistek, kantari, idazle, zinegileek, beren herriaren nortasuna ezagunarazi dute mundu zabalean. Azkenik, sozial eta politika sailetan, delako «Iraultza Isila» urrunago eraman nahi duten indar berriak sortu dira: sindikatu berriak eta Québec-tar alderdi abertzalea, «Parti Québécois» delakoa, autonomiaren partez, askatasun osoa eskatzen duena.

Indar berri horik zertara helduko diren ez dakigu (orain arte, Québec-tar Alderdiak %30 bat boz bildu ditu, baina beti aurre-

ra doa iduriz). Dena dela, zenbaki batzuk erakutsiko digute kulturaren eta irakaskuntzaren gaurko egoera Québec Herrian.

Zenbaki batzuk argi

Québec Herriak 6.027.765 bizilagun zeuzkan orotara 1971an. Ama mintzairak honela banatzen ziren:

Frantsesa	4.866.410
Ingelesa	788.830
Beste	372.525

Etxeko mintzairak aldiz:

Frantsesa	4.870.105
Ingelesa	887.875
Beste	269.785

Mintzatzen ahal zuten:

Bakarrik Frantsesa	3.668.315
Bakarrik Ingelesa	612.510
Frantsesa eta Ingelesa	1.663.520
Ez bata ez bestea	63.440

Zenbaki horiek erakusten digutenez, askoz ere arrakasta gehiago du Ingelesak Frantsesak baino: alde batetik, beste mintzairatako etorkinek nahiago bait dute Ingelesa ikasi; eta, beste aldetik, Ingelesdun biziki gutik sentitu bait dute Frantsesa ikasi-beharra.

Ingelesaren menta izugarriaz ohartzearekin, bi erabaki hartu dituzte Québec-tarrek: Frantsesari ofizialtasuna eman eta Irakaskuntza eraberritu. Québec-eko 22. legearen arabera, urte bete barru, karrika, saltegi, lantegi, paperki izen eta oharpen guztiak Frantsesez emanak izanen dira. Irakaskuntzak, aldiz, aipamen berezi bat hartzen du.

Irakaskuntzaren berri

Irakaskuntzaren berri galdetzen baduzu hemen gandi, zinkurina asko bilduko duzu bazterretan; hala nola, nahas-mahas: gobernuak ez duela dirurik eman nahi haurtzaindegien eraikitzeko edo irakasleen behar bezala ordaintzeko, alde batetik; irakasleek

beti politika dutela gogoan edo kolejioetan eskandalo gogorrak badirela, bestetik.

Bizkitartean, orain duela 15-16 urte, azterketa sakon bat egin zen Herri guztian Herriaren beharrak ongi ezagutzeko; eta, azterketa horren ondotik, «Rapport Parent» delako ponentzia famatuaren arabera, programa handi bat prestatu zuen gobernuak.

Programa hori bete beharrez, dirualde izugarria xahutu du Québec-eko gobernuak azken urte hauetan. Aurten oraino 2,5 miliar dolar —dolar batek 5 libera edo 70 peseta balio ditu— ematen dizkio irakaskuntzari, bere urteko gastu guztien laurdena. Eta aitortu behar da, Haurtzaindegiak oraino eskas badira ere Québec Herrian, beste buru batetarik, bazter orotan zabaldu diren 37 Kolejio edo Cégep-*ei* esker (Collège d'Enseignement Général et Professionnel), 17-20 urte arteko gazteen erdiak eskoletan dabiltzala gaur. Hortik urrun gara gure Euskal Herrian.

Bestalde aipatuko ditugu Unibertsitateak; baina oraindik esan dezakegu ikas-maila guztietan aurki dezakegula adineko ikasleen talde harrigarria. Ikus hemen:

<i>Mailak</i>	<i>Ikasleak</i>	<i>Irakasleak</i>
Haurtzaindegiak (5-6 urte)	91.327	2.667
I. maila (6-12 urte)	673.500	27.609
II. maila (12-17 urte)	640.163	38.237
Kolejioak (17-20 urte)	94.398	5.126
Adineko ikasleak	323.773	
Ikastegi pribatuetan (5-20 urte)	83.908	6.988

Zenbakiok 1974ekoak dira, eta geroztik ez dira asko aldatu. Bagenuke hauetaz zer esanik, baina Unibertsitateei behatuko diegu hurbilagotik.

Esan dezagun berehala, Québec-eko gobernuak 500 milioi dolar gastatzen dituela bere 7 unibertsitateetan dabiltzan 80-90 mila ikasleentzat, urteoro. Baina ikasle hauetarik %33 ingelesdun hiru unibertsitateetan dabilta: McGill (15.036 ikasle), Williams (7.465 ik.), Bishop's (856 ik.) eta %66 bakarrik frantsesdun beste lau unibertsitateetan. Hor ere ageri bait da zenbat handiago den Ingelesaren menta gaur oraino.

Québec hirian dago Ameriketako lehen Unibertsitate frantsesduna, bere eragile Laval apezpikuagatik, «Université Laval» deitzen dena. Gaur bereon, 14-15 mila ikasle dauzka. Gero sortu zen, iragan mendean, Montréal-go Unibertsitatea, bere goimailako

eskolekin, 20.000 ikasle biltzen dituen. Mende honen hastapean, Sherbrooke hirian, eraiki zuten hirugarren ikastegi nagusia, orain 5-6 mila ikasle dauzkana.

Hiru etxe hauk, eliz gizonak eraikiak, eliz gizonen eskutan ziren, «Iraultza Isila» etorri arte. Beren autonomia eman diete geroztik eliz buruzagiek. Montréal-en Teologiako fakultateak eztabaida zerbait ibili berri du, egia esan, buruzagi horiekin; baina beste nehon ez da problemarik ageri, alderdi horretatik. Bakarrik, ez direla hainbat axolatzen eliz gizona, ez ikasleak, ez irakasleak.

Ororen buru, Unibertsitate klasikoak dira hiru etxe hauk eta araberako laguntza ematen diote Ameriketara frantses kulturari. Beren autonomia nola begiratuko duten, diruaren eta dirudunen menetik nola diren itzuriko, herritarrak aldiz nola dituzten iratzarriko, horra horien problemak. Dena den, Deustuko eta Iruiñeko Unibertsitateek lan bera egin balezate Euskal kulturaren alde, ez litzateke batere gaizki.

Baina Québec-eko laugarren Unibertsitate frantsesdunak aipamen berezi bat hartzen du, bestalde.

«Québec-eko Unibertsitatea»

1968ko abenduaren 18ko legeak, Unibertsitate berri bat sortzea erabaki zuen, «Université du Québec» edo «Québec-eko Unibertsitatea» zeritzana.

1969ko udazkenean, lehen ikasleak sartzen ziren Montréal, Trois-Rivières, Chicoutimi eta Rimouski hirietako ikastegietan. Eta geroztik, zazpi urteren buruan, aurrerapen izugarria egin du Unibertsitate berriak. Ikasleak 16.000etatik 30.000tara igo dira, irakasleak berriz 600etatik 1.200etara. Medikuntza beste ikasgai gehienak segurtatuak dira, I. mailako 100 bat programarekin eta II. edo III. mailako 23 programarekin. Hasera hartan, irakasleentzat %21 bakarrik ziren Doktoradura helduak; gaur, aldiz, erdiak bederen hein horretaratuta dira. Bestalde, zer ez da zahurtu egoitza eta gela zaharren ordez —kolegio eta seminario izanak— ikastegi berrien eraikitzeko? Nahiz baden oraindik egiteko asko.

Hona, Robert Després lehendakariaren eta gobernariaren kontseiluaren inguruan, Québec-eko Unibertsitateak gaureraino nola elgarretaratzen dituen 10 Ikas edo Iker-tegi Nagusi Partialier (Unités Constituentes), beren erretore edo direktore eta kontsei-

lu bereziki, beren autonomia begiraten dutenak, federazioaren barnean. Hona hamar «partalierren» izenak:

1. UQAM «Université du Québec à Montréal»: batasuneko partalier lehen eta handiena —ikasleen erdiak hurbil berak biltzen ditu—, Montréal-go Unibertsitate ingelesdunen aurrean, Unibertsitate frantsesduna bigarren jartzen duena. Unibertsitate herri-tarra, hiritarra eta berritzailea. Bere ikasleen erdiak, adinekoak ditu: edo aldi berean irakasle direnak, edo lantegi eta bulegoetan lan dagitenak.

2. UQTR «Université du Québec à Trois-Rivières»: 2.476 ikasle oso eta 3.612 tarteko hartzen zituen ikastegia genuen 1974ean. Québec Herriaren erdian irakasten ari diren irakasle askok hor eraberritu dituzte beren eskolak.

3. UQAC «Université du Québec à Chicoutimi»: 300.000 bizilagun dituen eskualde berezi batetan jarritako ikastegi berri honek, bizi berri bat ekarri dio eskualde horri, bere 3.000 ikasle eta 150 bat irakasleekin.

4. UQAR «Université du Québec à Rimouski»: Honek ere, bere 2-3 mila ikasleekin, laguntza ederra eskaintzen dio Saint-Laurent hibai handiaren eskuin aldean dagoen Gaspé-ko eskualde eder eta meharrari.

5. DEUOQ «Direction des Etudes Universitaires dans l'Ouest Québécois» delakoa: bere izenaren arabera, 1972an eraikia izan da, Hull eta Rouyn hiri-inguruen zerbitzurako.

6. ENAP «Ecole Nationale d'Administration Publique»: Québec-en berean jarria da, gobernuko zerbitzarigaien edo zerbitzarien moldatzeko edo laguntzeko.

7. INRS «Institut National de la Recherche Scientifique»: Honek ere, Frantzia edo Espainian ezagutzen diren izen bereko instituzioen garrantzirik ez ukan arren, bere neurriko zerbitzua egiten dio Herriari eta Jakintzari.

8. IAF «Institut Armand Frappier»: Delako Armand Frappier horrek Mantréal-en eraiki zuen 1938an, mikrobiologi eta higiene lanetarako; eta, 1972az gero, Québec-eko Unibertsitatearen partalier jarria da.

9. ETS «Ecole de Technologie Supérieure»: Montréal-en ireki dute 1974ean eskola berezi hau, elektrikan edo mekanikan jakintsu diren teknologoak, Cégep-aren ondotik, 28 hilabetez presta daitezten industriarako.

10. «Télé-Université» dugu Québec-eko Unibertsitatearen

hamargarren partzuerra, edo azken umea. Gure mendean balia daitezkeen ikasbide berriak erabiliz, beren etxeetarik nekez ateratzen diren ikasleen eskolatzea da «Unibertsitate» honen xedea. Horretarako darabiltza, liburuez bestalde, diska, kasetta, telefonoa, telebista eta entzun-ikusgailu guztiak. Iragan urtean, 2.300 ikasle adineko jarraiki zaizkie tele-unibertsitatearen programei.

Sail luze honek berak erakusten digu, nik uste, sei-zazpi urteren buruan, Unibertsitate berria betetzen ari dela bere hastapeneko xede nagusiak:

— Lehenik, Ingelesaren mentaren aurrean, Frantses-kulturaren sustatzea eta sostengatzea.

— 2.ik, «Rapport Parent» delakoari jarraikiz, irakaskuntza demokratizatzea, irakasleak eskolaberrituz eta Cégep-etako langileen semei unibertsitateko ateak zabalduz.

— 3.ik, bazter urrunetako bizilagun eta eskualdeei kultura eta bizi-bide berriak eskaintzea.

— 4.ik, zientzia eta teknika berriez baliatzea, ikasgai eta ikasbide berriak bilatzea.

Bururatzean, eta esperentzia horri hurbilago behatu gabe, go-goeta bat heldu zaigu gogora: Zer balio du guretzat, gure euskal kultura eta herriarentzat, Québec-eko historia horrek?

Euskal-Herriarentzat

Gure iduriko, Québec-eko Herriaren eta Unibertsitatearen problematikak merezi luke guk egin dugun baino hurbilagotik ikertzea; baina oraindanik bi puntu argitan dituzkegu, hots: Euskal Herriak gaur bere kulturari, Québec Herriak bereari azken urte horietan eman dion laguntza bera eman nahi badio, baldintza hauk bederen bete beharko ditu.

1. Gobernu batek bakarrik dituen medioak (lege, dirua eta beste lanabesak) bere esku beharko ditu Euskal Herriak.

2. Lanari lotzeko erabakia hartuz gero, egiteko den lehen urratsa zera izan dadila: alde batetik, egiazko betebeharren ikerketa, eta, bestetik, eskutan ditugun karten eta jokoaren ongi eza-gutzea: Alfabetatze, Eskolatze, Ikastola, Kolejio, Lizeo, Mintegi, Udako Unibertsitate, etab...

Halabiz.

Montréal-en 76-09-08
P. X.

Europa mendebalдарreko Kolonialismoaren aurkako burrukaren AGIRIA

Brest-eko Agiria bezala ezagutzen den Deklarapen honen historia ez da oraindik amaitu. 1974ko apirillean bildu ziren hiru lehenengoz: IRM (Irlandako Mugimendu Republikanoa), UDB (Batasun Demokratiko Britainiarra), UPG (Galiziar Herriaren Batasuna). Handik bi urtetara, 1976ko apirillean, beste lau bildu zitzaizkien: PSNAP (Herrialde Katalanetako Askatasun Nazionaleko Alderdi Sozialista — behin-behinekoa), EHAS (Euskal Herriko Alderdi Sozialista), CG (Gales Gorria), ECT (Langileen Ezker Katalana). Zenbaki hau irakurleen eskutara iristen denerako, partaide bi gehiago izango ditu Agiri honek: LO (Burruka Okzitaniarra) eta Su Populu Sardu (Herri Sardiniarra).

Irlandako, Galiziako, Britainiako, Euskal Herriko, Gales eta Katalunia Herrialdeetako alderdi zinatzaileek, 1976.eko apirilaren 18an bildurik, berretsi egiten dituzte 1974.eko otsailaren 3ko Brest-eko Deklarapenaren lehen agiriaren tesiak; zenbait aldaketa egiten dute, batez ere Hego Euskal Herriaren eta Hego Kataluniaren egoera berezien analisia kontutuan harturik. Jabeturik daude inperialismoa unibertsala dela, eta honi darion nazio eta gizarte zapalkuntza sistemaren iraupenak haien herrietan oso egoera larria sortu duela; horregatik, solemneki deklaratzeko Europako herri zapalduen arteko batasunaren premia. Horretarako, ondoko analisi eta tesiok proposatzen dituzte.

1. EUROPAKO EGOERA INPERIALISTA

A. — Inperialismoa, sistema unibertala

Ekonomiaren fase bezala, kapitalismoaren aldi monopolistan oinharritzen da batez ere inperialismo modernoa. Sistema mundial bat da, herri kolonizatueta super-etekinak ateratzen dituena, aldi berean herri inperialistetako proletalga esplotatuz.

Inperialismoa sistema unibertala bait da, herri askok, maila desberdinez eta bakoitzak bere testuinguru historiko berezietan, zapalkuntza koloniala edo dominapen neo-koloniala eta bestelako nazio zapalkuntzak jasaten dituzte.

Europa ez dago lege honetatik at; horregatik, gaurregun oraino bada izan zenbait herri, sistema inperialista europarraren mugaldea, hainbat monopolio taldek gidaturiko super-zapalkuntza bizi duena. Denbora berean, era hauetan gertatzen da dominapen kolonial hori:

- zuzeneko super-esplotazio bezala, Estatu kapitalismo monopolistaren barnean.
- Monopolio europar bezala: Europako Estatu zaharren muga hertsia^k emeki-emeki gaingiditzen ari da hori, Merkatu Batuen barrutian baterakuntza kapitalista ematen den bitartean,
- Entrepresa multinazional bezala, azkenik: horien estrategiak kapitalismo mundialaren egungo krisiari egokitzea bilatzen du, diru zailtasunen aurrean.

B. — Inperialismoaren ondorioak

Inperialismoak honela koloni sistema bat ezartzen du, zenbait herri ukitzen duena molde eta maila desberdinetan.

1) Kolonialismoa, elkarmenpekoak diren hiru ezagugarri nagusitan agertzen da, hots: alderdi ekonomikoan, politikoan eta sozio-kulturalan. Alderdi ekonomikoa da askoz oinharritzkoena, zeren alderdi politikoa eta sozio-kulturala kapitalismo monopolistaren premiei bait darizkie. Dominapen politikoak eta militarrik ere ez dute kapitalismoaren sarbidea posibleztatzea beste helbururik.

Hainbat herriren kulturaren suntsidura, jokabide politiko eta ekonomiko honen ondorio da. Baina suntsidura hau eginez gero, kultura gainhartzaile baten sarbideak erraztu egiten ditu presio sozial guztiak, hauen arteko lehena, bistakoa denez, hurrupakuntza kapitalista delarik.

Testuinguru honetan, zera ageri da gaurregun:

- Herri Irlandarrak zuzenean kolonialismoaren ondorioak jasaten ditu Iparraldean, eta neo-kolonialismoaren Hegoaldean (baina egoera honek ere integrakuntza kolonialista hutsera jotzen du Hegoaldean).
- Herri Galiziarrek zapalkuntza faxista jasaten du, Estatu Espainiarreko talde monopolisten nagusigoa garantiatzen duena.

— Herri Britainiarrak zuzenean dominapen koloniala jasaten du, zentralismo politikoaren barnean; horixe da Frantziako Estatu kapitalismo monopolistaren sostengurik onena.

Hau da Euskal Herri eta Katalunia iparraldekoen kasua ere.

— Herri Galestarrak Estatu britainiarraren kolonialismoaren eta zentralismoaren ondorioak jasaten ditu.

2) Hego Kataluniaren eta Hego Euskal Herriaren kasuetan, beste eratara agertzen da inperialismoa, kolonial bezala defini ezin daitekeen batetara. Hurrupakuntz inperialismo bat da, zeinetan dominapenak, gainbalioaren etengabeko erdiespena posiblezatzeko baldintzen iraupena edo berregintza bilatzen bait du, ekonomiaren hazkuntza kapitalista bat lagunduz.

2. NAZIO ARAZOA ETA SOZIALISMOA

Inperialismoaren aldion, gure herrien egoera kolonialak ezinezko egiten du haien eboluzioa gaurko herri aurreratu deituen ereduaren arauera. Izan ere, bertako burgesiek ezin dute hedapenerako beharrezko duten kapitala metatu; honela, gure herrietan sorturiko aborokin ekonomikoa metropolieta biltzen da, banku mekanismoak dirrela medio. Ondorioz, arras ezinezkoa bilakatzen da «benetako burgesia nazional» bat. Gure herrietako burgesiak «burgesia erosle»arena edo arartekariarena egitera behartuak daude. Inperialismoak gure herriak dominatzeko darabiltzan agenteak dira horiek. Burgesien hondakin edo hasikin batzuk ukan dezakete joera guti-asko nazionalik, baina ezingo dute bazter eginkizun bat besterik bete.

Guzti honengatik, uste dugu, inperialismoaren aurkako burruka berreizina dela, tokiko haren agenteen —«burgesia erosle»en— aurkako burrukatik.

Alabaina, Hego Euskal Herrian eta Hego Katalunian, ekonomiaren hazkuntza kapitalistak permititzen du burgesia nazionalak izan izatea; horiek, inperialismo zapaltzailearen aurrez-aurre kontraesan sekundariorik ukan dezakete.

Baina burgesia hauek, produkzio indarren hazkuntzaren eta kontzentrazio monopolistaren aldi honetan, ez daukate askapen burruka-aren gidaritza jokatzerik.

Proletalgoarekiko haien kontraesanak halako mailan hazi dira, non inportanteenak bilakatu bait dira, inperialismoarekin dituztenen aldean. Inperialismoaren aldi honetan, burgesiak ez du iraultzailetasunik batere.

Askapen nazionalaren aldeko burruka ez da sozialismoaren aldeko burruka berdina. Ezin daiteke esan, ezta, emantzipazio nazionalaren aldeko burruka emantzipazio sozialaren aldeko burrukarik lotua dagoenik ere; burruka bat-bera dira. Askapen nazionalaren aldeko burruka ez da, herri zanpatu eta hurrupamendu kolonialari menpetu-

tako klase burrukak hartzen duen aurpegi berezi bat besterik, eta askapen nazionalaren aldeko burrukaren forma hartzen du gure herrientzat sozialismoaren aldeko burrukak.

Honetaraturik, eskuineko eta ezkerreko oportunistak salatu nahi ditugu. **Eskuinean**, zera diotenak: «aska gaitezen lehen nazionalki, eta gero sozialismoa ezarriko dugu». Estatua, agintzen dagoen klasearen dominapen tresna da beti. Klase sozialen gainetik dagoen Estatu bat, klasetasunik gabeko Estatu bat, ezin daiteke eman. Eskuineko oportunistek inposatu nahi diguten «klasetasunik gabeko» Estatu hori ezin daiteke tokian-tokiko agenteen bidezko dominapen inperialistaren jarraipen guti-asko maskaratu bat ez beste deus izan, independentzia itxurazko batekin, Hego Irlandan gertatzen den bezala. **Ezkerrean**, zera diotenak: «Sozialismoa ezar dezagun, eta gero sozialismoak askatuko ditu herri zapalduak». Sozialismoa ez da zerbait abstrakturik, herri bakoitzaren baldintza espezifikoez egokitu behar du. Historiak irakasten digu, sozialismorako iragatea ez dela berdin eman gaurko herri sozialistetan (URSS, Txina, Kuba, Viet-Nam, etc.). Sozialismora iragateko barruti nazionala ukatzen dutenek berek baieztatu egiten dute maizenik estatu inperialisten gaurrengungo barrutia.

Proletal internazionalismoak ez du herri desberdinen existentziaren ukapena adierazten, munduko herri guztien berdintasuna eta sendetasuna baino.

3. BURRUKA IRAULTZAILEAREN BIDEAK

Europa mendebaldeko herri kolonizatuetan baldintza batzu ematen dira, bada; Europa horretan, burgesia «nazionala»ren bereizgarriek ezinezko egiten dute emantzipazio sozialaren aldeko burruka eta askapen nazionalaren aldeko burruka bereiztea; proletalgoak gidaturiko masa mugimenduan herri osoa mobilizatzu bakarrik hel daiteke askapen nazionalera; herri langilea zuzenik ukitzen duten eta inperialismoak eta honen aliatuak efikazkien bereizten dituzten arazoan inguruan mobilizatu ere.

Abangoardia iraultzailearen egitekorik nagusia Europa mendebaldeko herri kolonizatuetan, herriaren ezinbesteko batasun honen alde lanegitea da. Masa burruka gidatzean, mugimendu iraultzaileak ezin permiti dezake, bere oinharri herritarrarengandik isolatua aurkitzea edo etena izatea. Era berean, kontra egin behar zaie, masa burrukaren lan hau militarismo elitista eta isolatu batez ordezkatzeko saiatzeko direnei; halaber, kontra egin behar zaie, burrukaren epe desberdinak erretorikaren eta menturakeriaren bidez ahanzten saiatzeko direnei.

Baina biolentzia bada izan eta Estatu inperialistetatik dator.

Migrapena, langabezia, pobretasuna, baliakizun naturalen ustirapena eta errepresioaren kondizioak ditu inperialismoak bere jokoaren tarteko, beti indarkeria hutsa erabiliz, bere nagusigoari eusteko eta

hau justifikatzeko. Ez du inongo herrik bere askapena inoiz irabazi, inperialismoaren biolentziari erantzuten dion masa burruka baten bidez izan ezik.

Alderdi zinatzaileek absolutuki baitesten dute, herri kolonizatuek biolentzia kontra-iraultzaileari biolentzia iraultzaileaz ihardesteko duten eskubidea. Baina ez da ahanzi behar, biolentzia iraultzailea erresistentziarako prestaturiko herri zapaldu baten erantzuna dela: biolentzia hau ez da, izan ere, burruka politiko gogor eta luze bati eusteko gauza ez diren bururik gabeko bakar batzuren erantzuna.

Oinharri politikorik gabeko mugimendu soil militar guztiek, askapen nazionalaren burrukan, porrot egin dute historian zehar: nagusigo inperialistaren gainegiturak aldatzera daramate burrukok, baina egoera kolonialaren oinharriko errealitatea ukitzeke.

4. AZKEN DEKLARAPENA

Europako egoeraren analisi horretan oinharrituz, eta gure herrien askapen nazionala lortzeko eta sozialismoa eraikitzeko ematen dugun erantzun iraultzailearen gain, gure erakundeek ondoko tesiok aurreratzan dituzte, praktika iraultzailearen oinharri bezala, Europa sozialista baten alde burrukatzean, hau osatzen duten herrien berdintasuna ezagutuko eta onhartuko duen Europa, alegia.

1. Beren autodeterminazio nazionalerako herrien eskubide kenezina birbaieztatzen dugu.
2. Gure herrien zapalkuntza ekonomiko, sozial, politiko eta kulturalaren aurka gudukatzen dugu, eta haik beren lurraldeetan burujabe izan daitezen alor guztietan.
3. Herri zapaldu bakoitzak bere lurralde nazionalen bere erakunde iraultzaile berea bere buruari eman beharrene alde agertzen gara, bere gudu nazional eta iraultzailea burutzeko baitezpadako bide bezala.
4. Giza pertsonaren alienazioa, hurrupakuntza eta degradapena betikortzen dituzten forma eta estruktura guztien kontra gudukatzen dugu, bereziki faxismoa, arrazismoa eta sektarismoaren kontra.
5. Egitura kapitalista eta inperialista guztien suntsiduraren premia birbaieztatzen dugu, eta produkzio, banaketa eta kreditu tresna guztietaz herria jabetzearen alde gudukatzen dugu.
6. Gure herrietako errejimen demokratiko eta herritar baten finkapenaren alde agertzen gara, zeinetan klase langileek eskuratuko bait dute agintea.
7. Ekonomia sozialista planifikatu baten finkapenaren alde agertzen gara, langileen zerbitzurako eta hauen kontrol demokratiko eta herritarraren pean.
8. Gure herrietan, hauen hizkuntza eta kultura nazionalen finkapen ofizialaren alde burrukatzen dugu, oinharri herritar eta zientifi-

koen gain, gure herrietan sozialismoaren eraikintzaren osagarritzat daukaguna.

9. Kolonialismoaren eta inperialismoaren kontra, eta beren askatasun nazionala finkatzeko eta sozialismoa eraikitzeko Lurreko herri guztiak daramaten burrukarekin bat egiten dugu.

10. Herri zapaldu guztien eta munduko aurrerakoi guztien solidaritate iraultzaileari dei egiten diegu guztion etsaiaren kontra daramatzaten burruketan, hots: inperialismo mundialaren kontra, honen alderdi eta errealitate desberdinetan.

11. Europa sozialista bat eraikitzearen alde agertzen gara, hura osatzen duten herri guztiak, elkarrekiko berdintasun, errespetu eta onharpenaz osatuko duten Europa sozialistaren alde.

Aurreko puntu eta analisi horien gainean, eta gure herrien ize-nean, Europako herri zapalduetako erakunde iraultzaile guztiei dei egiten diegu gurekin elkartzera, herrien Europa sozialista bat eraikitzeko burruka egiteko.

HERRIALDE ETA HERRI GUZTIETAKO PROLETARIOK:
ELKAR GAITEZEN!

GORA INTERNAZIONALISMO PROLETARIA!

Herrien eskubideez deklarapen nagusia

(Argel, 1976ko Uztailak 4)

SARRERA HITZA

Esperantza handitako denboraldiak ari gara bizitzen; orobat, ordea, kezka sakonetakoak ere:

- Tirabira eta kontradizioz beteriko denboraldiak;
- Inperialismoaren nazional eta internazional egituren aurka munduko herriak jaikierazi eta koloni sistemei lur joarazi dieten askapen borroken denboraldiak;
- Borroka eta garaipen denboraldiak, zeinetan Estatu Batuen Batzarre Nagusiaren (ONUren) erabakiek, Giza Eskubideen Deklarapen Nagusitik hasi eta Estatuaren Eskubide eta Eginbehar ekonomikoen Kartaraino, internazional ordenu politiko eta ekonomiko berri baten bilakuntza marrazten bait dute.

Denboraldiok, haatik, orobat dira pottegite eta hondapenezkoak, zeinetan inperialismo molde berriak nabari bait dira, herriak zapaldu eta esplotatzeko.

Inperialismoak, mila mekanismo eta basakeriazko eskuhartze maltzurrez, eta askotan berak ezarritako gobernuen laguntzaz, mundu zati baten jaun eta jabe darrai.

Zuzenean ala zeharka parte hartuz, sozietate multinazionalaz baliaturik, tokian tokiko poliziaren saldukerian tinkatuz, polizi erreprezioan, etsaiekiko tortura eta hondamen fisikoan oinarrituriko errejimen militarrei lagunduz, neo-kolonialismo izenaz bataiatu diren egitura eta ekintzez baliatuz, herri askotara hedatzen du bere kontrola inperialismoak.

Geure sasoi hontako amets-irrikak interpretatu ustez, Argel-en bildu gara, munduko herri guztiek askatasunerako eskubide bera du-

tela aldarrikatzeko: atzerritar esku-sartze guztitik askatzeko eskubidea eta herri bakoitzak hautatu gobernua hartzekoa, herri bakoitzak bere askapenaren alde borrokatzeko eskubidea, menpetasunean izanez gero herri bakoitzak bere borrokan beste herrien laguntza hartzeko eskubidea.

Giza eskubideen benetako errespetoak herrien eskubideen errespetoa esan nahi duela etsirik, HERRIEN ESKUBIDEEZ DEKLARAPEN NAGUSI hau onartu dugu.

Munduan, inoizka harmak eskuan, herri guztien askatasunaren aldeko borroka handia aurrera daramatenek topa bezate Deklarapen hontan beren borrokaren zilegitasunaren baiospena.

Sekzio I: IZATEKO ESKUBIDEA

Artikulu 1: Herri guztiek dute izateko eskubidea.

Artikulu 2: Herri guztiei zor zaie errespetoa nori bere nazio eta kultur identitateari buruz.

Artikulu 3: Herri guztiek dute nor bere lurraldeari baketan eusteko eskubidea, eta erauzia izanez gero, hartara itzultzekoa.

Artikulu 4: Ez da eskubiderik, nazio eta kultur identitateagatik, inor ere, ez masakratzeko, ez torturatzeko, ez pertsegitzeko, ez lurraldaratzeko, ez atzerriratzeko, ez eta herri baten identitatea edo izakera arriskuan ipin lezakeen bizikera inori ezartzeko.

Sekzio II: AUTODETERMINAZIO POLITIKORAKO ESKUBIDEA

Artikulu 5: Herri orok du preskribitu eta besteretu ezinako eskubidea autodeterminaziorako. Bakoitzaren estatutu politiko propiorako eskubidea dakar horrek, askatasun osokoa eta inoren esku-sartzerik gabekoa.

Artikulu 6: Herri orok du zuzeneko nahiz zeharkako koloni edo atzerritar menperatasunetik eta edonolako errejimen arrazakeriazkoretatik askatzeko eskubidea.

Artikulu 7: Herri orok du, arraza, sexu, erlijio edo kolore bereizketarik gabe, herritar guztien ordezkari litzatekeen eta guztien giza eskubideak eta oinarrizko askatasunak defendatzeko gauza litzatekeen gobernu demokratiko bat ukaiteko eskubidea.

Sekzio III: HERRIEN ESKUBIDE EKONOMIKOAK

Artikulu 8: Herri orok du eskubide eksklusibua bere aberastasunei eta berezko ondasunei buruz. Eta erauziak izan balitzaizkio, eskubidea luke haietaz birjabetzeko eta zuzengabeki jasandako kalteen ordaina eskatzeko.

Artikulu 9: Aurrerapen zientifiko eta teknikoa gizadi osoaren ondare izanik, herri orok du hartan partaide izateko eskubidea.

Artikulu 10: Herri orok du eskubidea bere lana zuzen balioztua dakion, eta kanbio internazionalak pareko kondiziotan eta zuzenki burutuak dakizkion.

Artikulu 11: Herri orok du berak hautatu sistema ekonomiko eta soziala ukaiteko eskubidea, eta bere ekonomi aurrerapen bide bereziari askatasun osoz eta kanpoko esku-sartzerik gabe jarraitzekoa.

Artikulu 12: Goian aipatu eskubide ekonomikoak munduko herri guztien elkartasun izpirituz bete behar dira, eta bakoitzaren interesak kontutan hartuz.

Sekzio IV: KULTURAKO ESKUBIDEA

Artikulu 13: Herri orok du bere hizkuntzan mintzatzeko eskubidea, bere kulturari eutsi eta hura haztekoa, horrela gizadiaren kulturaren aberastasunaren alde ihardunez.

Artikulu 14: Herri orok du bere aberastasun artistiko, historiko eta kulturazkoen eskubidea.

Artikulu 15: Herri orok du atzerriar kulturarik ezar ez dakion eskubidea.

Sekzio V: INGURUMARI ETA ONDARE KOMUNAREKIKO ESKUBIDEA

Artikulu 16: Herri orok du bere ingurumariari eutsi, hura zaindu eta hobeagotzeko eskubidea.

Artikulu 17: Herri orok du gizadiaren ondare komunaz baliatzeko eskubidea; halanola: itsaso zabalaz, itsas hondoaz, atmosferaz kanpoko espazioaz.

Artikulu 18: Goian aipatu eskubideez baliatzean, herri orok du begiratu behar nola uztartu alde biok: batetik, bere aurrerapen ekonomikoen beharrak, eta bestetik, munduko herri guztien arteko elkartasun beharrak.

Sekzio VI: GUTTIENGOEN ESKUBIDEAK

Artikulu 19: Herri batek, estatu baten barruan guttiengoa bat deanean, bere identitatea, bere tradizioak, bere hizkuntza, bere kultur ondarea errespetatzen dakizkion eskubidea du.

Artikulu 20: Guttiengoaren partaideei, inolako diskriminaziorik gabe, gaineratiko erresumatarrei bezalako eskubideak dagozkie, eta neurri berdinean eskuhartu behar dute bizitze publikoan.

Artikulu 21: Eskubide horien ihardunpidea, bere osotasunean harturiko komunitatearen interesak errespetatuz burutu behar da, eta

ezin justifika liteke lurralde osotasuna eta estatuaren batasun politikoa haustea, estatuak bere aldetik eskuarteko Deklarapen hontan aipatu pintzipioak errespetatzen balitu.

Sekzio VII: GARANTIAK ETA ZIGORRAK

Artikulu 22: Eskuarteko Deklarapen hontako erabakiren bat ez betetzea, komunitate internazional oso-osoarekiko eginbeharrak ez betetzea litzateke.

Artikulu 23: Eskuarteko Deklarapen hau ez betetzetik letorkeen kalte oro, oso-osoa ordaindu beharko du kaltea burutu lezanak berak.

Artikulu 24: Eskuarteko Deklarapen honen erabakiak hautsiz, herri baten lepotik lortu aberastasun orok, jasoriko abantailen itzultzea eskatzen du. Gauza bera esan behar da atzerriko inbertsioen bidez lorturiko gehiegizko irabaziez.

Artikulu 25: Herrien oinarritzko eskubideen kaltetan onarturiko tratu, akordio eta tratu ez-parekoak indarrrik gabekoak dira.

Artikulu 26: Herrientzat gehiegizko eta jasangaitz bilaka litezen kanpoko finantz betebeharrak indargabe bilakatzen dira.

Artikulu 27: Herrien oinarritzko eskubideen hauskera larrienak, izateko eskubideari buruzkoarenak batipat, krimen internazionaltzat hartu behar dira, eta egileen erresponzabilitate penal indibiduala daramate beren baitan.

Artikulu 28: Bere oinarritzko eskubideak neurri handitan haintzat hartzen ez zaizkion herriak, eskubide osoa du haiek aurrera ateratzeko, batipat borroka politikoaz edo sindikalaz; azken finean indarrez ere bai.

Artikulu 29: Askapen mugimenduek erakunde internazionaletarako bidea irekirik behar dute izan, eta haietako borrokariek gerrateko lege gizakoiaren babes eskubidea dute.

Artikulu 30: Herri baten oinarritzko eskubideak bir-eraikitzea, larregi betegabe direnean, komunitate internazionaloko partaide guztiei dagokien eginbeharra da.

Har daitezzen liburu guztien berri emango du sail honek. Gainera, liburu bakoitzari ikur bat ezarriko zaio, giltz honen arauera:

- ****: Euskaldun kulto orok irakurri beharrezko liburua.
- ***: Guztiz irakurgarria (edo guztiz interesgarria).
- ** : Interesgarria (edo irakurgarria).
- * : Gomendagaitza.

Euskal hiztegi modernoa

**** **Euskal hiztegi modernoa. Diccionario moderno.** Egileak: Xabier Kintana eta Joseba Tobar, Jon Aurre, Rikardo Badiola, Sabin Egilegor, Juan Luis Goikoetxea, Juanjo Zearreta eta Koldo Zuazo irakasleekin elkar-lanean. Irudiak: Antton Olariaga. Hitzaurrea. Prólogo. Grammatikazko puntuak. Alphabetoa. Laburdurak. Abreviaturas. Euskara-espainiera hiztegia (42.000 hitz, 55.000 adiera). Gehigarriak: 1. Geographi izenak. 2. Pertsona izenak. 3. Mythologi izenak. Latinezko esaldiak. Diccionario español-vasco (30.000 hitz, 35.000 adiera). Addenda: 1. Nombres geográficos. 2. Nombres históricos. 3. Nombres mitológicos. Editorial Cinsa, Bilbao 1977. 736 orrialde 15 x 21. 1.000 pezeta.

Euskal literaturgintzaren historian, hiru garai nagusi bereiz daitezke: mende honen hasiera arte hedatzen dena, mende honetako lehen sei hamarkadak betetzen dituen, eta azken urteotakoa.

Garai bakoitzak, aurrekoen ideien eta presuposaketen iraulteta dakar, eta honekin batera, literatur eta kultur estrategiaren norabide-aldakuntza funtsezko bat. Eta noski (eta hau da orain axola zaiguna), erabiltzen den hizkuntza-motarena eta bereziki hiztegiarena, hau da, hizkintza (hitzgintza)rena.

Lehen garaiari dagokionez, euskal zibilizazio nekazari eta arrantzalearen ondasun lexikala eta literatura klasikoak aurrera-

bideratu zuena, Azkueren hiztegi nagusira bildu ziren, nahiz partzialki bildu, Lekeitioko apaizak bere erizpide garbizalearen bahetik pasa zirenak soilik eman baitzizkigun. Hurrengo garaiko garbizaleen iharduariaren emaitza, Lopez Mendizabal eta Mugikaren hiztegiak bildu zen. Aski da hauk Azkuerenarekin parekatzea, bi garaien artean gertatzen den etenaz ohartzeko.

Azken belaunaldiarekin euskaldungoan gertatu den iraulketaz, ez dago *Jakin*-en irakurleen artean luzaz mintzatu beharrik. Gogora dezagun soilik azken hamabi urte hauetan XVI, XVII, XVIII. eta XIX. mendeetan baino aski gehiago argitara dela euskaraz, eta urteotako produkzioa ez dela, gerra aurreko eta ondokoa bezala, euskara plazaratzeko gogo ilun eta anbiguo baten fruitu izan, gure hizkuntza euskal gizartearen espresio-behar-kizunetara egokitzeko asmo askoz ohartu eta koherenteago baten ondorio baikik. Bestalde, aurreko garaietako hiztegiak ezer gutxi eskaini ziezaiokeen batasunaren kezka, sentsibiltate hiritar eta moderno batek eta euskara gostarik gosta zernahi gaitan erabiltzeko grinak ukiturik idaztera abiatzen zenari. Gauzak horrela, bakoitza ahal duena eginez ibili da, aurreko hiztegiak amore emanaz batzutan, bere kasa asmatutakoak nahiz besteri irakurriak erabiliz bestetan.

Ihardun honen ondorioz sortu den hizkuntza ugari baina inkoherente hori bil, azter, zuzen eta sistema zezan lehen lan bederen probisional eta behin-behineko baten premia sentitzen zen jadanik. Eginkizuna egitekotsua zen, baina urgentea halaber. Ausartzia behar zen, baina, ausartziarekin batera, euskal linguistikaren, batasunaren zentzuaren eta azken urteotako produkzioaren berri sakonki jakin behar zen.

Baldintza guztiok betetzen zituen talde batek burutu du lana, hiru urtetako ekinaldi baten ondoren. Horrela, eta berehala aipatuko ditudan nire ustezko akatsak gora behera, *Euskal Hiztegi Modernoa*-z, euskaldun ikasi orok eta are euskara-ikasle orok eguneroko lanean erabili beharko duen obra bat eskaini digute. Bego hori kritika guztien gainetik eta aurretik.

Euskal Hiztegi Modernoa argitara baino bi hilabete lehenagotik ezagutzen dut, Kintana adiskideak utzi zidan inprenta-proben fotokopia baten bidez. Aitortu behar dut, guztiz baliagarria gertatu zaidala beti, erreferentzi puntu seguru bezala bederen. Ondoko erroak, bi hilabetetako erabilkuntza etengabe horren eta euskal parteko A, B, eta E letren azterketa sakon batek eskaini dizkidan eritzi-elementuen azalpen partzial bat izango dira.

Kintana eta honen ekipoaren lanaren zati bat, Azkueren *Diccionario Vasco-Español-Francés*-en ikerketaren ondorio da, hitzaurrean bertan adierazten denez eta obrak berak nabari duenez. Jakina denez, Azkueren hiztegi nagusia ez da berez hiztegi arauemaile bat, deskriptiboa baizik. Horrela, lehenik, hitz baikoitzaren bariante eta azpibarianteen oihanetik bat hautatu edo zenbait bereizi behar zen. Egiteko hau, oro har, egoki egin da. Horretarako erabili diren erizpideak, hitzaurrean adierazten direnak, nahiko zuzenak eta koherenteak iruditzen zaizkit. Hala-ber, Azkueren hiztegiaren hutsegiteak saihestu dira gehienetan: ezagun da, literatura klasikoaz eta Azkueren iturrien azterketa kritiko sakona egin dela. Dena dela, *Euskal Hiztegi Modernoa, Diccionario Vasco-Español-Francés*-ari lotuegia aurkitzen dut hainbat puntutan; bereziki, euskal hiztegi-gintzaren huts larrietako bat gertatzen den gramatik kategorien arazoa tartean sartzen denean. Uste dut, zenbait adibidek aski argi utziko duela esan nahi dudana: «*Aurtzaka*: navegar con viento contrario» (Azkuek bezala). Argi dago *aurtzaka* ez dela «navegar», adberbio bat delako eta ez aditz bat. Hiztegi Modernoaren arabera 'hemos navegado con viento contrario', *aurtzaka* *dugu* litzateke. Horrelako ordainek, hiztegian Azkuerenari jarraiturik askotan ematen direnek, ez dute irakurlea eta idazlea nahasi besterik egiten. Ene ustez, «*Aurtzaka*: contra viento (navegar, bogar...）」 edo horrelako zerbaitek, nahasbide asko saihets zezakeen. Berdin, «*Axun*: (NG) perra, gata o cerda preñada». Ordainaren arabera *axun* izena da, 'perra, gata o cerda' delako ('preñada' mugatzaile edo zehaztaile bat besterik ez da 'con viento contrario' 'navegar' i buruz bezala). Hitz honetan, *Hiztegi Modernoak* Azkuerena okertu egiten du, honek, zuzenago, «*Axun*; preñada (se dice de la marrana, perra o gata)» ezartzen baitu. Hemen beste askotan bezala, (eta har beza hau kontutan irakurleak) adibideak salbatzen du *Hiztegi Modernoa* nahasbidetik. *Erdipurdi*-ren ordaintzat 'informalidad' ematen da, hori ere Azkuerengandik besterik gabe hartuta. Esanahien artean dagoen desegokitasuna alde batera utzirik, 'informalidad' izen bat da eta *erdipurdi* ez: ezin daiteke esan 'erdipurdi handi bat', ez eta 'erdipurdi' da Mikelen akatsik nagusia. Hemen ere, adibideei esker zuzen daiteke definizioaren okertasuna. Adibideak ugaritzea ez litzateke zaila izango, baina uste dut irakurleak aski izango duela hauekin arazoak jabetzeko.

Euskal Hiztegi Modernoa-n asko eskertzen diren gauzetatik bat, adibideak dira: eskaintzen dituzten argitasunengatik, hizte-

gia askoz erabilkorragoa bihurtzen baitute; adibidez, aditzen erabilketaz ematen dituztenak. Dena dela ere, hemen gabezia bat nabari dugu; nola da, *erreinatu da* ala *erreinatu du?* *eldarniatu da* ala *eldarniatu du?* *ezindu da* ala *ezindu du?* *Urliak eta Sandiak eztabaidatu zuten?* Uste dut horrelako informazio bat guttiz ongi hartuko zukeela idazle batek.

Hitz berriei buruz, ekipoak hitz-bilketa ia exhaustibo bat burutu duela esan daiteke. Oinharri sendo eta seguru hori ere argi nabari da *Hiztegi Modernoa*-n zehar. Sail honetan agertzen den gutzia ez da, nire ustez, urre gorria, baina horren kulpaz ez da hiztegia moldatu dutenena, gure hizkuntzaren egoerarena baizik: ez da miraririk egin, miraririk ezin egin zitekeelako hain zuzen. Askotan, txartasun gutxieneko hitza hautatzera mugatu behar izan dute; baina hori zen hiztegi-gileengandik espero ahal genuen bakarra.

Gauzak horrela, hurrengo lerroak areago dira egoera baten kritika, zuzenki hiztegiarena baino. Bego alde aurretiko ohar hau. *Euskal Hiztegi Modernoa*-n hitzen ordez, eta hitzak balira bezala, sintagma osoak ematen zaizkigu, hau da, hitzaren parafraasiak, eta hori arriskutsua iruditzen zait. Beste hitz batzuetaz, kaltegarria iruditzen zait euskararen aurrerabiderako (epe luze-rako lan batetan pantsatuz batez ere) *Hiztegi Moderno*-k (eta, oro har, gure hizkuntzak) agertzen duen joera sintetikoa, gaine-rako kultur hizkuntzen analitikoaren ondoan: *eskilamibi* juntu idatzirik, ez dugu inor enganiatzen: hor, egiatan, zera egin da: *mibi* hitzari adiera berri bat, 'badajo', ematea. Eta hobe gauza horrela geratu balitz, eta 'badajo'n *mibi* (eta ez *kanpanmibi*, *eskilamibi*) jarri balitz; «eskila handiaren eskilamihia erori da» ren ordez «eskila handiaren mihia erori da» izango genukeen eta alde guztietatik irabaziz aterako ginatkeen. Euskal Hiztegi modernoari jarraikiz, «hainbat bizilagun bizi den bizilekuaren bizikondizioak» eta horrelako enjendroak atera daitezke. Hildo berean, *bizkarrezurdun* hitzaren euskal definizioa (eta inoiz euskal hitzen euskal definizioa eman beharko dugula uste dut) ematean, «bizkarrean hezurra duena» edo horrelako zerbait eman beharko litzateke, hau da, tautologia bat, «el *caballoblancodesantiago* es el caballo blanco de Santiago» esango bagenu bezala. Horrela ezin daiteke kultur hizkuntza bat presta.

Honekin zerikusirik baduen beste problema bat, adibide baten bidez aipatu besterik ez dut egingo. «*Askitan*: bastantes veces» (Azkuek berdin). Itzulpena motza eta nahasgarria gerta

daiteke, *askitan* 'en bastantes' baita, nahiz 'veces' nahiz beste zerbaít: «Zenbat lekutan ikusi duzu? —Askitan». Hemen *askitan*, *aski lekutan*-en ordain da. Berdin gertatzen da -(z)ko atzikiaren bidez eratu diren hainbat hitzekin, adibidez.

Askoren ustez hiztegiaren akats haundienetako bat datekeenari, ortografia bereziarenari (ph, mm, y...), ez deritzot garrantzizkoa, ohizko sistemarako iraganbidea automatikoa baita edonorentzat. Ez naiz sistema horren aldekoa, epe laburrera behintzat, baina hori beste gauza bat da. Ez nago ordea hain konforme egin diren hainbat «berreraiketa etimologiko»rekin: 'hatz' *h*-z idatzen dela ez zait arrazoia iruditzen, *atzeman* hitzari iparraldeko tradizio klasikoan bertan izan ez duen *h* bat ezartzeko. Batasuna, hitz berberak adierazten duenez, batua ez dagoena batzea da. Horrela *harri* eta *arri*-ren edo *bete* eta *bethe*-ren artean bat aukeratu behar zen batasunaren izenean, eta bat aukeratu zen. Baina *atzapar*, *atzeman* eta antzekoetan (zenbait dialektokeria klar alde batera utzirik) batasuna eginik zegoen, ezer batu, eta beraz ukitu, beharrik gabe. Berdin *erbeste*-rekin, sartaldeko forma delarik eta *euskaldun filologian ez espezialduaren competence*-an ez delako 'herri'ren deribatu bezala sentitzen jadenik. Hildo honetan, ez dakit zergatik *atseden-i*, 'hats'etik omen datorrelarik, ez zaion *h* bat ezarri. Euskaltzaindiak, bere 2.000 hitzeko zerrendan, *atzapar* eta *atzeman* ezarri zituenean, bide ona aukeratu zuen, nire ustez. Beste hainbeste esango nuke *askazal* (ik. Lafitteren hiztegian 'ongle') edo *bestu*-ri dago-kionez: *bestu* ez da inoiz idatzi. *Estu* bai eta halaber *bertsi*, baina honek ez du bestea zilegiztatzen. Bukatzeko, *azaro*-n ortografi huts bat dagoela Euskaltzaindiari leporatzea, *hueso* eta *buevo* direla eta *osamenta* eta *ovario*-ren ortografi hutsak Real Academia de la Lengua Española-ri leporatzea bezain zentzugabea iruditzen zait. Halaber, erizpide etimologikoek ez dute *astelehen* (*astelen* hedatuagoaren kaltetan) legeztatzen: hor dugu ingelesez *moon* baina *monday*.

Antzeko arrazoiengatik, ez nituzke *Hiztegia*-n «neologismo incorrecto» sanbenittoa egotzirik arbuaitzen diren hitzak hain erabat baztertuko. Gure literaturan nahiko tradizio duten hitzak zokoratzeko sortu direnetan (abesti/kanta), zaharari emango nioke nik lehentasuna. Baina anartean euskaraz erabili ez ziren esannahientzat sortuz joan ziren hitzei dagokienez, *Hiztegi moderno*a oinharritzen deneko erizpide hori ez zait hitz bat baztertzeke nahikoa iruditzen, erdal jatorrizkoak zilegiztatzen dituen arrazoi berberak zilegiztatzen dituelako horik ere: erabil-

ketak, idazleen artean izan duten harrerak, hitz batez, tradizioak. Eta nireztat bederen, beti problematsu gertatzen diren gramatik zulentasunezko eritzien gainetik dago tradizioa. Ez ditzagun filologia eta hizkuntza bizia, hizkuntza-tresna, nahas. Nahiago dut «habitante»ren ordaintzat *biztanle* hitz «okerra», jadanik XIX. mendeko idazleek hainbat erabili zutena, *bizilagun* perifrasi, askoz anbiguo eta esangura zabalagokoa baino. Halaber, *sorterri* zaharrak ez du azken urteotan «patria»k hartu duen adiera politikoki konnotatua ordaintzen: *aberi*-k, aldiz, bai. Hildo berean, euskal parteko hainbat hitzetan (*eus* eta *euz*-ez hasten direnez ari naiz batez ere) adierazten direnei dagokienez, ez zait hiztegi bat tankera horretako eritziak, arrazoiak eta desarrazoiak, plazaratzeko tokirik aproposena iruditzen.

Inprenta-lana, Euskal Hiztegi Modernoaren funtseko lan batek merezi zukeenaz guztiz behetik dago, eta horrelako lan batetan badu puntu honek bere garrantzia. Orobat koadernape-naz, kontsulta-liburu batetan ahulegia eta hauskorregia gertatzen denaz.

Baina nire ustezko akats erlatibo guztiz baztergarri hauek ez dute Kintanak eta bere ekipoak burutu duten lan eskerga lausotzen. Akatsok, gainera, eta adierazi denez, hiztegiarenak baino areago gure hiztegi-gintzaren egoerarenak dira. Obra hor dago. Ikasleak mirariturik geratuko dira, ulertzen ez duten hitza azke nean hiztegi batetan agertzen dela ikusteaz: *Euskal Hiztegi Modernoa*-z ez da jadanik egia «ez daude diren guztiak eta ez dira dauden guztiak» hura. Eta idazleak ez du hainbat denbora galduko ez eta hainbat buruhauste izango bere lanean, ez urrik eman ere. Zeren, beharbada, *Euskal Hiztegi Modernoa* ez da hiztegi on bat izango. Baina badu hori baino meritu erbakikorrago bat: oro har, dugun hiztegitik onena eta hobereena dela.

*** **Zorion ustela.** Arduradunak: Koldo Izagirre, Ramon Saizarbitoria. Partaideak: B. Atxaga, X. O. Maketa eta grafia: J. B. Berasategi. 32 orrialde 19 x 28. 100 pezeta.

Ustela sailaren bigarren alea. Ataria, aldizkari independenteen independientasunaz. «n oraindik ere egun oraindik ere egun», euskaldunak bere herrian oraindik pairatu behar duen marginazioa adierazten duen gertakari aski bitxi baina mingarri bati buruzko gogoeta. Izenbururik gabe, euskal kultur estratejiaren aspektu baten kritika. «Herria euskara literatura eta horrelako batzuk», inguruko literaturgintzen imitaketa alfe-

rrak ekar diegazukeen kalteaz eta euskal literaturgintza efikaz batek urratu behar lituzkeen pausoez. Izenbururik gabe, literatur ihardun esperimental bat. «Grandeur nature», L. Berlangaren azken filmearen gai polemikoaren birkreazio batek eta filmeari berari buruzko erreseina batek osatua. Bernardo Atxagaren literatur zati bat, zeinari X. O. ren beste bat, «Zorrien balada», jarraitzen baitzaio. Poema batek eta zenbait zati eta ohar laburrek osatzen dute kontrakultur literaturarik serioenaren molde eta joeren barnean taxutzen den ale hau. Azpimarkagarria zati grafikoaren kalitatea eta egokitasuna, textuen irkurgarritasunaren onetan gertatzen dena. Guztiz gomendagarria euskal literatur problematikaz arduratzen direnentzat, gure literatura burokratikoaz asperturik, beste hizkuntzetara jo behar izan duenarentzat, edo astialdian, komuncan eseririk adibidez, marrazki eta paragrafo batzu ikusiz denbora pasa nahi duenarentzat, baldin gaurko literaturgintzarekiko sentsibilitate apur bat badu, noski. Euskara batua, baina inongo galeriari inolako amore-ematerik egiten ez zaiola.

***** RAMON SAIZARBITORIA. Ene Jesus edo Jesus, Jesus, Jesus Maria eta Jose.** Hitzaurrea: K. Izagirre Urreaga. Juan J. Lasa-ren epilogoia, Kriselu editoriala. Donostia, 1976, 178 or. 12 x 17. 250 pezeta.

Kontuz irakurle, Saizarbitoriaren bi lehen nobelez Saizarbitoria nobelagilearen imagina bat itxuratu baduzu. Saizarbitoria hau ez da kalitate-maila garai bat galdu gabe nobela guztiz irakurgarriak, komertzialak esango nuke, eskaintzeko miraria lortzen zuena, urtean behingo nobela-irakurle euskaldunari esrialdi (edo etzanaldi) batetan 100 metro osoa irakur arazten ziona. *Ene Jesus* nobela zail bat da. Honetan ez dugu argumentu-hari utzezinik edo kilikagarririk. Gizon bat ohean datza, hil zain, eta ez aspertzeko historia atseginak asmatu eta moldatu nahian ari da. Baina, gaisoaldi edo logabetasunetan horrelako zerbaitetan saiatu denak dakienez, hori ez da erraza gertatzen, hariak nahasi egiten baitira eta ezina baita pasarte-segida koherente bat moldatzea. Hori da dena, edo hori izan daiteke dena.

Euskal kreazio-literaturari begiraturik, aitortu behar dugu «literatura herriarentzat» eta antzeko slogan erdiegiako eta nahasleek eraginik burutu dugun literaturgintzaren balantzea ez dela oso distiratsua izan. Topiko anbiguo horiek, idazleen zabarkeria zuzitzeko eta gure irakurlegoaren sektore filisteo eta ezprestatuenean literatur diktadura legeztatzekeo baizik ez digute balio izan. Atxakiek, itxurakeriek eta eperik laburrenara soilik ikusten duen literatur estrategia kaltegarri batek markatzen duen egoera honetan, *Ene Jesus*, gauza ororen gainetik idazle sentitzen den eta bere eginbidean duen erantzunkizun larriaz oharturik jabetzen den gizon baten obra da, hitz bakoitza esaldi bakoitzean, esaldi bakoitza pasarte bakoitzean eta pasarte bakoitza nobelaren osotasunean tankeratzen, pisatzen eta neuritzen bi urtez egunero hainbat orduz iharduteko bezain zoroa eta zuhurra

den nobelagile militante baten erantzuna edo protesta. Literaturzale izatea ez da mundu honetan irits daitekeen bertuterik garaiena, baina bekatu ere ez da. Eta, ez gaitzen engania, literaturzale egunero literatur libururen bat eskuartean duena da, literaturari (eta egungo literatura, Jainkoari eskerrak, Hego Amerikakoa baino zerbaiz gehiago da) jarraitzen zaiona, hitz batez, literatura asko irakurtzen duena. Eta euskaraz ez dakitenez ulertzeko eran mintzatzen, irakurtzen ez dutenentzako mailan idazten, literatura bost axola zaienen txaloa jasotzeko moduko literatura egiten gure indarrak gehienak hondatzen ditugun herri xeblere honetan guztiz arraroa gertatzen bada ere, Saizarbitoriak munduko gauzarik logikoena besterik ez du egin: nobela bat nobelazaleentzat idatzi. Horien hitza da hauzi honetan entzun behar den bakarra.

*** **KARLOS OTEGI. Pertsonaia euskal nobelagintzan.** Euskara-tzailea: Dionisio Amundarain. 1975eko «Gipuzkoa» literatur saria. Gero euskal liburuak. Bilbo, 1976. 240 or. 11 x 18. 250 pezeta.

Gaitzat euskal nobelagintzako pertsonaia duen lizentziatur tesi hau bi zatitan moldatu da. Lehenak, «Analisirako elementuak», bi kapitulu ditu: «Nobelako pertsonaia», metodologikoa, eta «Euskal nobelagintza», azterkizunaren ikuspegi orokorra. Bigarren zatian, lau kapitulutan, euskal nobelagintzako lau pertsonai-mota aztertzen dira: «pertsonaia indibiduala iraukorki eraikia» (D. Agirre, *Garoa*), «pertsonaia indibiduala existenzial gatazkan» (J. L. Alvarez Enparantza, *Leturiaren egunkari ezkutua*), «pertsonaia kolektibua bere baitan urratua eta bere buruari oldartua» (A. Lertxundi, *Ajea du Urturik*), eta «pertsonaia babesgabea» (M. Ugalde, *Itsasoa ur-bazter luzea da*).

Gure literatur kritikaren alor soilean, guztiz onuragarria gertatzen da Karlos Otegiren saioa. Tresneria kritiko nahiko zorrotz bat bereganatu du eta aski zorrozki erabiltzen jakin du, batez ere *Garoa*-z eta *Leturia*-z ari dencan, niretzat lanaren parterik baliosuenak. *Urturi*-ri dagokionez, azterketa nahiko osagabea iruditzen zait: *Garoa*-n hain ongi adierazten den pertsonaia-kontalari erlazioaren arazoa ez da azpimarkatzen, eta hori da hain zuzen, beti nire ustez, Lertxundiren nobelaren punturik ahulena, zeren *Urturi*-n pertsonaia-mota berri bat eraikitzen bada ere, erabiltzen den kontalaria funtsean Agirrerena bera baita. Ikus adibidez hainbat kapitulu sarbidea egiteko modua: kontakizunaren argigarri edo giltz gertatzen den proposamen orokor batetan datza bi kasuetan. *Itsasoa ur-bazter luzea da* euskal nobelatzat hartzea ez zait bidezkoa iruditzen, definizioz euskal nobela bat ez delako, hain zuzen. Pertsonaia-mota berri bat aztertu nahiak ez du aukera zilegiztatzen, eta, bestalde, lana argitaratu orduko euskal ordain jatorrak publikatu direla hartu behar da kontutan. Puntu horretan, lana zaharkitua agertu da. Editoreen erruz dudarik gabe, baina zaharkitua. Bestalde, Otegiren azterketak ez ditu saihestu lizentziatur tesien akats

jakinak. Batez ere, erabili den bibliografiako autore eta kritik lanen aipuez ari gara: ugariegiak dira eta badirudi egilea ez dela gauza izan informazio guzti hori mamitzeko eta irakurleari landuagoturik emateko. Aipu-ugarikeria hori epai-mahai baten aurrean zilegizta daiteke beharbada, baina ez esku-libururen forma hartzen duen zerbaitetan, irakurlearentzat azterketaren erritmoaren hauskarri eta ihardukiaren astungarri besterik ez baita gertatzen. Baina gogoeta hauen ondorioz ez beza irakurleak pentsa Otegiren saioa hala-holakotzat hartzen dugunik. Alor gaitz eta eskergabe bat (horregatik gure artean ia lantzen ez dena) hautatzeko ausartzia izan du, eta, berriro diot, saioaren balantzea, oro har, aski positiboa iruditzen zait, batez ere aintzindari gisa ihardun behar izan duela kontutan hartzen bada. Otegiren lanaren orrialdeetan zehar badute euskal nobelagintzaz arduratzen direnek zer ikas eta euskal unibertsitariek non exenplu har.

JULIO VERNE: Lurraren bihotzeraino. Gero euskal liburuak. Bilbo, 1976. Euskaratzailea: Iñaki Azkune. Azala eta marrazkiak: Alvaro Sanchez. 162 or. 13,5 x 19,5. 180 pezeta. Kimu saila.

ARRIETA, J. M.: Orreagako gudua. Gordailu, Donostia, 1976. Argazkiak: M. P. Larrañaga. Marrazkiak: A. Ferreño eta A. Irastorza. Ikastola Liburutegiaren Historia Saileko 3. alea, J. F. Setienen ardurapean. Argitalpena, «Irakasle elkarteak» eragina, 28 or. 15 x 23. 75 pezeta.

DANIEL IBARGOITI: Gasteiz. Gordailu, Donostia, 1976. Argazkiak: R. Arbosa eta F. Fz. Jauregi. Marrazkiak: J. Iruretagolena eta R. Santiago. Ikastola Liburutegiaren Geografia Saileko 4. alea, J. L. Lizundiaren ardurapean. Argitalpena, «Irakasle Elkarteak» eragina. 28 or. 15 x 23. 75 pezeta.

OTAEGI, B.: Haitzuloetako euskal gizona. Gordailu, Donostia, 1976. Argazkiak: Jexux Altuna, Añamendi Arg., Laborde, B. Otaegi, P. Elorza. Ikastola Liburutegiaren Gizarte Saileko 6. alea, J. F. Setienen ardurapean. Argitalpena, «Irakasle elkarteak» eragina. 28 or. 15 x 23. 75 pezeta.

ALTUNA, J.: Ugaztunak. Gordailu, Donostia, 1976. Argazkiak: Jexux Altuna. Ikastola Liburutegiaren Natur-Zientzia Saileko 7. alea, Antton Amondarainen ardurapean. Argitalpena, «Irakasle Elkarteak» eragina. 28 or. 15 x 23. 75 pezeta.

ARIZMENDI AMIEL, M. E.: Vascos y Trajes. Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones, Donostia, 1976. Julio Caro Barojaren hitzaurrea. Argazki eta irudi ugari, kolorez nahiz zuri-beltzetan. 2 liburuki: 344 eta 372 or. 23 x 28. Telazko koadernapena. 4.500 pezeta. Bildumetatik kanpo.

Euskararen Irakaskuntza Gipuzkoan

Mikel Zalbide

SARRERA

Beste probintzietako egoeraz zehaztasun asko ez dudanez, Gipuzkoako giroaz agertu nahi nuke, soilik, zenbait gogoeta.

Gogo bizia nabari da, azkenaldi honetan, euskara ikasteko edo etxegiroan ikasitakoa lantzeko. Fenomenoa ez da, nolana ere, punttako lau burubero edo exotikorena: kalean ageri da orain euskal hizkuntzaganako atxekitasun edo interes irmoa, inoizko mespretxu giro hura oinharri-oinharritik ezabatzen ari dena.

Giro aldaketa hori, beste hainbat kontu bezala, orain 10-15 urte hasi zen gorpuzten. Hasierako ekintzak, normala denez, aski experimentalak izan ziren; bazen nahikoa lan, besterik gabe ere, euskarak bizirik irauteko lituzkeen arrazoi, eskubide eta posibletasunak aztertzen eta babesten. Oker handirik gabe esan daiteke, ordea, lehen pauso hau emanik dagoela. Orain, inor gutxi ausartzen da —hitzez behintzat— Euskal Herriak euskara alferrikakoa edo are bere kaltetarako duela esaten. Burgesiaren patrimoniotzat jotzen zutenak ere —ez al da axialitxura hutsa izango— eritziz aldatu edo egin dira.

Giro berri baten atarian gaude, beraz, asmoetatik ekintzetara pasatzen hasteko orduan. Euskara hitzez defendatzea aski zeneko garaiak joanak dira; orain, gaur-biharretan presta ditzagun alternatibek taxutuko dute hurrengo urteotako bidea. Jendeak, gazte jendeak batez ere, badu euskara ikasteko gogorik. Medioak

falta zaizkigu, ordea, neurri handi batez, ikasgura hori asetzeko. Programazio beharretan omen gaude, edonon entzuten denez, une honetan; eta horretarako, lehen-lehenik, egungo egoera aztertu beharrean noski. Hemen aipatu edo proposatuko direnak, beraz, horretarako laguntza txiki bat baizik ez lukete izan nahi.

1. — EUSKARAREN IRAKASKUNTZA ZENBAKITAN

Apenas estatistika zehatzik dagoen, une honetan probintzian ematen diren ikasketso guztiak biltzen dituenik.

Irakaskuntz sistemak ere desberdin samarrak dira, elkarren arteko lotura handirik gabeak. Jaso aipatu datuen arauz, oraingo irakastaldi nagusiak ondorengo hauk dirateke:

- Gaueskolak
- Ikastolumeen gurasoentzat eratuak
- Erakunde ofizial eta pribatuetakoak
- Lantegietakoak
- Norberekasakoak, banaka eta taldekatakoak
- Komunikabideak

a) Guztietan nagusi, duen hedaduraz nahiz programazioaz, bailaraz bailara antolaturiko Gaueskolak dirateke; duela bizpahiru urte sorturiko ekintza hau dezenteko indarra ari da hartzen. Argitara berria duen txosten batetan, eta 1976-77 ikasturteari dagokionez, zifra hauetara biltzen du Gaueskolak bere ekinaldien nondik norakoa.

GIPUZKOAKO IKASLEEN KOPURUA MAILAZ MAILA ETA OROTARA						
	Eusk. 1	Eusk. 2	Eusk. 3	Alfabet.	Ikasleak	Irakasl.
Donostialdea	1.417	539	163	130	2.249	150
Errenterialdea	1.866	362	137	65	2.430	139
Irun-Hondarrabia	443	186	44	70	743	50
Lasartealdea	259	65	—	235	559	40
Tolosaldea	302	195	73	171	741	46
Goiherri	480	172	65	183	900	48
Zumarrag.-Legazp.	450	245	120	87	902	41
Lenitz	611	148	109	222	1.090	78
Deba-Eibarraldea	510	82	54	221	867	50
Urola	100	30	20	300	450	21
Kostaldea	178	90	55	200	523	32
	6.616	2.114	840	1.884	11.454	695

11.500 ikasle eta 700 irakasle ari dira beraz momentu honetan, gaueskolen bidez, euskaragintzan. Multzorik handiena, ikusten denez, Donostia-Lasarte-Irun triangeluan eta Deba-Lenitz harroan dago.

Euskaraganako interes honek, fenomeno batipat urbanoa dirudi, gizartesail hiritartuetakoa; eta ez, beraz, inoiz gertatu omendakoaren arauera, nekazal-herrixka giroak bere suntsialdian —ezin etsiz edo— nolahala emandako erantzun larria.

Ez dago dudarik, ekintza honek geroari begira zeregin handia duela: Euskararen irakaspidea Organo Ofizialek planifika ez dezaten artean, hau liteke gure probintziako erakunderik bizkorrena.

b) Ikastoletan ere, eta bertako haurren guraso erdaldunentzat, gero eta euskarazko klase gehiago antolatzen dira. Klaseok arratsaldeetan izaten dira normalean: etxeko lanak egin ondoan, hartarako astia duten emakumei begira antolaturik daude. Sail honetan datu zehatzik ez badago ere, aurten mila bat ama ari omen dira; hala diote arlo hori gertu samarretik ezagutzen dutenek.

Honek badu, neurri batetan, Berriatua eta Kintana jaun Israelen izanberriek diotenaren antza: umeak gertatzen direla han hebraieraren zabaltzaile, gurasoak ere ikastera behartuz. Ekintza hau ere, herri txikitari baino hedatuago dago, agi denean, Donostian eta herri hazietan. Gero eta emazte gehiagok etxek kanpo lan egiten duelarik, ordea, ez dirudi ikas-sistema honek etorkizunean hain hedakuntza haundirik izango duenik.

c) Unibertsital eta dozentzi mailan, oso ekintza desberdinak aurkitzen dira. Batetik, unibertsitate-fakultateetako Euskal Kultur Taldeak daude. Baliteke taldeok, hazkuntzaren ondorioz edo, kinka larri samarrean egotea; agian, helburu konkretuagoei lotu beharra izango dute: inoiz unibertsitate euskaldunik izango badugu, hortik irten beharko bait dute irakasle euskaraz aritzen trebatuak.

Nolanahi ere, ordea, ezin da ahanzi taldeok aitzindari izan direla zenbait urtez euskara-klaseak ematen eta antolatzen. Orain, euskara ikasteko *boom* honetan, haiek erantzun beharko diote, hala ari ere dira zenbait fakultatetan, unibertsitalgoaren eskariari.

Oraingoz badute traba ageri bat, erantzun sendo bat ezin emanik uzten dituen: klaseak dohan eta ezordutan, horario ofizialeetatik kanpora eta ikastetxeetako irakasle askoren eta zuzen-

dari gehienek inolako laguntzarik gabe eman beharra. E.S.T.E. eskola, oraingoz, ez da salbuespen bat baizik; jakina denez, aurretik hasiak dira eskolordutan eta ofizialtasun osoz (euskara-maisuak kontratatuz etab.) hizkuntza irakasten.

Aipagarri da, orobat, Bergarako U.N.E.D. sortzen ari den giroa, agian berandu baino lehen bere fruituak ematen hasiko dena. Orain arte bildu duen irakasle jendea kontutan hartuz, bada ezer onik espero izateko arrazoirik.

Bestetik, dozentziari dagokionez, gauzak oraintxe hasi dira zertxobait aldatzen. Ezaguna da noski, Erakunde ofizial guztiak gure bizidena osoan agertu duten euskaraganako «epeltasuna».

Orain, ezinbestean edo, hasiak dira zerbaitetan. Lasarteko eskola nazionaletan, E.G.B.n euskarazko klase «optatiboak» ematen hasi ziren ihaz, Oñatibiaren metodoaz. Geroztik hasiak dira, han hemenka, beste zenbait esperientziarekin ere. Oraingoz, hala ere, haztamuzko saio hauek gora-behera, ezer gutxi espero liteke sail honetan. Eta ez da borondate kontua soilik, noski: hala nahi izanik ere Estatuak ez dezake (hain gogozkoak dituen dekretuen bidez edo) eskola nazionaletan euskara irakastea lortu: maisuak falta zaizkio horretarako, besteak beste.

Esperientzi mailakotzat hartu behar da, orobat, Majisterio eskolan Euskara asignatura bezala sartu izana. Ohartzekoa da, era berean, eskola pribatuak ere euskara irakasteko ageri duten ahulezia.

Hau ere oinogituren faltan daude; maisu gehienak erdaldun izateaz gainera, euskaldunak gehienbatean alfabetatu gabe daude.

Azkenik eta kapitulu honen barruan, badago beste sail bat, gero eta indartzenago ari dena: Idioma-zentruak. EUTG izan zen honetan aitzindari, eta geroztik ez zaio jarraitzailearik falta: IPES dela, CCC dela, hizkuntz Akademia ohizkoak ere hasiak dira klaseak prestatzen. EUTG izango da, oraingoz, hauetan buruzagi: 500 ikasle badiu, hasikinetatik alfabetatzekoetaraino.

d) Erakunde ofizial eta pribatu batzuek ere hasiak ditugu, aspaldiko edo inoizko partez, euskara kontutanago hartzen.

Donostia, Hernani eta Urnietako Udaletxeek behintzat klaseak eratu dituzte bertako enplegatuentzat, lanordutan eta irakasleak ordainduz. Diputazioan ere, langileek hala eskatu dutenez, espero izatekoa da horrelako zerbait martxan jartzea.

Aurretik, bultzadarik handiena, bestelako zentzutik gertatu da: Plangintza orokorrako baten barnean, Lankide Aurrezkiak

badu, Arrasaten behintzat, bertako enplegatuentzat euskara-kla-serik. Langileek hala eskatu dutelarik, ondorengo erakundeotan bete-betean ari dira euskarazko klaseak:

Aurrezki Kutxa Probintzian, Donostia-Errenterietan, guttitara 200 enplegatu.

Aurrezki Kutxa Munizipalean, beste 200. Hortik kanpora, zenbaki justurik eskueran ez badut ere, aipagarriak dira Telefonika, Erresidentzia, zenbait Hospitale eta abarretako euskara klaseak, batez ere bertako enplegatuak hain multzoka eta beren kabuz doazelarik. Komisarian bertan 82 «Euskalduntzen 1» erosi duteneko berria, hala ere, ez dut egiaztatzerik izan.

e) Lantegiei dagokienez, gauzak hasiberritan daude oraindik.

Ramon Vizkainon 165 langile hasi dira euskara ikasten edo lantzen, bederatzirakaslerekin. Papelera Españolan ere hasiak dira, datu zehatzik ez dudan arren. Beste hainbat esan liteke Goiherri eta Arrasateko zenbait esperientziaren gainean.

Datu hau —oraingoz duen txikitasunean ere— arras esangarria da, euskara lantegira sartunahi horrek dituen inplikazio soziologikoengatik.

f) Norberekisa edo taldekatan ematen diren klaseok, oraindik ere, portzentaia ohargarri bat osatzen dute. Zaila da une honetan duten hedadura ebaluatzen; Donostian bertan, hala ere, erraz izan daitezke 500dik gora.

g) Komunikabideak ere hasiak ditugu kateari lotzen. Mediorik indartsuena, Telebisioa, oraingoz erabat gure irispideez kanpo badago ere, Irrati emitegi eta Egunkari zenbait hasi dira, nor bere neurrian eta norabidean, langintza honetan. «La Voz de Guipúzcoa» irratia eta «La Voz de España» egunkariak, Jon Oñatibiaren metodoaz ari dira.

Herri Irratia, berriz, tartean-tartekako euskarazko informazio gramatikaerrazari ekin berria da.

Labur bilduz beraz, zera esan liteke: une honetan 15.000 bat gipuzkoar ari direla euskara ikasten edo lantzen.

2. — IKASLEGOAREN ZENBAIT KARAKTERISTIKA

a) Ikasleak, normalean, gazteak dira: ia denak 15 eta 30 urte artekoak, batzuek besteko adina 20 eta 25 urte artean da-goelarik. Etorkizun oparoa izan dezakeen fenomeno sozial baten aurrez aurre gaude, beraz.

b) Ikaslegoaren mailatze sozialaz, Gaueskola Elkarteko arduradunak eskura dizkidan inkesten arauz, zera esan daiteke: hiru lanbide nagusitako jendea ari dela gaurregun euskara ikasten.

- Langile jende espezialdua
- Zerbitzutako enpleguak
- Estudianteak eta etxeakoandreak

Talde bakoitzaren pisu espezifikoa ez dut, inkesta askoren faltaz, neurtzerik izan. Badirudi, herri txikitari hiru taldeok antzeko neurritakoak direla; Donostialdean, ordea, hirugarren zatia izango da zihur askoz ugariena.

c) Euskara-ikasleek duten prestapen intelektuala eta gramatikazko oinharria heterogenoa da. Gramatikari dagokionez, gauzak honelatsu daude:

- Etxekoandreak ez dute, ia gehienetan, gramatikazko ezagupenik (aditz trantsitiboaz, konplementu zuzenez, etab.)
- Langile espezialduak egoera berdinean daude
- Zerbitzutakoek (Administratibo, gaisozain), ezaguera gehiago dute: batxileratu erdiahantzi batek uzten duen bernitza...
- Estudianteak, azkenik, dezente ongi daude.

d) Jende honen jatorriaz den bezainbatean, honako hiru taldeotan banatuz:

- guraso euskaldundunak
- guraso erdaldundunak baina bertan errotuak
- etorkinak edo etorkin- semeak

Zera ikusten da: lehen bi taldetakoak direla nagusi.

e) Zergatik ikasten ari diren galdetzean, gehienek kontzientzia politikoaren ondorioa erakusten dute. Badira, ordea, kale edo langiroaren eragina adierazten dutenak ere. Badirudi, batez ere, modaren kilika pasakorraz gaindikoa dela oraingo hau: jendeak ez du, behintzat, lehen bezain azkar etsitzen.

3. — IRAKASLEGOAREN ZENBAIT KARAKTERISTIKA

a) Orain artean, euskara irakastea amateur mailan egin izan da: gehienetan dohan edo gaizki ordainduta, gela triste batzutan eta irakaslea bera langintza horietan hasiberria zelarik.

Egoera aldatzen hasi da, ordea, batez ere azken ikasturte honetan.

Donostiako Udaletxeak eta Telefonikak 500 pta. orduko ordaintzen dute, Aurrezki Kutxa Probintzial eta Municipalak 400 pta. (eta gainera seguritate soziala)... Profesionaltze baten atarian egon gaitezke, beraz, oraingo joera honi eusten bazaio.

b) Irakasleak, adinari eta lanbideari dagokionez, bi eratakoak dira:

— Batetik lanean gazte hasitakoak daude: langile espezialdu, zerbitzutako, batez ere lekuko ikastola giroaren inguruan ibiltzen direnak; zenbait herritako inkestentzen erantzunak agertzen dutenez, jende honek bataz bestean 25-30 urte ditu.

— Bestetik estudiante jendea dago, 20-22 urte ingurukoa.

Donostian, irakaslegorik ugariena, azken hau da, hiri hau gipuzkoar gazteriaren bilgune gertatzen bait da ikasketen mediodioz.

Gainontzeko herrietan, ordea, lehenengo multzoa da nagusi.

c) Hizketa aldetik ere, badago alderik multzo bion artean: lehenengoaren hizkera tradizionalagoa da, euskararen ohizko bideetatik hurbilagoa; estudiante jendearena, berriz, herriko-doinutik apartekoagoa, esperimentaltasun uka ezinezkoa. Esajeratzea bada ere, nolabait adierazteko: bata txikizio esaten duen lekuan, bestea deuseztapen edo antzekorik esatera jarriagoa da.

d) Gramatikazko prestapena, ahul samarra da. Eta ezin zitekeen bestela izan, euskal gramatika osaturik ez bait dago oraindik, eta guztiok irakasletzan halako egoera biluzi hartatik abiatu behar izan bait dugu; bestetik, kausak horik izanik ere, ezin daiteke ahanz puntu honek suposatzen duen baldintzapena. Orain, nor bere burua prestatzen saiatzen delarik, beste kontrapuntako arrisku batetatik ere ez gabiltza hain urrun: preziosismo gramatikalerako joeraz ari naiz.

e) Irakasleok ditugun trabetan handienetarikoa, zera izango da: Irakaskuntz metodologia oso gutti ezagutzea eta teknika didaktiko eskasa izatea. Jose Ramon Etxebarriak behin baino gehiagotan eman dituen ikastaldiez aparte, ez dut uste sail honetan ezer asko gehiagorik egin denik. Guzti hau, noski, ondorio handitakoa da gero aipatuko dugun errendimendu mailan.

4. — EGUNGO IKASTEXTUAK

a) Textuak asko ugaritu dira azken urteotan; ezagunenak eta erabiliak, une honetan, *Euskalduntzen I, II, III* eta *Alfabetatzen I* dira, duda izpirik gabe. Gaiotan jakitun direnen ustez, Gipuzkoan orain ematen diren klaseak, 85%etan, metodo honetaz ematen omen dira.

Gero, *Euskara, hire laguna* (I, II eta ariketak) dago. Inoiz orain baino askoz erabiliagoa, badirudi zenbait irakasle berriro metodo honen aldera edo agertzen ari dela; esplikatzen zailagoa izan arren, errendimendu hobeak lortzen omen dira, haien ustez.

Bi «klasiko» hauetaz aparte, hor daude *Euskara mailaka*, *Radiofonikoa*, *Eguzkiza*-rena eta *Gereño*-rena ere; besteen aldean, erabat minoritarioak dira hauk.

b) Irakasle jendea ez dago —ez gaude— hain gustora lortzen diren errendimenduez. Inkesta bidez, berrikitan, honako hau galdetu izan zaie irakasleei: ea berekin ikasten hasten direnatarik zenbatek bukatzen duen euskara ikasiz, hizketan alegia. Irakasle mordo handi batek, hasiberriak direlako edo, ez du erantzuten. Erantzuten dutenatarik, ia denek 10% eta 30% arteko zifrak (biak barne) agertzen dituzte.

Erantzunak erantzun, garbi dago egungo irakasmoldeak oraindik oso traketsak direla, euskararen barnegituretara eta bizi dugun interferentziatzako kalegirora behar hainbatean egokitu ga-beak: irakaslegoaren aldetiko mugak aipatu ditugu goian; textuei dagokienez, zera aipatuko nuke:

- ortografia batuak, literaturazko erraztasunarekin batera, beldarri bidez euskaraz entzuten duenarentzako halako osin sakon samarra. Liburu batzutan, batez ere, oso agerikoa da artifizialtasun kutsu hori.
- lexikoaz, hiztegi basikorik eza, honela ikaslea hitzontzikeriatarra eramateko dugun erraztasunaz.
- Gramatikazko mailakatze arrazionalago bat prestatu beharra. Horretarako, noski, deklinazio kasuen eta aditz flexioen maiztasun taulak behar ditugu.

5. — ONDORIO GISA

Hemen, batez ere, oraingo desegokitasun nabariak agertu nahi izan ditut. Ez dago ahanterik, inola ere, mugapen guztiokin

eta guztion gainetik, gizarte-olde oso bat irakitan jartzen ari dela, euskara exijituz eta ikasten saiatuz. Alde horretatik, fenomeno honen bideratzeak neurri handi batetan politikoen egin-kizuna beharko du izan. Problema teknikoan konponketak ez bait luke, inola ere, helburuen nondik norakoa garbituko. Teknikak, ordea, euskaldunon artean ere, herri-erabakietan lagungarri izan beharko du; premia ere badago horretaz, ezin ukatuzkoa bait da herrigintzan bihotz eta sentimendu hutsez aritzeak mesede hainbat kalte ekartzen duela.

Herriari helburuak adierazi nahirik ari direneko une honetan, gure plaza gizonei komeni litzaieke, batez ere euskararekiko arazoan, koofizialtasun osoa eta abarrekoak aldarrikatzean, egungo irakaskuntzaren benetako ahalmenak, argi-itzal eta emaitzak oso kontutan hartzea. Herri oso bat nahi omen dugu eta euskal-
dundu.

Euskal Unibertsitaterako urratsak

Irakurri berriak ditut, prestuki agertu zaigun **Jakin** aldizkari gazte-helduan, euskal unibertsitatea gaitzat hartuz diharduten artikulua. Ikusmira jakingarriak plazaratu ditu, nork bere aldetik, idazle bakoitzak. Orain badugu, beraz, gal honetaz jakinmin dagoen edonorentzat, delako erakunde hori zer den, behar lukeen edo izan litekeenaz hainbat argitasun.

Gutun atalean zirrikituren bat aurkituko dutelakoan, euskal unibertsitateaz ditudan uste-asmoak agertu nahi nituzke.

Euskal unibertsitatea, asmoaz den bezainbatean, asko aurreratu da azken bospasei urte honetan. Banakak dira orain, hemen gure artean, erakunde horren beharra ukatzen dutenak. Bideak ditugu, ordea, oraindik sortu beharrak: pausoak zuzenduz, epeak markatuz, norekin-norainoak erabakiz eta, batez ere, lehenik gure indarrak —ez desioak hutsik— neurtuz.

Hiru pauso ikusten ditut nik, arazo honetan, eman beharrekoak: pauso administratibo-legala, akademikoa eta hezkuntz-programazioa.

1. Lehen pausoa, administratibo-legala, zera litzateke:

- Hego Euskal Herrirako distrito bakarra, eta
- bertan gai guztietarako fakultate ofizialak eskuratzea.

Eskari hau oso eskuartean darabilte, gaurregun, zahar eta gazteek, maisu-ikasleek, panfletogile nahiz agintaritzakoek. Orain lortzeko

eskakizuna dirudi, eta horretan guztiok batera saiatu behar genuke. azken helburuetan denok bat ez etorri arren.

2. Bigarren pausoa, «akademiko» izenaz bataiatu dudana, unibertsitatean bertan eman behar litzateke.

Alde batetik, geure kolektibitateaz orain dugun baino ezagupen osatuagoa lortzeko, geure nortasunaz jabetu eta hari gerorabideak zabaltzeko, asignatura espezifikokoak eratu beharrean gaude: euskal linguistikaz, literaturaz, historiaz, geografiako... katedrak sortzeko ordua litzateke.

Eta bestetik, ohizko asignaturak gure gizartearen beharretara aplikatu beharrak daude, besteek ere egin ohi duten moduan: Soziologia, Deretxoa, Ekonomia, Teknologia, Hizkuntza irakaspideak eta abarrekoak, gure egungo egoera eta biharko helburuak kontutan hartuz programatu beharrak daude.

Bigarren pauso honek, partez bederen, aurretik lehenengo pausoa eskatzen du: Errektoretza mailako eraberritze lanei dagozkien puntuetan batik bat.

Irakaslegoa, ordea, oraindik sortzen, biltzen eta trebatzen hasi beharra dago.

3. Hirugarren pausoa, hezkuntz-programaziozkoa izenda daiteke.

Euskarak, euskaldunon biharko hizkuntza izango bada, ate guztiak zabalik beharko ditu: administrazioa, komunikabideak eta hezkuntza; unibertsitatea ere bai, beraz.

Pauso hau ezin da berehala burutu: Irakasleak falta dira, beren asignaturak normaltasun osoz euskaraz esplikatu dituztenak; liburuak falta dira, hain noraezekoa den oinigitura bibliografikoa osatuko dutenak; hizkuntza erabat normaldu eta bizi ditugun giro-bizibide berrien beharretara egokitu beharra dago, eta —batez ere— ikasle euskaldunak behar ditugu, hitzez eta lumaz erdaraz bezain trebeak. Ikastolan oratzen ari den gazteri zati hori izango dugu, dudarik gabe, pausoak ematen hasteko oinharrietariko bat; hori ez da, ordea, aski, Ghetto batetara iritsiko ez bagara, euskal gizarte osorako hezkuntz programazioa dago eraldatu beharra, haurtzaindegi mallatik goiko punturainokoa; euskararen ofizialkidetasuna, bestela, azal hutsa genuke.

Pauso hau, begibistan dagoenez, ez da dekretu bidez konpontzekoa: herri baten nahiak, ahalmek eta kontzientziak erabaki beharra dauka, hurrengo urteotan, euskararekin zer egin: hartu ala —betirakoz— utzi. Erabaki politiko baten ondorioz bakarrik ikusten diot, beraz, irtenbidea. Honek ez du esan nahi, ordea, ez gero inola ere, erabaki horren zain egon behar dugunik. Goian aipaturiko oinigitura osoa (irakaslego euskalduna, textugintza, hizkuntza standartzatua, ikaslego alfabetatua...) orain bertan prestatu beharra dago. Badu horretan zeregina franko Udako Euskal Unibertsitateak.

Mikel Zalbide

Euskal Unibertsital barrutia

Agur, jaunok!

Gihartsu etorri zaigu zuen aldizkaria berriro ere. Beharrezkoa dugu Euskal Herrian, eztabaidan dabiltzan gai eta arazoei sakonetik eta zabaletik helduko dien aldizkaria.

Baina ez dut hortaz mintzatu nahi nere gutun honetan. Lehen zenbakian erabili duzuen gai nagusiaz agertu nahi ditut neure kezak.

Euskal Unibertsitatea ahoz-ahoz, hitzalditan, meeting-etan, alderdien propagandan dabilen gaia da. Baina beldur naiz sarritan slogan hutsa ote duten bihurtu alderdi politikoei. Hauen programetan ikusi nahi dugu Euskal Unibertsitaterako eta Euskal Kultura eta Irakaskuntza osorako programa zehazturik.

Esku artean daukat Unibertsitateko Euskal Kultur Taldeek kalera zabaldu duten orrialde bat: «Hego Euskal Herriko Barruti bakar baretarantz». JAKIN Aldizkarian ere idazle batek baino gehiagok jartzen du **lehen urrats bezala** Unibertsital Barruti hori, Euskal Unibertsitatearen arazoa geure eskuetan ukan dezagun.

Datorren ikastarorako Hego Euskal Herrirako Unibertsital Barruti bakarra lortu behar dugu. Baina oso gogotan edukiaz, Euskal Barrutia benetako Euskal Unibertsitatea lortzeko lehen urratsa besterik ez dela.

Politik Taldeak ez dira elkartuko kanpaina hau aurrera eramateko: Horik itota dabilta beren arteko eta barruko arazoetan eta Hauteskundeetarako politikan. Baina Hauteskundeetarako propagandan ere definizio bat eskatu behar diegu Euskal Unibertsitateari eta Euskal Kulturari buruz.

Dena dela, egoki ikusten dut Unibertsitateko Euskal Kultur Taldeek kaleratu duten kanpaina; beraiek gida dezakete kanpaina hau. Baina Unibertsitateetik kanpoko beste euskal kultur talde guztiek hartu beharko lukete parte kanpaina horretan, herria bera ere mobilizatuz.

Eta kanpaina honek bere gailurra Udako Euskal Unibertsitatean ukan beharko luke.

J. G.

Bilbon Unibertsitari

Baionako Asteak eta UEU

Irakurria dut zuen lehen zenbakia, artikulu zein baino zein intergarriagoz hornitua. Euskal Unibertsitateaz ari zaretenean artikulu denak hain onak ez izanik ere, ez du atxakiarik zenbakiak: nahi eta nahi ez, numero hau behin eta berriz aipatu beharra izango da.

Orain artekoa aurretik esan badizuet, ez da jarraian egingo dizuedan kritika hobeki sartzeko asmoz, egia delako baizik.

Ez dut konprenitzen zergatik zuetako inork UEUren aurrehistorian ez dituen estudiatu Baionako Aste haik, hiru edo lau urtez behintzat ospatu zirenak. Inork aipatzen dituenik ere ez dut uste. Harritzekoa. Harritzekoagoa, zenbaki honetan parte hartzen duen bat edo beste han parte hartua izanik. Endrike Knorrek **Garaia**-ren 26. zenbakian aipatu zuen espreski. Eta arrazoi du. Honek du arrazoi eta ez A. Irigoyenek UEUren aurrehistoria hori Duo jaunaren Oiñatiko sasi-saio antzu haietan jartzen duenean **Berriak**-eko zenbaki batetan. Esango nuke, gainera, Baionako Aste haietatik oraintsu arteko Udako Unibertsitatera ez dagoela halako alde handirik, ideia bera finkatzearen, indartzearen eta hedatzearen aldekoa ez bada. Piarres Xarritonek zirrikaturik, saio oso interesgarriak ospatu ziren, nahiz konfrontaketak, nahiz azterketak. Gorputz gehiago hartu du zorionez orain UEUk, baina izena gorabehera, lehengo gauza bera da, haziagoa. Bakoitzari berea.

Baionako Aste horien testigutza eman nahi izan dut, gerorako gel dadin, hurrengo azterketaren bat egin behar denerako alegia. Interesgarri liteke aldizkari horrek bildu ahalko balu Aste haietan emandako hitzaldien erlazioa.

Kepa Etxeberria

1956aren udazkenean agertu zen lehen-dabizikoz **Jakin** aldizkaria. Gerraosteko belaunaldiaren lehen kultur langintza autonomoa izan da. Hizkuntza trebatzea eta kultura berria sortzea ziren haren asmorik behinenak.

Handik 20 urtetara birsortzen da **Jakin**, traba guztien gainetik, bi aldiz geldituarazia, azkenekoa zazpi urtetan, izan ondoren.

Garaian garaikoa izan da **Jakin**: gaur, gaurkoa. Etorkizunaren alde jokatu du beti.

Euskal Herriaren kultur aldizkaria izan nahi du **Jakin**-ek.

JAKIN

aldizkaria • Cuartel, 2 • Tolosa (Gipuzkoa) • tel. 65 11 0

Urteko suskripzioa: 500 pta. Alea: 175 pta.